

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

Verslo administravimo programa
kodas 62103S101

RŪTA BALSYTĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

REGIONŲ PLĖTROS GALIMYBĖS LIETUVOJE

Kaunas 2006

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

RŪTA BALSYTĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

REGIONŲ PLĖTROS GALIMYBĖS LIETUVOJE

Darbo vadovas _____
(parašas)

Habil. dr., prof. Remigijus Čiegis
(darbo vadovo mokslo laipsnis,
mokslo pedagoginis vardas,
vardas ir pavardė)

Magistrantas _____
(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas 2006

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 LENTELĖ	<i>BVP pasiskirstymas Lietuvos regionuose 1998-2004 m.</i>	36
2 LENTELĖ	<i>Pridėtinės vertės struktūros pokyčiai regionuose 2004 m. lyginant su 1996 m.</i>	45
3 LENTELĖ	<i>Regionų vertinimas pagal specializacijas naudojant Vietos dalmens metodą.</i>	47
4 LENTELĖ	<i>Lietuvos apskričių lyginamasis pranašumas ir specializacija pagal pagrindinius ekonomikos sektorius 1998-2004.</i>	53
5 LENTELĖ	<i>Lietuvos regionų būklės vertinimas, balais.</i>	58
6 LENTELĖ	<i>Vidutinė 25-64 m. gyventojų struktūra regionuose pagal išsilavinimą 1998-2004 m.</i>	60
7 LENTELĖ	<i>Vidutinis besimokančiųjų įvairiuose popagrindinėse mokymosi įstaigose skaičius, tenkantis tūkstančiui regiono gyventojų 1996-2004 m.</i>	62

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 PAVEIKSLAS	<i>Lietuvos regioninės politikos formavimo raida.</i>	29
2 PAVEIKSLAS	<i>BVP pasiskirstymas Lietuvos apskrityse 1996-2004 m.</i>	38
3 PAVEIKSLAS	<i>Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventijui, litais 1998-2004 m. pagal Lietuvos regionus.</i>	40
4 PAVEIKSLAS	<i>Investicijų koncentracija Lietuvos apskrityse.</i>	41
5 PAVEIKSLAS	<i>Pridėtinės vertės struktūra pagal pagrindines ekonomines veiklas 1996-2004 m.</i>	44
6 PAVEIKSLAS	<i>Priklausomybė tarp mažo našumo ūkio šakose sukuriamos pridėtinės vertės dalies ir BVP vienam užimtajam 1998-2004 m.</i>	45
7 PAVEIKSLAS	<i>Specializacijos procesas žemės ūkio sektoriuje 1998-2004 m.</i>	49
8 PAVEIKSLAS	<i>Specializacijos procesas pramonės ir statybos sektoriuje 1998-2004 m.</i>	50
9 PAVEIKSLAS	<i>Regionų specializacija pramonės ir statybos sektoriuje 1998-2004 m.</i>	52
10 PAVEIKSLAS	<i>Priklausomybė tarp investicijų vienam užimtajam ir darbo užmokesčio</i>	54
11 PAVEIKSLAS	<i>Efektyvus darbo užmokestis apskrityse ir Lietuvoje 1999-2004 m.</i>	55
12 PAVEIKSLAS	<i>Priklausomybė tarp efektyvaus darbo užmokesčio ir tiesioginių užsienio investicijų bei materialinių investicijų vienam užimtajam regionuose</i>	56
13 PAVEIKSLAS	<i>Darbo našumo ryšys su gyventojų išsilavinimu regionuose 1998-2004 m.</i>	63
14 PAVEIKSLAS	<i>Gyventojų, pagal atskiras išsilavinimo grupes, lyginamosios dalies ir darbo našumo ryšys regionuose.</i>	65
15 PAVEIKSLAS	<i>Gyventojų su aukštuju išsilavinimu lyginamosios dalies ir darbo našumo priklausomybė skirtingo produktyvumo regionų grupėse.</i>	67

TURINYS

IVADAS	5
1. REGIONŲ EKONOMINĖS PLĖTROS TEORIJŲ ANALIZĖ	8
1.1 Regionų samprata.....	8
1.2. Regionų ekonomikos augimo teorijos.....	10
1.2.1. Eksportu pagrįsta teorija.....	10
1.2.2. Regionų ekonominės divergencijos teorijos.....	11
1.2.2.1. Kumuliatyvinio priežastingumo teorija.....	11
1.2.2.2. Augimo polių teorija.....	12
1.2.3. Struktūralistinės regionų ekonominio augimo teorijos.....	13
1.2.3.1. Raidos/ Sektoriaus teorijos.....	13
1.2.3.2. Pelno/ Produkto ciklo teorijos.....	15
1.2.3.3. Pramonės restruktūrizacijos teorijos.....	16
1.2.4. Naujausios neoklasikinės teorijos kryptys.....	17
1.2.4.1. Endogeninė augimo teorija.....	17
1.2.4.2. Naujoji ekonominė geografija.....	18
1.2.5. Regionų ekonominės plėtros teorijų apibendrinimas.....	19
1.3. Žmogiškuoju kapitalu paremta strategija.....	19
1.3.1. Žmogiškojo kapitalo įtaka regionų ekonominei plėtrai.....	20
1.3.2. Neoklasikinė ir šiuolaikinė ekonominio augimo teorija.....	21
1.3.3. Žmogiškasis kapitalas remiantis šiuolaikine ekonominio augimo teorija.....	22
2. LIETUVOS REGIONŲ EKONOMINIO NETOLYGUMO STATISTINIS VERTINIMAS	24
2.1. Regionų ekonominio netolygumo vertinimo metodologija.....	25
2.2. Regioninė politika Lietuvoje.....	27
2.2.1. Lietuvos regioninės politikos uždaviniai.....	30
2.2.2. Regioninės politikos ypatumai Lietuvoje.....	31
2.3. BVP pasiskirstymas Lietuvos apskrityse.....	36
2.4. Regioniniai skirtumai pagal pridėtinės vertės struktūrą.....	43
2.5. Regionų vertinimas pagal specializaciją vietos dalmens metodu.....	46
2.6. Darbo našumo- specializacijos ryšys su divergencijos procesu.....	48
2.7. Regioniniai darbo užmokesčio skirtumai Lietuvoje.....	54
2.8. Lietuvos regionų ekonominės būklės vertinimas.....	57
3. ŽMOGIŠKŲJU KAPITALU PAREMTA STRATEGIJA IR JOS ĮTAKA REGIONŲ EKONOMINIAI PLĖTRAI	60
3.1. Gyventojų kokybiniai skirtumai Lietuvos šalies regionuose.....	60
3.2. Žmogiškojo kapitalo įtaka regionų ekonominiam augimui.....	67
3.3. Žmogiškojo kapitalo kaupimas vyraujant išoriniams efektams tarp regionų.....	69
3.4. Žmogiškuoju kapitalu paremtos strategijos apibendrinimas.....	70
IŠVADOS	72
PASIŪLYMAI	73
S U M M A R Y	75
LITERATŪROS SARAŠAS	76
PRIEDAI	81

IVADAS

Temos aktualumas. Lietuva – nors ir nedidelė šalis, tačiau gamtos ir visuomenės teritoriniai skirtumai joje pakankamai ryškūs. Jie pasireiškia dirvožemio, reljefo, klimato, kraštovaizdžio skirtingumais, ekonominiais pasiekimais, socialiniais, kultūriniais, demografiniais, etniniais (net kalbos)skirtingumais.Valstybės politika gali šiuos skirtingumus slopinti, skatinti ar rūšiuoti, palaikydama pozityvų gamtos ir kultūros savitumą bei lygindama socialinius ir ekonominius skirtumus. Pasikeitus ekonominiams santykiams Lietuvoje, vyksta ūkio restruktūrizavimas ir veiklos sričių pertvarka. Keičiantis įvežamų išteklių ir gaminamų prekių rinkoms, spartėja pramonės technologizacija, plėtojamas smulkus ir vidutinis verslas, įvairiuose sektoriuose stiprėja partnerystė su užsieniu.Visi šie procesai gana stipriai sutrikdė miestų, rajonų ir kaimų, anksčiau susiklosčiusių ir centralizuotai valdomų sistemų pusiausvyrą.

Taigi, pereinant į rinkos ekonomiką, Lietuvoje išryškėjo regionų ekonominio ir socialinio išsivystymo diferenciacija. Ankstesnis centralizuotas planavimas užtikrino beveik vienodą visos šalies plėtrą, tačiau atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę iškilo būtinybė kurti ir plėtoti savarankišką nacionalinę regioninę politiką.

Lietuvoje tik pastaraisiais metais atkreiptas dėmesys į ekonominės ir socialinės raidos netolygumus kai kuriuose regionuose, didelius jų gyventojų užimtumo, gyvenimo sąlygų, išsilavinimo lygio skirtumus. Ekonominė veikla Lietuvoje daugiausiai sukoncentruota prie transporto magistralių, didžiuosiuose miestuose ir keliuose mažesniuose pramonės centruose. Šiuose regionuose plečiami pramonės ir paslaugų sektoriai, jiems skiriamos didesnės investicijos. Tačiau kai Lietuvos regionai, kurie anksčiau išplėtoti ir orientuoti į produkcijos Rytų rinkai gamybą, dabar susiduria su didelėmis socialinėmis problemomis, susijusiomis su nedarbu. O išlyginti regioninių skirtumų pati rinka savaime negali, todėl reikia tikslinio valstybės poveikio formuojant ir įgyvendinant regioninę struktūrinę politiką.

Tyrimo objektas- Lietuvos regionų socialinis, ekonominis augimas.

Šio tyrimo tikslas- naudojant rodiklių sistemą statistiškai įvertinti Lietuvos regionų ekonominį augimą, jį nulėmusius veiksnius bei pateikti pagrindines regionų plėtros vystymosi kryptis, padėsiančias užtikrinti regionų ekonominį ir socialinių skirtumų mažėjimą.

Tikslui pasiekti išskelti šie **uždaviniai**:

- Susisteminti mokslinę literatūrą regionų ekonominio augimo klausimais, akcentuojant pagrindines teorines kryptis, analizuojančias regionų ekonominių ir socialinių skirtumų augimo ir mažėjimo priežastis.

- Suformuoti statistinių rodiklių rinkinį, paremtą tiek šalies regionų ekonomikos skirtumų mažėjimo- didėjimo procesą vertinančiais rodikliais, tiek klasikiniiais pajamų nelygybės bei koncentracijos matais, kurie suteiktų galimybę įvairiapusisškai įvertinti atskirų šalies teritorinių administracinių vienetų ekonominio augimo netolygumą.
- Išanalizuoti Lietuvos regionų ekonominius netolygumo skirtumus, remiantis sukaupta statistine informacija ir identifikuoti pagrindinius šį procesą lėmusias priežastis.
- Ekonominiais argumentais pagrįsti žmogiškuoju kapitalu parengtą regionų ekonominio augimo skatinimo strategiją.

Hipotezė: Lietuvos regionų ekonominių ir socialinių skirtumų augimą lemia kumuliatyvinis priežastingumo procesas.

Tyrimo metodai- teorinė problemos analizė ir interpretavimas, faktorinė, koreliacinė, priežastingumo ir struktūrinė duomenų analizė, sintezė, analogija, kompleksinis apibendrinimas, lyginimas.

Įgyvendinant tyrimo tikslą yra pateikiama mokslinių darbų apžvalga bei išsami svarbiausių teorijų, susijusių su regionų ekonominiu augimu, analizė. Remiantis moksliniais darbais yra pabrėžiamos tokios temos, analizuojančios regionų ekonominį augimą: teorinė BNP, tenkančio vienam gyventojui regione, regionų socialinių bei ekonominių skirtumų didėjimo bei mažėjimo prognozė bei prielaidos, susijusios su šiomis prognozėmis ir gamybos veiksnių kokybės bei kiekio, ekonomikos struktūros teritoriniai skirtumai ir jų įtaka šalies regionų vystymosi netolygumams.

Remiantis teorijų grupėmis, kurios yra analizuojamos teorinėje darbo dalyje, yra pateikiama keletas požiūrių į regionų ekonominį augimą kaip į struktūrinių pokyčių gamybos organizavime pasikeitimų rezultata. Išanalizuoti nauji neoklasikinės ekonominės teorijos požiūriai, kurie įvertina pagrindinę dalį ankstesnės kritikos. Taip pat šioje teorinėje dalyje yra pateikiama žmogiškuoju kapitalu paremta strategija, išskiriant pagrindinius šios strategijos teorinius aspektus.

Analitiniame darbo skyriuje yra aptariami pagrindiniai Lietuvos regioninės politikos pasiekimai, apimant regioninės politikos uždavinius bei ypatumus. Įvertinami regionų, akip teritorinių- administracinių vienetų, lyginamieji svoriai šalies ekonomikoje bei jų ekonominė galia ir Lietuvos regionų netolygios plėtros raida bei tempai, pasitelkiant regionų BVP vienam gyventojui ir užimtą rodiklį. Ekonomiško aktyvumo regionuose matu yra panaudotas tiesioginių bei materialinių investicijų teritorinis pasiskirstymas. Taip pat vertinama regionų specializacija bei darbo našumas atskirose ekonominėse veiklose. Specializacijos vertinimui yra analizuojama šalies regionų pridėtinės vertės bei užimtumo struktūra pagal skirtingas ekonomines veiklas. Vietos dalmens metodu yra parodoma kokiose veiklos srityse regionai specializuojasi. Pateikiami apibendrinantys regionų darbo produktyvumo ir specializacijos pagal atskirus ekonominius

sektorius rezultatai. Įvertinami darbo užmokesčio regioniniai skirtumai bei efektyvus darbo užmokestis, kuris suprantamas kaip faktinio darbo užmokesčio ir darbo produktyvumo santykis, šalyje ir skirtingose šalies regionuose.

Trečioje darbo dalyje bandoma pagrįsti, kad perspektyvi bei lanksti ilgalaikė regiono ekonominio augimo strategija yra paremta žmogiškojo kapitalo kaupimu ir vystymu. Šios darbo dalies tikslas- pateikti efektyvų ekonominį argumentą šalies politinėms institucijoms, paremtą žmogiškojo kapitalo strategija. Statistiškai įvertinamas žmogiškojo kapitalo dydis- gyventojų skaičius, struktūra pagal išsilavinimą bei besimokančiųjų skaičius, tenkantis tūkstančiui gyventojų regione. Taip pat nagrinėjamas regionų netolygaus vystymosi didėjimo procesas apjungiant žmogiškąjį kapitalą, investicijas, efektyvų darbo užmokestį bei darbo našumą.

Taigi siūloma žmogiškojo kapitalo strategija regionų ekonominei plėtrai, ne tik vienija atskirus literatūroje pateikiamus elementus į bendrą analitinę schemą, bet ir teikia loginį pagrindą, kuris galėtų būti grindžiamas kaip ilgalaikės ekonomikos vystymo politikos dalis.

1. REGIONŲ EKONOMINĖS PLĖTROS TEORIJŲ ANALIZĖ

1.1 Regionų samprata

W. Christaller (1933) bei A. Loch pateiktoje metropolijos teorijoje siūlo ankstyvąją *regiono* apibrėžimą, kur regionai apibūdinami kaip hierarchinės miestų sistemos. Tai yra kiekvienas miestas turi keletą didelių ir daug mažesnio lygio miestų. Pačio miesto padėtį šioje hierarchinėje sistemoje lemia siūlomos produkcijos įvairovė jame. Šią įvairovę nulemia santykinis įvairių prekių rinkos dydis. Metropolijos teorijoje remiamasi prielaida, kad miestai importuoja produkciją iš kitų miestų, kurie priklauso aukštesniajam hierarchijos sistemos lygiui, ir eksportuoja šią produkciją į žemesnio hierarchijos lygio miestus, savo ruožtu nesąveikaujant su kitais savo lygio miestais. Tačiau toks *regiono* apibūdinimas yra ribotas, nes jis naudingas tik tuo atveju, kai yra apibrėžiama tokių regionų struktūra, kur vyrauja vartojimo prekes, o ne gamybos priemonės gaminančios įmonės.

Labiau populiariesnis *regiono* sąvokos traktavimas yra vėlesnių teoretikų. Šis *regiono* sampratos traktavimas yra sietinas su “mazginės” darbo rinkos abipusiška priklausomybe. Anot E. Hoover ir F. Giarratani (1985), “mazginiai” regionai turi dvi savybes:

1. regionai yra integruoti iš vidaus funkciškai, tai yra vartojimo prekių, kapitalo bei darbo jėgos srautai daugiau juda *regiono* ribose lyginant su srautais iš kitų ir į kitus regionus;
2. veikla *regiono* viduje yra orientuota į vieną tašką- “mazgą”, todėl galima teigti, kad “mazgas” dominuoja jį supančios periferijos atžvilgiu.

Remiantis K. Fox (1994) funkcinės ekonominės teritorijos požiūriu centrinio “mazgo” dominavimas periferijos atžvilgiu yra aiškinamas darbo jėga, kuri priklauso nuo gretimų darbo rinkos centrų. Galima teigti, kad ši K. Fox funkcinės ekonominės teritorijos koncepcija yra naudinga, nes pirmu atveju, darbo jėga yra išmatuojama ir egzistuoja stiprus ryšys tarp *regiono* ir socialinės gerovės analizių. *Regiono* apibrėžimas remiantis teritoriniais- administraciniais vienetais, neatitiktų gyventojų pasiskirstymo ir sudėtinga būtų nustatyti pokyčių įtaką gyventojams konkrečiuose *regionuose*. Antra, skirtingai nuo *regiono* sampratos aiškinimų, funkcinės ekonominės teritorijos koncepcija į *regiono* sampratą įjungia ekonominių subjektų erdvinę integraciją. Erdvinis požiūris įjungiamas naudojant darbuotojų transportavimo kaštus. Tačiau, *regionus* neabejotinai galima apibrėžti remiantis funkcionaliai integruotomis darbo rinkomis. Šis požiūris yra motyvuojamas tuo, kad kiekvienas darbuotojas nori sumažinti nuolatinio važinėjimosi į darbą ir iš darbo kaštus, o darbdavys siekia minimizuoti darbuotojams kompensacijas už didelius susisiekimo į darbą kaštus. Todėl yra tikėtina, kad funkcinės ekonominės teritorijos atitinka ekonomines ribas erdviu aspektu, su kuriomis susiduria darbo jėga ir pačios įmonės. Tai leidžia analizuoti

regionines problemas tokiu mastu, kuriuo tas problemas veikia įvairūs ekonominiai veiksniai. Be to, nemažos darbo rinkos atlieka ir didelės vartotojų rinkos funkcijas. Taip didelė vietinė darbo rinka kaip išteklius tarnauja įmonėms, kurios samdo vietinius darbuotojus bei tarnauja kaip vartotojų rinka įmonėms, kurios nori parduoti gaminamą produkciją. Remiantis darbo jėga, kaip analizės vienetu, yra sustiprinami abipusės priklausomybės tarp darbuotojų ir įmonių modeliai regione.

Anksčiau analizuotas *regiono* apibrėžimas yra problemiškas dėl transportavimo technologijų ir komunikacijų pažangos, kuri ir susilpnino priemiesčio darbo rinkos jėgas su miesto centro užimtumo poreikiais. Jeigu telekomunikacijos įgalina pakeisti akis į akį bendravimą, tai daugelis darbuotojų galėtų gyventi bet kurioje vietoje ir užsiimti ekonomine veikla namuose. Taigi, jei nuolatinis važinėjimas į darbą ir iš jo nieko nekainuoja dėl gerėjančios infrastruktūros bei mažėjančių kelionės kaštų, tai darbuotojai gali gyventi toli nuo savo darbdavių. Tačiau kaip ribotos normos dėl transportavimo kaštų išnyksta, darbuotojų migraciją į periferinius regionus ar į regionų centrus nulemia gyvenimo kokybė bei paslaugų pasiūla. Tokių pokyčių vertinimas apibrėžiant regiono definiciją nulemia tai, kad iškyla problema nustatyti regiono ribas, kurios gali nesutapti su erdvinės priklausomybės ribomis tarp užimtumo centrų ir darbo jėgos.

Remiantis funkcinės ekonominės priklausomybės teritorijos požiūriu ir su šiuo požiūriu siejamos “mazginio” regiono koncepcijos yra išskiriamas kitas trūkumas- vietinės teritorinės ir administracinės ribos retai atitinka funkcinės regiono ribas arba tas, kurias nustato “mazginė” koncepcija. Tai reiškia, kad konkrečių regionų problemos ir priemonės yra retai suderinamos, todėl problemos yra sunkiai sprendžiamos, taikiant tokias priemones. Todėl, jeigu administracinės, ekologinės ir geografinės regiono ribos mažai siejasi su funkcinėmis ekonominėmis ribomis, tai tyrėjai gali klaidingai įvertinti įvairių veiksnių poveikį regiono ekonominiam augimui remdamiesi funkcinės ekonominės teritorijos požiūriu.

Alternatyvios *regiono* sampratos buvo pateiktos dėl to, kad būtų galima įvertinti funkcinės ekonominės teritorijos koncepcijos trūkumus. Regionai gali būti apibrėžti remiantis jų vidiniu panašumu, atkreipiant dėmesį į keletą kriterijų (Richardson, 1979). Jei regionus apibrėžtume pagal darbo rinkos dydį, tai regionų ribos iškiltų tose vietose, kur darbo jėga nebūtų vienoda. Jeigu vertinimo pagrindu būtų laikomas pajamų lygis, tai galėtume išskirti žemo, vidutinio bei aukšto pajamų lygio regionus su santykinai vienodu pajamų lygiu vienam gyventojui regione ir nevienodu už jo ribų. Panašiai regionai gali būti nustatomi remiantis sektorine darbo jėgos specializacija (tai pramoniniai, į paslaugas orientuoti regionai). Naudojant tokį kriterijų regionus galima būtų tarsi sieti su vienalytėmis valstybėmis ir jas analizuoti naudojant kintančius prekybos teorijos metodus.

Taip pat *regiono* apibrėžimas gali būti traktuojamas sąvoka “planuojami regionai”- tai yra politinės ir administracinės regiono ribos tiesiogiai tapatinamos su ribomis, kuriose yra kuriama ir

vykdoma regioninė politika. Bet vienas šios sąvokos minusas tas, kad ekonominės regiono ribos retai atitinka administracinius vienetus. Todėl politika, kuri sukurta konkrečiam administraciniam vienetui, gali įtakoti šalia esančiam ekonominiam regionui.

Regionai traktuojami remiantis ir gamtinių išteklių, ekosistemų bei kitomis geografinėmis ribomis. Keletas mokslininkų siūlo regioną apibrėžti abipuse gamtinių išteklių sistemos ir gyventojų priklausomybe. A. Markusen (1987) traktuoja regiono sąvoką kaip “istoriškai susiformavusią, vientisą teritoriniu požiūriu bendruomenę, turinčią fizinę infrastruktūrą, socialinę, ekonominę, politinę ir kultūrinę aplinką ir individualią erdvinę struktūrą, išsiskiriančią iš kitų regionų, didesnių teritorinių vienetų, miestų ir valstybių” (A. Markusen, 1987, p.16-17). Šis apibrėžimas apibūdina regionus kaip istoriškai susikūrusias teritorijas, kurios susiformavo kaip įmonių ir vietinių natūralių išteklių sąveikos rezultatas. Apibendrinant galima teigti, kad pažanga transportavimo srityje panaikino daugelį geografinių apribojimų, tačiau istoriškai susiformavusios regionų savybės vis dar daro poveikį šiuolaikinei jų evoliucijai.

1.2. Regionų ekonomikos augimo teorijos

Laikui bėgant prekyba tarp regionų bei investicijos turi nulemti darbo užmokesčio ir vienam gyventojui tenkančių pajamų išlyginimą regionuose su vienodais darbo jėgos aktyvumo bei kvalifikacijos ir investicijų lygiais. Todėl šiame poskyryje bus analizuojamos teorijų grupės, kurios yra susijusios su tarpregioniniu konvergencijos procesu.

1.2.1. Eksportu pagrįsta teorija

Tarp visų analizuojamų teorijų kelios buvo tokios įtakingos kaip eksportu pagrįsta teorija. O. North (1955) įrodinėjo, kad regionų augimą lemia jų reagavimas į išorinio pasaulio paklausą. Autorius teigia, jog regionams nebūtinai reikia kurti pramonę, kad pasiektų augimą, nes eksportuoti galima ne tik pramonės produkciją, bet ir paslaugas, žemės ūkio produktus.

Regionui augant, jo ekonomika tampa įvairesnė, tai yra labiau diversifikuota. Tai lemia tokios priežastys kaip:

1. augančios vietinės produkcijos gamybos įvairovės siekiant patenkinti augančią vietinę paklausą, dėl padidėjusių vienam gyventojui tenkančių pajamų;
2. naujos veiklos šakų atsiradimas, kurios aptarnauja rinką, susijusią su eksportu ir regionai laikui einant “linę prarasti savo identitetą” (North, 1955, p. 285). Tai yra augant eksporto diversifikacijai bei gamybos veiksnių mobilumui, pastarieji veiksniai yra linę pasiskirstyti visuose

regionuose, siekiant užtikrinti tarpregioninį ekonominių bei socialinių skirtumų supanašėjimą-konvergenciją pagal vienam gyventojui tenkančias pajamas.

Tačiau tyrėjai D. North ir C. Tiebaut diskusijoje moksliniame žurnale “ Journal of Political Economy” pabrėžė kai kuriuos eksportu pagrįstos teorijos trūkumus. Anot C. Tiebaut (1956) D. North pateiktas modelis ignoruoja daugelį svarbių pasiūlos veiksnių, kurie rezultate ir lemia paties regiono galimybes patenkinti eksporto paklausą. Jis taip pat kritikuoja D. North (1955) pateikdamas pavyzdžius, kur eksportas nėra vienintelis veiksnys, lemiantis ekonominį regionų augimą. Regionuose, kuriuose gyventojų skaičius yra pakankamas, kad paveikti pasaulinę eksporto paklausą, vienam gyventojui tenkančių pajamų augimas gali būti nulemtas išaugusios eksporto paklausos ir gali įtakoti eksporto paklausą. Taigi ši priklausomybė parodo, kad yra stiprus grįžtamasis ryšys tarp vienam gyventojui tenkančių pajamų augimo regione ir eksporto rinkos paklausos. Tačiau D. North (1956) atsakė į C. Tiebaut kritiką pabrėždamas, kad jo pasiūlytas modelis yra ilgojo laikotarpio ekonomikos augimo modelis, kuris ne visada gali būti pritaikomas trumpuoju laikotarpiu, kai tam tikri gamybos veiksniai išlieka nekintantys ir nemobilūs, o esant ilgajam laikotarpiui šis modelis yra tinkamas nagrinėjant regionų ekonominį augimą.

1.2.2. Regionų ekonominės divergencijos teorijos

Konvergencijos koncepcija, tai yra regionų ekonominių bei socialinių skirtumų supanašėjimas, pasižymi pastoviu vienam gyventojui tenkančių pajamų augimo lygiu ilguoju laikotarpiu. Tačiau šis požiūris susilaukė daug kritikos, kurios nemaža dalis remiasi empiriniais duomenimis. Kritikai pabrėžė daugelyje mažiau išsivysčiusių šalių egzistuojantį skurdą kaip įrodymą, kad keletas pasaulio regionų nepaklūsta neoklasikinių augimo modelių prognozėms.

Kita kritikos dalis sutelkia dėmesį į nerealistiškas neoklasikinių augimo teorijų prielaidas, o ypač į pastovią masto grąžą, nulinius transportavimo kaštus, tolygia gamybos technologija visuose regionuose, identiškais pranašumais visuose regionuose, vienodais gamybos veiksniais, tobulai konkurencingomis rinkomis (Barro, Sala-I-Martin, 1999).

Taigi vienas pagrindinis atsakas į konvergencijos kritiką buvo tiesioginis divergencijos prognozės įvedimas į išlikusias regionų ekonominio augimo teorijas. Toliau darbe yra nagrinėjamos dvi pagrindinės kumuliatyvinio priešastingumo ir augimo polių teorijos.

1.2.2.1. Kumuliatyvinio priešastingumo teorija

G. Myrdal (1957) pateikia argumentus, kad masto ekonomija lemia ekonominės veiklos klasterizaciją tuose regionuose, kur pirmiausiai įvyko industrializacija. Kita vertus, pats augimo

procesas yra linkęs remtis savimi per kumuliatyvinio priežastingumo procesą. Nors atsilikę, neišsivystę regionai teikia žemų darbo jėgos kaštų pranašumą, šią naudą atsveria pramoninių regionų siūloma aglomeracijos ekonomija.

Anot G. Mydral (1957) neišsivystę regionai gali turėti naudos iš pačių išsivysčiusių regionų augimo per pastarųjų skleidžiamą efektą, kurį nulemia inovacijų plitimas bei auganti eksporto rinka mažiau išsivysčiusių regionų produkcijai. Kita vertus, šią naudą sumažina priešingas efektas, kuris susijęs su darbo jėgos ir kapitalo išėjimu iš silpnų į labiau išsivysčiusius regionus. Laisvoji prekyba tik dar labiau skatina šiuos kumuliatyvinio priežastingumo procesus toliau skatindama augimą išsivysčiusiuose regionuose.

N. Kaldor (1970) toliau detaliai nagrinėja ir išplečia mokslininko G. Mydral kumuliatyvinio priežastingumo teoriją, įveddamas eksportu grįstos teorijos teiginius ir efektyvaus darbo užmokesčio požiūrį. Pastaris teigia, kad masto ekonomija industrializuotiems regionams duoda pranašumą tarptautinėje prekyboje. Kumuliatyvinio priežastingumo procesas prasideda tuomet, kai “išorinis šokas padidina pasaulinę paklausą pramonės produkcijai” (N. Kaldor, 1970, p.341). Faktinis atlyginimas gali būti vienodas visuose regionuose, tačiau efektyvus darbo užmokestis į suprantamas kaip faktinio darbo užmokesčio ir darbo produktyvumo santykis, yra mažesnis industrializuotose regionuose dėl masto ekonomijos. Kadangi regionai su mažesniu efektyviu darbo užmokesčiu gali pagaminti daugiau produkcijos, tai įtakos tolesnį jo mažėjimą.

Ši nagrinėjama Mydral-Kaldor (1970) kumuliatyvinio priežastingumo koncepcija dažniau naudojama siekiant paaiškinti divergencijos faktą, o kiti autoriai tokie, kaip R. Dixon ir A. Thirlwall (1975) detalizuoja G. Mydral pateiktą modelį ir parodo, kad kumuliatyvinis priežastingumas ne visada numato tarpregioninę divergenciją, susijusią su regionų ekonominių bei socialinių skirtumų augimu. Modelis prognozuoja “pastovius regionų augimo skirtumus, kurie nulemti Verdoorn efekto” (R. Dixon, A. Thirlwall, 1975, p. 203). Šis Verdoorn efektas remiasi tokia prielaida, kad darbo produktyvumą dalinai lemia pagamintos produkcijos kiekio augimas. Autoriai teigia, kad analizuojamas efektas, kuris yra pagrindinis kumuliatyvinio priežastingumo teorijoje, gali tapti netolygių regionų augimo tempų priežastimi tik tuomet, kai Verdoorn dydis regionuose yra nevienodas, arba yra nevienodi kiti modelio parametrai, kuriuos taip pat lemia Verdoorn koeficientas.

1.2.2.2. Augimo polių teorija

F. Perroux (1950) augimo polių vadina glaudų ryšį tarp įmonių ir pramonės šakų. “Stumiančios įmonės” yra tos, kurios didžia dalimi yra susijusios su kitomis, ir sukuria indukuotą augimą per tarpšakinį bendradarbiavimą šakai didinant gamybos apimtį. Autorius J. Boudeville

(1966) parodo F. Pettoux augimo polių koncepciją geografinės erdvės aplinkoje. Šiuo atveju, augimo polis yra charakterizuojamas kaip “stumiančiųjų įmonių” ir pramonės šakų, kurios sukuria nepertraukiamą bei ilgalaikį regiono augimą per ryšius su kitomis įmonėmis regione, egzistavimą.

A. Hirschman (1958) pateikia panašius argumentus apie ryšius tarp įmonių kaip ir F. Perroux. Jis įrodinėja, kad augimas išsivysčiusiuose regionuose sukuria teigiamą “Lašėjimo žemyn” efektą neišsivysčiusiems regionams, nes pastarųjų produkcija yra perkama ir sandoma darbo jėga pirmųjų. Augimas gali duoti ir neigiamą “poliarizacijos” efektą dėl konkurencijos ir prekybos barjerų, kuriuos sukuria labiau išsivystę regionai.

Panašus požiūris yra J. Friedmann (1966) centro- periferijos modelis, paremtas prielaida, kad augimas gali būti indukuotas išoriškai. J. Friedmann taip pat akcentuoja tarpregioninės migracijos poveikį pajamų konvergencijai tarp regionų. Jis atkreipia dėmesį į tai, kad regionai gali augti iki tokio masto, kol gamybos veiksniai pradeda riboti regiono sugebėjimą reaguoti į padidėjusią eksporto paklausą. Todėl didelės urbanizuotos ir infrastruktūros teritorijos turi nemažą pranašumą konkurencijoje dėl naujo augimo ir mažėjančių kaštų, kuriuos nulemia urbanizacijos ekonomija. Šie veiksniai suteikia centriniam regionams pranašumą ekonominiame augime, kuriame jie pasižymi kaip lyderiai. Už centro ribų esantys regionai gali būti suskirstyti pagal jų santykinę ekonominę savivaldos laipsnį. Neišsivystę regionai yra “išteklių pasienis”, todėl šių regionų patrauklumą visų pirma lemia nepanaudotų natūrinių išteklių gausa. “Depresinės” teritorijos yra kaimiškos teritorijos, susijusios su struktūriniu skurdu, kurį lemia jų priklausomybė nuo centrinių regionų.

Tačiau augimo polių teorijos buvo atsisakyta, nes pastebėta maža sąsaja tarp tradicinių augimo polių teorijos teiginių ir empirinių duomenų realybės. Ši teorija susilaukė nemažai kritikos: sunku paversti F. Perroux nekonkrečias formuluotes į naudingą regionų ekonominio augimo teoriją; silpnas funkcinis teorijos pagrindas; taip pat trūksta paaiškinimų pačioje teorijoje, kodėl kai kurie augimo poliai linkę augti greičiau nei kiti (Thomas, 1972; Hermansen, 1972; Higgins, 1983).

1.2.3. Struktūralistinės regionų ekonominio augimo teorijos

Kita svarbi teorinė kryptis, analizuojanti regionų ekonominį vystymą, yra siejama su struktūrinio pasikeitimo, vykstančio regione ir už jo ribų procesu. Šios teorijos į regionų ekonominį augimą žiūri kaip į evoliuciją, kuri pereina per įvairias ekonominės brandos stadijas.

1.2.3.1. Raidos/ Sektoriaus teorijos

Remiantis ankstyvosiomis kryptimis, kurios paremtos struktūralistinėmis pažiūromis, galima išskirti keletą skirtingų regionų ekonominio augimo *raidos* teorijų. Nemaža dalis šių raidos teorijų analizuoja ir pokyčius, įvykstančius ekonominiuose sektoriuose, todėl kai kurios iš jų įvardijamos kaip sektoriaus teorijos (Perloff, 1960). Ankstyvosiuose regionų ekonominio vystymosi stadijose vyrauja žemės ūkio produkcijos gamyba, o ekonomika didžia dalimi yra nepriklausoma. Transportavimo sektoriui gerėjant gamintojai pradeda specializuotis ir vykdyti prekybą su kitais regionais. Kai regiono žemės ūkio bei pramonės sektoriuose pradeda mažėti rezultatyvumas, tuomet yra pereinama į industrializacijos etapą. Jau kitoje- vėlyvojoje stadijoje regionas specializuojasi eksportui skirtos produkcijos gamybos srityje. Taigi šioje nagrinėjamoje teorijoje judėjimą nuo ekonomiškai nepriklausomo regiono- eksportuojamo regiono link lemia vidinis darbo pasidalinimas, kuris ir sąlygoja ekonominę specializaciją.

Kitos ankstyvosios *raidos* teorijos suformuluotas tam tikslui, kad būtų galima paaiškinti šalies ekonominį augimą ir vystymąsi. J. Schumpeter (1934) regiono ekonominį vystymąsi aiškina, kaip vystymąsi kylantį pačiame regione. Šio tyrėjo regiono ekonominiai pokyčiai yra traktuojami kaip judėjimas ilgomis ir nuosmukio bangomis, kurios viena nuo kitos skiriasi pagal skirtingas inovacijas, kurios atsiranda, kai senos idėjos nuolat keičiamos naujomis.

W. Thompson (1968) pateiktoje regionų ekonominio augimo *raidos* teorijoje yra traktuojamas požiūris, kad regionai auga pradėdant ankstyvojoje stadijoje, kai vietinė ekonomika gali būti priskiriama vienai didelei įmonei, pereina įvairias eksporto srities stadijas, kol eksporto ar paslaugų gamyba tampa pagrindine paskutiniame stadijoje. Tačiau būna atveju, kai ekonominis augimas sustoja vienoje teritorijoje, o jau tolimesnis kėlimasis tampa mažai tikėtinas. Toks procesas pasireiškia vadinamu “reketo” efektu. W. Thompson siūlo keletą galimų šio efekto priežasčių paaiškinimų (W. Thompson, 1968, p. 152):

- Miestai, turintys didesnį gyventojų skaičių, gali sėkmingiau reikalauti įvairių lengvatų bei privilegijų iš šalies valdymo institucijų;
- Didelis gyventojų skaičius vietinėje teritorijoje yra naudingas ir kaip darbo jėgos išteklius, ir kaip potenciali vartojimo prekių rinka į ją orientuotoms įmonėms;
- Didelėse teritorijose yra nemaža tikimybė atsirasti naujų vietinių įmonių nei mažos reikšmės teritorijose, o tai padidina vietinių inovacijų tikimybę;
- Dėl vyraujančios masto ekonomijos viešųjų paslaugų kaštai, tenkantys vienam gyventojui, yra mažesni.

Apibendrinant šiuos “reketo” efekto priežasčių paaiškinimus, galima teigti, kad masto antieconomija kartu su miestų gausėjimu ir sparčiai augančiais biurokratiniais kaštais gali susilpninti šį “reketo” efektą.

V. Henderson (1974) pateikia požiūrį į tai, kaip pramonės struktūriniai pokyčiai lemia skirtingo dydžio miestų išdėstymą. Anot jo, priklausomybė tarp kiekvieno miesto bet kurio gyventojų patiriamo naudingumo ir miesto dydžio gali būti vaizduojama kaip apversta U raidė, kurios dešinėje pusėje yra užfiksuota masto ekonomija, o kairėje- šakos poveikio masto ekonomija. Pagrindinis ryšys tarp šio pateikto teiginio ir pramonės struktūros yra tas, kad antieconomija labiausiai yra susijusi su gyventojų skaičiumi, o jau teigiamo išorinio poveikio ekonomija yra charakteringa pramonės sričiai. Tai yra prasminga tik esant įmonių grupei, besidalijančiai teigiamu išoriniu poveikiu tame pačiame mieste. Tai leidžia daryti prielaidą, kad optimalus bet kurio miesto dydis laikui bėgant priklausys nuo jo paties vaidmens, kuris yra mieste dominuojančios pramonės struktūros funkcija.

1.2.3.2. Pelno/ Produkto ciklo teorijos

Remiantis produkto ciklo teorija pagal R. Vernon (1966) į regiono vystymąsi ir pokyčius yra žiūrima kaip į pramonės evoliuciją regione. Evoliucija yra būtina, tam kad gaminti produkciją, tinkančią parduoti eksporto rinkose. Vyraujant neelastingai naujų produktų paklausai kainų atžvilgiu, inovacinėms įmonėms yra nelabai svarbūs pradinių gamybos kaštų skirtumai regionuose lyginant su tais kaštų skirtumais, kurie susidaro vėlesnėse produkto gyvavimo ciklo stadijose. Dėl to didelės urbanizuotos teritorijos bus labiau mėgiamos įmonių, kurios gamina naujus ir dar ne visai tobulus produktus. Kai gaminamas produktas tampa labiau standartizuotas, tuomet poreikis lankstumui dingsta ir dėmesys koncentruojamas į masto ekonomijos teikiamas galimybes. Dėl šios priežasties įmonė gali įdarbinti mažai kvalifikuotą ir pigią darbo jėgą, todėl atsilikę, neišsivystę regionai tampa labiau patrauklesni.

Tačiau aptartai teorijai yra pateikti M. Taylor (1986) kritiniai pastebėjimai, kurie įvardijami tokiais kriterijais:

- Modelis remiasi prielaida, kad teritorija, kurioje konkuruoja įmonės, yra geografiškai homogeniška;
- Modelis neatsižvelgia į produkto diferenciaciją;
- Modelis nesuderinamas su tradiciniais požiūriais į produkto naujoves;
- Rinkos ciklai ne visada gali atitikti tarptautinio produkto gyvavimo ciklus;
- Prielaida, kad gamybos perkėlimas į žemų darbo kaštų teritorijas paskutinėje produkto gyvavimo ciklo fazėje tieiogiai neleidžia suprasti, kad pigi darbo jėga turi esminę įtaką kaštams, ne visuomet yra teisinga.

A. Markusen (1985) *pelno ciklo* teorija yra viena iš produkto ciklo modelio keitimų, parodanti pramonės struktūrą įvairiose produkto gyvavimo etapuose ir taip įvertinanti kai kuriuos

M. Taylor (1986) kritinius pastebėjimus. Pagal A. Markusen (1985), verslo šakos vystymasis prasideda nuo nulinio pelno periodo ir pereina į monopolinio pelno periodą, kurį sukuria pirmieji novatoriai. Po to yra pereinama į normaliojo pelno etapą, nes naujos įmonės įeina į šaką. Laikui einant pati rinka tampa prisotinta ir pasireiškia destabilizuojantys veiksniai. Tokios stadijos metu įmonės arba pereina į oligopolines organizacijos formas, su tikslu gauti papildomo pelno, arba nukrypsta į nuosmūgio periodą, arba kaip pakaitalas užima rinką importuojama produkcija. Paskutinei neigiamo pelno stadijai yra būdingas šakos nuosmūkis ir investicijų trūkumas.

1.2.3.3. Pramonės restruktūrizacijos teorijos

Naujam struktūralistiniam regionų augimo ir vystymosi pagrindui atsirasti turėjo įtakos tokie faktoriai, kaip gamybos sektoriaus smukimas ir paslaugų sektoriaus augimas industrinėse šalyse, išaugęs tarptautinis kapitalo ir darbo jėgos mobilumas, padidėjęs darbo jėgos kokybės netolygumas tarpregioniniame kontekste.

Esminiai pokyčiai pramonės ir darbo jėgos organizavime pavertė kvalifikuotus darbininkus nekvalifikuotais (Harriso, 1985), lėmė sumažėjusią santykinę proporciją darbininkų, kurie gauna vidutinio dydžio darbo užmokestį (Leigh, 1994), pakeitė erdvinę darbo jėgos stratifikaciją pagal išsilavinimą, darbo užmokesčio dydį ir pan. (Massey, 1984).

D. Massey ir R. Meegan (1982) analizuoja užimtumo nuosmūgio geografiją ir kaip įmonės naudoja darbo vietų mažinimo strategiją. Jie pateikia tris skirtingas korporacines strategijas, kurios ir lemia darbo vietų mažinimą. Viena iš šių strategijų yra intensyvinimo strategija, kuri siekia didinti darbo produktyvumą be didelių naujų investicijų. Kita investavimo ir technologijų keitimo strategija lemia perėjimą prie produktyvesnės gamybos technologijos. Ir trečioji- racionalizavimo strategija kreipia dėmesį į paprasčiausią darbo jėgos kiekio sumažinimą. Anot autorių, poveikis regionams bus skirtingas priklausomai nuo to, kuri strategija lems užimtumo mažėjimą, kadangi kiekviena iš šių pateiktų trijų strategijų skirtingai įtakoja įmonių uždarymo ir investicijų į naujus pajėgumus apimtį.

Kita industrializuotų šalių ekonomikos tendencija buvo perėjimas nuo gamybos prie paslaugų sektoriaus. Šį modelį analizavo T. Noyelle ir T. Stanback (1983). Anot jų, paslaugų sektoriaus augimą paskatino (T. Noyelle ir T. Stanback, 1983, p.3):

1. išaugusi viešojo ir nepelno sektoriaus svarba;
2. išaugusi geografinė rinkų teritorija;
3. transportavimo technologijų inovacijos;
4. multinacionalinių korporacijų atsiradimas.

Dėl regionų vystymosi autoriai įrodinėja, kad perėjimas prie paslaugų ekonomikos paskatino augančią korporacinės veiklos centralizaciją, kurią sekė daugelio aukštos kvalifikacijos nereikalaujančių darbų decentralizacija. Nemažai regionų bandė atitolinti nuosmukį, kuris pasižymėjo darbo vietų mažėjimu gamybiniame sektoriuje, nes tuo pat metu didėjo korporacinės veiklos aktyvumas ir darbo vietų skaičius vyriausybės sektoriuje.

1.2.4. Naujausios neoklasikinės teorijos kryptys

Šioje dalyje yra pateikiamos dvi teorinės kryptys- tai endogeninės augimo teorijos ir naujosios ekonominės geografijos, kurios įvertina ankstesnių neoklasikinių egzogeninio augimo ir prekybos teorijų kritiką.

1.2.4.1. Endogeninė augimo teorija

Endogeninės augimo teorijos pagrindu galima laikyti ankstyvuosius F. Ramsey (1928), T. Koopmans (1965). Pastarųjų modeliai yra papildyti F. Ramsty (1928) pasiūlyta naudingumo funkcija, tikslui įvertinti taupymo lygį, kurį determinuoja namų ūkiai. Taip taupymo lygis tampa endogeniniu augimo modelio veiksniumi. Esant atitinkamoms sąlygoms, Ramsty-Cass-Koopmans modelis prognozuoja sąlyginę konvergenciją (tai konvergencija, kuri remiasi tolydaus augimo tempo link ir sąlygoja pastovų vienam gyventojui tenkantį pajamų ir vartojimo lygį bei kapitalo ar darbo santykį įvairiose šalyse). Jei taupymo lygis kyla kartu su kapitalo ar darbo jėgos santykiu, tai modelis prognozuoja lėtesnę konvergenciją- ekonominių, socialinių skirtumų nykimą regionuose.

Endogeninio augimo modeliai atsižvelgia ir į erdvės ir geografinių skirtumų įtaką regionų augimui bei nuosmukiui. P Nijkamp ir J. Poot (1998) išplečia endogeninio augimo teoriją, įjungdamas gamybos veiksmų mobilumą, erdvinę inovacijų sklaidą bei prekybą tarp regionų. Įjungus šiuos elementus į endogeninį regionų augimo modelį, šio modelio išvados tampa neapibrėžtos. Priklausomai nuo modelio aiškinimo tiek sąlyginė, tiek absoliutinė konvergencija bei divergencija yra teoriškai galima.

Kiti modeliai išplečia endogeninio augimo pagrindą ir įvertina investicijų į infrastruktūrą poveikį regiono produktyvumui. R. Barro (1990) išplėtoja endogeninį augimo modelį, įtraukiant viešąsias paslaugas, kurios finansuojamos iš mokesčių. Modelyje yra pateikta netiesinė priklausomybė tarp valstybinių investicijų ir privataus sektoriaus gamybos apimtys. Valstybės išlaidų didėjimas didina ir darbo bei kapitalo ribinį produktyvumą, taikant prielaidą, kad valstybės išlaidos sudaro mažą dalį nuo BNP. Jei valstybės išlaidų dalis tampa per didelė, tuomet prasideda mokesčių dominavimo deformacijos efektas, kuris nulemia mažėjančius augimo tempus.

J. Rosser (1998) pateikia kitą šios krypties modelį, kuris ypatingas yra tuo, kad visas dėmesys yra sutelkiamas ne į privačias ir valstybines investicijas, bet į infrastruktūros poveikį privačiame sektoriuje. Autorius demonstruoja, kad investicijos į infrastruktūrą, o ypač į logistikos tinklus, transportavimą bei komunikacijas leidžia privataus sektoriaus subjektams koordinuoti savo veiklą. Bet šios koordinacijos efekto poveikis ekonominiam augimui yra neaiškus. Pati koordinacija gali lemti vieną iš dviejų pusiausvyrų- arba labai lėtą, arba nepaprastai greitą augimą.

Didžioji dalis kritikos, kuri siejama yra su endogeninio augimo teorija, nukreipta yra į tai, kad pateikiami įvairūs valstybinių investicijų įtakos vertinimo būdai į privataus sektoriaus veiklą, trūksta sutarimo, kaip būtų galima išmatuoti bei apibrėžti investicijas į infrastruktūrą.

1.2.4.2. Naujoji ekonominė geografija

Šis „naujoji ekonominė geografija“ modelis, pateiktas P. Krugman (1991), nėra susijęs su regionų augimo teorijomis, bet siūlo veiksnių, kurie lemia, pramonės klasterių formavimąsi, prognozę, paremtą teoriniu pagrindu. Šiame modelyje regioniniai klasteriai ir ekonominė veikla formuojama veikiant centro išorinėmis ir vidinėmis jėgomis. Įmonės, kurių gamybos technologija pasižymi sparčiai augančia masto grąža, sieks apimti visą šalies rinką iš vieno centro. Siekiant mažinti kaštus, siejamus su transportavimu, įmonės kursis toje teritorijoje, kur vyrauja didelė vietinė rinka. Todėl tai įtakos, kad įmonės kursis teritorijose, kuriose jau veikia kitos įmonės, siekiamos būti arčiau potencialių darbuotojų. Apibendrinant galima teigti, kad šis modelis, kur viso gamybinės įmonės telkiasi centre, o žemės ūkio sektoriaus produkcijos gamintojai yra išsikūrę periferijoje, paremtas didelės masto ekonomijos, nedidelių transportavimo kaštų ar didelės gyventojų dalies, kuri dirba gamybinėse įmonėse, sudėtimi.

Anot P. Krugman (1999) naujausius modelius, kurie analizuoja geografinės aplinkos įtaką ekonominio vystymosi procesui, yra išskiriamos dvi kryptys. Remiantis pirmąja kryptimi yra detalai svarstoma geografinių faktorių (klimato, topografijos) įtraukimas į regionų augimo ir nuosmukio modeliavimą. Kalbant apie antrąją kryptį, galima išskirti klausimą, kodėl regionai patiria nevienodas ekonomikos augimo kryptis, jei tarp tų regionų nėra skirtumų geografiniu požiūriu. Bet sujungiant šias dvi kryptis į visumą P. Krugman (1999) pažymi, kad svarbiausia naujosios ekonominės geografijos tyrimų kryptis, tai atsitiktinių įvykių efekto suvokimas, kuris gali padėti suprasti, kodėl vyrauja didelis specifinių regionų geografinių bruožų išliekamasis poveikis laikui bėgant (P. Krugman, 1999, p.151).

Nors naujausi ekonominės geografijos modeliai yra svarbūs detaliam analizuojant regionų augimą ir prekybą erdviniu požiūriu, tačiau šie modeliai yra paremti ribojančiomis prielaidomis, kurios siejamos yra su žemės naudojimu ir regionų dinamika bei darbuotojų mobilumu.

1.2.5. Regionų ekonominės plėtros teorijų apibendrinimas

Taigi išanalizuotos regionų ekonominio augimo teorijos sutampa dalinai, tai yra turi bendrą sąlyčio tašką. Pavyzdžiui, G. Myrdal (1957) ir N. Kaldor (1970) kumuliatyvinio priežastingumo modelis, kuris remiasi „augimo ant augimo“ principu, yra tapatinamas su P. Krugman (1991) žiedinio priežastingumo procesu, laikančiu centrinius regionus vienoje vietoje. Remiantis naujausiomis teorinėmis kryptimis, galima teigti, kad tik naujoje ekonominėje geografijoje yra įvertinami transportavimo kaštai. Nors keletas nagrinėtų teorijų skiria dėmesį į teigiamo išorinio poveikio ekonomija, bet kita vertus tik kelios iš jų daro tai pakankamai gerai. Taip pat yra pastebima stoka analizuojant teigiamo išorinio poveikio ekonomijos prigimties supratimą ir žinias apie tai, kaip įvairios institucijos įgali skatinti šių išorinių įtakų teikiamos naudos didėjimą.

Remiantis pastarojo laikotarpio darbais, tai keliuose iš jų buvo pradėtos kurti sąsajos tarp skirtingų teorinių krypčių. Pavyzdžiui L. Bretschger (1999) integruoja endogeninės augimo teorijos ir naujosios ekonominės geografijos teorijos elementus į modelį, kuris vertina ilgalaikį žinių sklaidos tarp regionų ir regiono viduje įtaką regiono augimo kryptį. A. Varga bei Z. Acs (2002) atliko naujosios ekonominės geografijos, endogeninės augimo teorijos bei literatūros susijusios su inovacijų ekonomika analizę ir pasiūlė šių trijų teorinių krypčių elementų sujungimą į bendrą technologijų skatinimą regionų ekonominio augimo modelį.

B. Johansson bei Ch. Karlsson (2001) nagrinėja, kaip reikia išplėsti endogeninę regionų augimo teoriją, tam kad būtų įvertintas institucijų vaidmuo regioniniam augimui. O R. Stough (2001) kreipia dėmesį į vadovavimą, kaip specifinę institucinę dimensiją, kuri ingoruojama yra endogeninio augimo teorijos tyrėjui.

1.3. Žmogiškuoju kapitalu paremta strategija

Vertinant regionų politiką, galima teigti, kad šios politikos ekonominio augimo skatinimui visą laiką buvo stengiamasi taikyti vientisumo bei ekonomiškumo principus. Dauguma su tuo susijusių strategijų yra vienašališkos arba grindžiamos politiniais tikslais. Literatūra, analizuojanti regionų ekonomikos vystymo strategijas, nepateikia jokių siūlymų ar nuorodų, kaip formuoti ilgalaikę strategiją, kuri būtų integruota analitiniu pagrindu. Literatūra apima tokias sudėtingas dalis kaip žmogiškąjį kapitalą, fizinio kapitalo kaupimą, novatoriškumą, technologiją, mokymą darbo vietoje. Todėl šioje darbo dalyje bus rekomenduojama žmogiškojo kapitalo kaupimo strategija regionų ekonomikos plėtrai, kuri vienintį ir atskirus literatūroje pateikiamus elementus į bendrą analitinę schemą, ir pateiktų loginį pagrindą, kuris taptų ilgalaikės regionų ekonominės plėtros

politikos dalimi. Taigi šioje darbo dalyje dėmesys skiriamas bus ne tam tikros strategijos apibrėžimui (tai reikalauja atskiro tyrimo), bet efektyvių ekonominių argumentų pateikimui valstybės intervencijai.

Remiantis moksliniais tyrimais, ekonomikos vystymasis priklauso ne tik nuo kapitalo dydžio, bet ir nuo mokėjimo efektyviai šį kapitalą panaudoti. R. Solow (1957), atlikęs ekonomikos augimo funkcijų faktorinę analizę, nustatė, kad norint “pasiiekti 1 procento BVP augimą, darbo jėgą reikia padidinti 1,3 procentu, o kapitalą- 4 procentais (R. Solow, 1957, p.318). Toliau tyrimus pratęsęs mokslininkas E. Denison (1985) aiškino, kad ekonomikos augimas nuo paties kapitalo priklauso 15 proc., o pagrindinis veiksnys yra išsilavinimas, kuris ir didina žmogiškojo kapitalo kokybę. Anot M. Meier (2000), silpnai išsivysčiusių regionų fizinio kapitalo panaudojimo riba yra žema, nes darbuotojų gebėjimai bei kvalifikacija nedidėja taip greitai kaip fizinis kapitalas.

Trečiojoje darbo dalyje bandoma parodyti, kad perspektyvi bei lanksti ilgalaikė regionų ekonominio augimo strategija yra paremta žmogiškojo kapitalo kaupimu ir vystymu. Žmogiškasis kapitalas yra žinių ir technologinių pokyčių šaltinis, kuris įgalina sumažinti darbo ir kapitalo neigiamą mažėjančio rezultatyvumo įtaką augimui. Žmogiškasis kapitalas tai pat skatina kapitalo ir darbo produktyvumo, palankios aplinkos verslininkų, kurie plėtoja išradimus bei inovacijas, senų ir augančių įmonių aglomeracijos augimą bei plėtrą.

Patį ekonominį augimą turi skatinti ne pastovūs šokai iš išorinės aplinkos, bet impulsai, kurie kyla pačių regionų viduje. Anot J. Schumpeter, “vystymusi mes turime laikyti tik tokius pokyčius ekonominiame gyvenime, kurie nėra priverstiniai iš išorės, bet kyla savo iniciatyva iš vidaus” (Higgins, 1968, p.96). Šis teiginys neišskiria tų verslo sąlygų, kurias galima tiesiogiai ar netiesiogiai kurti ir kurios skatina ekonominį augimą. Remiantis tuo, kyla klausimų, kas įtakoja regionų ekonominio augimo mechanizmą; kokia strategija lemia BVP, tenkančio vienam gyventojui, augimą bei ekonominių ir socialinių skirtumų mažėjimą regionuose; kokį vaidmenį turi imtis valstybė norėdama skatinti ekonominį augimą. Taigi į šiuos klausimus bus bandoma ieškoti atsakymų tolimesniuose šios dalies poskyriuose.

1.3.1 Žmogiškojo kapitalo įtaka regionų ekonominei plėtrai

Šiuolaikinė endogeninė ekonominio augimo teorija suteikia pagrindą naujam požiūriui į regionų ekonominį augimą- regionų užimtumo ir BVP, tenkančio vienam gyventojui, augimui vystyti kyla būtinybė taupyti bei investuoti į žmogiškuosius išteklius tam, kad būtų sukauptas žmogiškasis kapitalas. Žmogiškąjį kapitalą sudaro žinių ir gebėjimų visuma, kuri pasireiškia kaip išsilavinusi ir kvalifikuota regiono darbo jėga. Šis kapitalas gali būti išmatuotas metų, kuriuos

žmogus praleido besimokydamas, skaičiumi. Žmogiškojo kapitalo apimtį galima didinti per formalųjį ir neformalųjį švietimą ar mokymą darbo vietoje.

Žinios gali būti įvykdytos įmonėse, nes jos turėdamos žinių gali sukurti dar daugiau žinių. Tuo remiantis pats žmogiškasis kapitalas yra labai svarbi žinių ir idėjų kūrimo sudedamoji dalis. Tarp žinių, kaip visuomenės gėrybių, vartotojų neesanti konkurencija ir jų atskyrimo galimybės nuo vartojimo neegzistavimas sukuria išorinius efektus. Neesant konkurencijai gėrybės vartojimas yra tuomet, kai ją naudodama viena įmonė nesukuria kliūties ir nesumažina galimybės kitai įmonei pasinaudoti šia gėrybe. Nuo gėrybės vartojimo vartotojų atskirti negalima tada, kai įmonė negali užkirsti tam kelio, nepatirdama santykinai didelių kaštų lyginant su pačios gėrybės verte. Dėl šių abiejų žinių savybių, kaip visuomeninių gėrybių, atsiranda išoriniai efektai, todėl privati bei visuomeninė nauda nesutampa, tai yra ekonominio subjekto investicijų į žmogiškojį kapitalą grąža yra mažesnė negu visuomeninė, dėl šios priežasties nėra skatinamas optimalus žmogiškojo kapitalo kaupimas, nes išorinė nauda neįtraukiama priimant privačius sprendimus. Išorinės naudos mastas ir jos įtaka regionų ekonominio augimo tikslams yra viena svarbiausių priežasčių, dėl kurios valstybės vaidmuo tampa lemiamu, kai reikia tikslinti rinkos mechanizmo trūkumus. Kiekvienas asmuo gali kaupti žinias be jokių apribojimų, jei visos žinios pasižymi visuomeninių gėrybių nekonkurencine vartojimo savybe. Nors žinios yra siejamos su stipriu išoriniu efektu, jų vartojimas gali būti dalinai apribotas patentų įstatymo bei prevencinių veiksmų, kurių imasi įmonės tikslui apsaugoti savo technologines paslaptis, pagalba. Todėl įmonės, turinčios žinių ir galinčios investuoti, gali gauti ekonominę naudą dėl išaugusio produktyvumo (M. Maier, 2000).

1.3.2. Neoklasikinė ir šiuolaikinė ekonominio augimo teorija

Remiantis neoklasikine ekonominio augimo teorija (R. Solow, 1956), regiono arba šalies visuminė gamybos apimtis yra darbo, kapitalo bei išoriškai sąlygotos technologijos funkcija. Vyraujant pastovios masto grąžos, mažėjančio nedarbo lygiui ir kapitalo produktyvumo bei konkurencinių rinkų prielaidomis darbo našumo augimo tempai mažės augant kapitalo ir darbo jėgos santykiui. Vienam darbuotojui, kuriam atitenka kapitalo kiekio augimas, duos vis mažiau papildomos produkcijos.

Neoklasikinės ekonominio augimo teorijos kritika telkiasi ties tuo, kad ši teorija neturi paaiškinimo apie technologinių pokyčių priežastį, nors tai yra tik vienas augimo šaltinis ilguoju laikotarpiu. Anot C. Plosser (1992), technologija neįtraukiamas į modelį: “ Teorija nepateikia ekonominių jėgų bei strategijų, kurios įtakotų svarbiausius augimo šaltinius, supratimo” (C. Plosser, 1992, p. 66). Taigi šis modelis nėra pagrindas politikams, pagal kurį pastarieji galėtų orientuotis.

Neoklasikiniame modelyje trūksta empirinių duomenų, kurie pagrįstų regionų ekonominio augimo ir smukimo priežastis. Remiantis P. Beeson, kuris savo empiriniame tyrime neįtraukia žmogiškojo kapitalo, teigimu “nuo 1959 iki 1978 metų mažesnis kapitalo kaupimo lygis tapo pagrindine pridėtinės vertės, kuri yra sukuriama apdirbamosios pramonės sektoriuje, augimo tempo sumažėjimo priežastimi” (P. Beeson, 1996, p. 84-85). Nepaisant to pridėtinės vertės augimo tempo pokyčiai pirmiausiai yra siejami su darbo kiekio bei produktyvumo augimo tempu, o ne kapitalo kaupimu.

1.3.3. Žmogiškasis kapitalas remiantis šiuolaikine ekonominio augimo teorija

Šiuolaikinėje endogeninėje augimo teorijoje tyrėjas G. Becker (1964) skyrė didžiausią dėmesį įmonių ir darbuotojų elgsenai priimant atitinkamus sprendimus, kurie tiesiogiai susiję su investicijomis į žmogiškąjį kapitalą ir į investicijų gražos apskaičiavimo metodologiją, o ne į žmogiškojo kapitalo vaidmenį skatinant ekonominį augimą. Remiantis T. Schultz (1961) šiuolaikinės endogeninės augimo teorijos idėjomis, Jungtinių Amerikos Valstijų ekonominis augimas iki 1960-ųjų metų negali būti tiksliai paaiškintas vien tik darbo, žemės bei kapitalo išteklių apimties augimu, nes pajamos augo greičiau negu išteklių apimtis. T. Schultz remdamasis likučio augimu ir neįvertindamas išteklių apimties augimo, teigia, kad “šio neatitikimo tapatinimas su išteklių produktyvumo augimu rodo nesupratimą, bet ne šio reiškinio išaiškinimą” (T. Schultz, 1961, p. 6).

Šiuolaikiniai ekonominio augimo teoretikai R. Lucas (1988) ir P. Romer (1990) pateikia savo endogeninius modelius, kurie skirti žmogiškuoju kapitalu grindžiamų teorijų atmainoms. Šiuose modeliuose, be kapitalo ir nekvalifikuoto darbo, žmogiškasis kapitalas įsiskverbia į ekonomikos gamybos funkciją kaip kintamasis. Pagal R. Luco modelį individo žmogiškasis kapitalas didina ne tik jo paties produktyvumą, bet ir kitų darbuotojų, nepriklausomai nuo jų gebėjimo lygio. Dėl to, vyraujant tokiam išoriniam efektui, augimo mastai bus didesni tuose regionuose, kurie investuoja daugiau į žmogiškojo kapitalo kaupimą. Bet kita vertus, išoriniai efektai neverčia ekonomikos subjektų investuoti į didžiausią šio kapitalo kiekį. Dėl šios priežasties regionas patirs lėtesnius augimo tempus, jei nebus valstybės intervencijos, kuri atkurtų paskatas.

P. Romer modelis yra panašus į R. Luco modelį, išskyrus tik tai, kad P. Romer modelyje išorinio efekto šaltiniu yra laikomos žinios, kurių augimas priklauso nuo pradinio žmogiškojo kapitalo ir žinių kiekio. Dėl to, kad visos žinios negali būti visiškai paslėptos, žmogiškojo kapitalo produktyvumas žinių gamyboje bus tuo didesnis, kuo bus daugiau sukaupta žinių. Anot P. Romer (1990), esant darniai augimo pusiausvyrai, kurioje žinių augimo tempas yra lygus gamybos apimties augimo tempui, žmogiškojo kapitalo apimties augimas padidins jo dalį, kuri skirta žinių

gamybai, tuo pačiu suteikdama stimulą gamybos apimtims augimui. Todėl kai visiems regionams yra prieinamos tos pačios žinios, tai yra nėra jokių paslapčių, regionai, kurie sukaupe didesnę žmogiškojo kapitalo apimtį, pasieks didesnę žinių augimą ir tuo pačiu didesnę gamybos apimtims augimo tempą. Jei žinios egzistuoja kapitale, vis didesnio sukaupto kapitalo kiekio efektyvus panaudojimas reikalaus augančio žmogiškojo kapitalo. Dėl šios priežasties žinių kaupimas laikui bėgant didina kapitalo produktyvumą ir labiau skatina investuoti į prekes, susijusias su kapitalu, esant tolydžiam augimui. Bet kita vertus, priešingai žmogiškajam kapitalui, atlygis už investicijas į realųjį kapitalą gali būti visiškai paskirstytas rinkos mechanizmo pagalba.

Pats žmogiškasis kapitalas netu būti painiojamas su darbo jėgos produktyvumo augimu, kuris pasiekiamas dėl masto ekonomijos ar panašių veiksnių. Didelis regionas, kuris pasižymi aukštu nekvalifikuotos darbo jėgos lyginamoju svoriu, gali neaugti taip greitai kaip mažas regionas, kur kvalifikuotų darbuotojų lyginamoji dalis yra didesnė (Grossman, Helpman, 1993, p. 130-135). Technologijos pažanga įveikia mažėjančią darbo ir kapitalo grąžą, sukuria teigiamus išorinius efektus, todėl regionas auga sparčiau nei kiti regionai, kurie turi mažesnę žmogiškojo kapitalo kiekį.

Sukauptas didesnis žmogiškojo kapitalo fondas taip pat didina žinių gamybos efektyvumą. Yra pastebėta, kad rechneriškai progresyvios pramonės šakos yra linkusios daugiau skirti dėmesio darbuotojų mokymui nei šakos, kurios atsilieka technologinių naujovių atžvilgiu. (A. Bartel, 1994, p. 123-124). Anot šio teoretiko, darbo vietose dažniausiai yra mokami labiausiai išsilavinę darbuotojai, todėl mokymui skirtos lėšos aplenkia nekvalifikuotus darbininkus. Remiantis tuo, šiuolaikinės žmogiškojo kapitalu pagrįstos augimo teorijos pateikia rimtą pagrindą regiono ekonominio augimo skatinimo strategijai.

2. LIETUVOS REGIONŲ EKONOMINIO NETOLYGUMO STATISTINIS VERTINIMAS

Lietuvai ir jos ūkio subjektams įstojus į Europos Sąjungą, ypatingas dėmesys turi būti skiriamas regionų politikai. Ši politika traktuojama kaip visuma priemonių, skirtų skatinti ekonomikos plėtrai regionuose, kuo efektyviau panaudojant vietinius išteklius. Tomis priemonėmis vietinė valdžia turi užtikrinti vienodą gyvenimo lygį bei gyvenimo sąlygas visiems žmonėms. Šiuo atveju pirmenybė teikiama ekonominei plėtrai, siekiant galutinio tikslo – spartesnio šalies ekonomikos augimo. Regioninė politika taip pat gali būti pateikiama kaip visuma priemonių, užtikrinančių vienodą gyvenimo lygį ir gyvenimo sąlygas visiems piliečiams, nepriklausomai nuo to, kurioje šalies vietoje jie gyvena. Šaliai išgyvenant ekonominio smukimo laikotarpį, pirmenybė teikiama pirmajai regioninės politikos sampratai, t.y., ekonomikos augimui, o pasiekus tam tikrą ekonomikos augimo laipsnį, vis daugiau dėmesio skiriama gyvenimo lygio ir gyvenimo sąlygų šalyje suvienodinimui.

Regioninė politika, tokia, kokia suvokiama Vakarų Europoje, Lietuvoje pradėta taikyti tik 1998-2000 metais. Iš pradžių ši politika buvo vykdoma tik todėl, kad to reikalavo Europos Sąjunga, dažnai nesuvokiant, kas tai yra ir kaip ji turėtų būti įgyvendinama. Šiuo atveju, kai skirtumai tarp atskirų Lietuvos regionų ir jų viduje sparčiai auga, jau suvokiama šios viešosios politikos, kaip pagrindinės socialinių ir ekonominių netolygumų šalies viduje mažinimo priemonės, būtinybė. Pradedama suvokti, kad tolydi šalies plėtra niekada nebus užtikrinta savireguliacijos principu, kad tam būtinas valstybės valdžios įsikišimas. Tikriausiai neveltui Europos Sąjunga skiria milžinišką lėšų kiekį regioninei politikai įgyvendinti, siekiant tolygesnio visų valstybių, o taip pat ir Lietuvos išsivystymo lygio.

Pagrindiniai išsivystymo skirtumai tarp urbanizuotų centrų ir kaimo vietovių (periferijos) egzistuoja dėl to, kad labiau išvystyta urbanizuotų centrų infrastruktūra, visų pirma transporto sistema, su tuo susijęs žymiai stipresnis paslaugų sektorius didžiausiuose šalies miestuose, be to, skiriasi ir antrinio ekonomikos sektoriaus (pramonės) struktūra- didžiausiuose miestuose didesnę dalį (pagal produkciją, darbo jėgos skaičių ir kt.) sudaro naujos, santykinai modernios pramonės šakos, tuo tarpu pramoniniai pajėgumai periferiniuose rajonuose yra didele dalimi “paveldėti” iš akstesnio laikotarpio ir santykinai pasenę. Egzistuoja nemažas darbo jėgos kvalifikacijos skirtumas, didžiuosiuose miestuose dėl aukščiau išvardintų priežasčių yra gerokai didesnė finansinių investicijų finansinės grąžos norma.

Periferijoje esantys miestai-regioniniai centrai, kurių ekonomikos potencialas yra nepakankamas, nesukuria reikalingų priedų pakeisti situaciją aplink juos, darbo rinkos zonose esančiose atsilikusiose teritorijose. Regioniniai centrai išlieka silpni dėl investicijų stokos į

žmogiškuosius išteklius, inovacijas ir technologinę pažangą, verslo paramos infrastruktūrą, dėl silpnų kooperacinių ryšių tiek tarp stambaus, vidutinio ir smulkaus verslo įmonių, tiek pastarųjų su mokslo bei kitomis institucijomis. Nepakankama ekonominė plėtra regioniniuose centruose neužkerta kelio infliaciniam spaudimui didžiuosiuose miestuose.

Ekonomiškai stipriuose regionuose, kuriuose dėl greitesnės kapitalo apyvartos didėja investuojamojo kapitalo pelningumas, sukuriama daug palankesnė sąlyga naujam kapitalui pritraukti bei didesnei pridėtinei vertei gauti. Ekonomiškai silpni regionai dėl aukšto nedarbo lygio, mažų gyventojų pajamų ir silpnos perkamosios galios tampa verslui vis mažiau patrauklūs. Reikėtų paminėti, kad net tarptautinių fondų lėšos, skirtos paremti silpnuosius regionus, Lietuvoje atitenka ekonomiškai stipriems regionams, todėl galima teigti, kad esant tokioms vyriausybės nuostatoms netgi šie instrumentai neveikia.

Pirmiausia, išryškėjo atotrūkis tarp Vilniaus ir kitų šalies miestų bei regionų. Antra, išlieka didžiuliai skirtumai tarp didžiausias ir mažiausias pajamas gaunančių gyventojų. Nedarbo lygis taip pat išlieka aukštas, ypač kai kuriuose regionuose.

Lietuvos regionų netolygaus ekonominio augimo problema buvo aktyviai analizuojama pastaraisiais metais, kai atsirado galimybė ją paremti statistiškai apskričių lygmeniu. Taip pat kokybiškai naują postūmį diskusijoms davė apie regionų politiką ir Lietuvos pakvietimas derėtis dėl Europos Sąjungos narystės bei būtinybė suformuoti regionų plėtros politiką kaip vieną iš privalomų užduočių siekiant šios narystės.

Lietuvoje, galima sakyti, iki tol nebuvo jokios regioninės politikos. Dar ir šiuo metu žengiami pirmieji žingsniai šioje srityje. Parengtas ir priimtas "Regioninės plėtros įstatymas", kuris vienu iš svarbiausių tikslu deklaruoja darnų atskirų regionų plėtros spartinimą ir ekonominių bei socialinių šalies regionų skirtumų mažinimą, yra įsteigtos regioninės plėtros agentūros.

Netgi tik įgyvendinant regioninę politiką yra formaliai laikimasi Europos Sąjungos reiklavimų šioje srityje. Pats regioninės plėtros įstatymas bei jo vykdymas yra siejamas su paramos gavimu, o ne objektyviai egzistuojančių skirtumų mažinimo tarp šalies regionų poreikiu. Todėl darbo tikslas ir yra, naudojant statistinių ekonominių rodiklių sistemą, įvertinti Lietuvos regionų netolygų ekonominį augimą.

2.1. Regionų ekonominio netolygumo vertinimo metodologija

Tyrimui atlikti naudojama aprašomoji statistika - modeliuojanti empirinius duomenis grafikų, lentelių bei pavienių ekonominių rodiklių forma. Pagrindinių ekonominių statistinių rodiklių analizėje bus naudojami Statistikos departamento statistiniais duomenimis 1998-2004 m. laikotarpiu, kuriais siekiama įvertinti Lietuvos regionų plėtros netolygumus.

Netolygiam regionų ekonominiam augimui išmatuoti tyrime taip pat bus panaudoti klasikiniai pajamų pasiskirstymo nelygybei įvertinti naudojami metodai. Pirmiausiai tai Lorenco kreivė. Ji buvo sukurta M. Lorenz (1905) kaip grafinis pajamų pasiskirstymo nelygybės matavimo metodas. Pastarasis gali būti naudojamas ir kitų dydžių pasiskirstymo netolygumui matuoti, taip pat ir erdviniu aspektu- tarp regionų.

Lorenco kreivė yra grafikas sudaromas horizontalioje ašyje atidedant kumuliuotą regionų procentą (nuo viso jų skaičiaus šalyje), o vertikalioje ašyje- kumuliuotus regionų BVP dydžius taip kad $Y_1, t \leq Y_2, t \leq \dots \leq Y_n, t$ (pirmiausia atidedamas regionas su mažiausiu sukurtu BVP vėliau pridėdant su vis didesniu).

Absoliučios lygybės tiesė gaunama tada, kai visuose regionuose sukuriamas BVP yra lygus. Absoliuti nelygybė pasireiškia tada, kai visų regionų, išskyrus vieną, indėlis į šalies ekonomiką lygus nuliui, tai yra visas šalies BVP sukuriamas viename regione. Dažniausiai pasitaikantis atvejis yra kažkur tarp absoliučios lygybės ir absoliučios nelygybės kreivių, kadangi kiekvieno regiono indėlis į šalies BVP yra tolygesnis, o kuo arčiau absoliučios nelygybės kreivės- tuo netolygesnis.

Regionų indėlis į šalies BVP kūrimą gali skirtis dėl gyventojų skaičiaus, dirbančiųjų skaičiaus, teritorijos ir pan. Dėl šios priežasties regiono BVP yra perskaičiuojamas vienam gyventojui, vienam dirbančiajam, vienam teritorijos vienetui ir t.t. ir naudojamas Lorenco kreivei brėžti. Regiono dalis nuo visos taip pat gali būti įvertinta priklausomai nuo jame gyvenančių žmonių skaičiaus ir ploto. Tokiu būdu Lorenco kreivė leistų įvertinti ir netolygumus regionuose pagal pragyvenimo lygį, gamybos koncentraciją. Regionų netolygumus galima matuoti ne vien pagal BVP, tačiau ir pagal daugelį kitų rodiklių.

Tyrime naudojamas ir Vietos dalmens metodas (LQ), kuris įvertina regionų bazinius ekonominius sektorius ir nustato, kokiose veiklos srityse jie specializuojasi. Šiuo metodu atliekami skaičiavimai naudojant duomenis apie užimtumą. Rodiklis yra apibūdinamas taip:

1. jei $LQ < 1$, tai visas užimtumas yra nebazinis. Sektorius yra per mažas patenkinti netgi vietinę gaminamos produkcijos ar teikiamos paslaugos paklausą.
2. jei $LQ = 1$, tai visas užimtumas yra nebazinis. Sektorius yra tokio dydžio, kad patenkintų vietinio regiono paklausą, bet pati produkcija nėra eksportuojama;
3. jei $LQ > 1$, tai visas užimtumas yra bazinis. Sektoriuje gaminama produkcija ar teikiamos paslaugos viršija vietinę paklausą ir dalis jos yra eksportuojama į kitus regionus.

Antrąjį tyrimo etapą sudarys veiksmų, lemiančių netolygų regionų vystymąsi, analizė. Analizė bus atlikta naudojantis tiesinės daugialypės regresijos modeliu, kai vienas intervalinis kintamasis nuo keletos nepriklausomų kintamųjų priklauso tiesiškai.

Analizės pradžioje bus įvertinta ar tarp priklausomo ir nepriklausomų kintamųjų egzistuoja tiesinė priklausomybė. Tam naudotinas Pirsono koreliacijos koeficientas.

Regresinės analizės metodas, leidžia tirti kintamojo Y (priklausomojo kintamojo arba kriterijaus kintamojo) funkcinę priklausomybę nuo vieno ar daugelio kintamųjų Xi (nepriklausomų kintamųjų).

Regresijos funkcija gali priklausyti nuo duomenų išskirčių. Net vienas stebėjimas, kuris išsiskiria iš kitų, gali radikaliai pakeisti regresijos lygties parametrų įverčius. Didesnis dėmesys sutelkiamas toms išskirtims, kurios keičia likusiųjų duomenų regresijos lygties koeficientus. Jeigu visi koeficientai lygūs nuliui, tai akivaizdu, kad regresijos modelis visiškai netinka prognozėms. Taikydami F kriterijų yra gaunamos viena iš dviejų išvadų: visi koeficientai yra lygūs nuliui, tai yra regresijos modelis su duomenimis nesuderintas; bent vienas koeficientas yra nelygus nuliui, tai yra regresijos modelis bent jau iš dalies prognozuojamas.

Norint taikyti regresiją, reikia įvertinti, kokią įtaką nepriklausomi kintamieji daro priklausomojo kintamojo elgesiui. Taip pat reikėtų išsiaiškinti, kurie nepriklausomi kintamieji šia prasme yra svarbesni.

Regresinėje analizėje statistiškai vertinant nepriklausomųjų kintamųjų įtaką Y įgyjamoms reišmėms, skaičiuojamas determinacijos koeficientas, koreguotos determinacijos koeficientas ir daugialypės koreliacijos koeficientas.

Kvadratinė šaknis iš determinacijos koeficiento yra vadinama daugialypės koreliacijos koeficientu r. Jis parodo, kaip stipriai prognozuojamas kintamasis priklauso nuo visų nepriklausomų kintamųjų. Dalinė koreliacija atskleidžia Y priklausomybę nuo vieno kintamojo, kuomet yra eliminuojama likusių kintamųjų įtaka. Analizuojant dalines koreliacijas, galima sudaryti nuomonę apie tai, kokius kintamuosius regresijos modelyje vertėtų palikti, kad prognozė būtų kuo tikslesnė.

Jei koreguotas determinacijos koeficientas yra pakankami didelis, F ir Stjudento kriterijai atmeta hipotezės apie koeficientų lygybę nuliui, nėra multikolinearumo, tai išsirinktas regresijos modelis atskleidžia tikruosius kintamųjų ryšius ir tinka prognozėms.

2.2. Regioninė politika Lietuvoje

Lietuvos regioninės politikos pradmenys siekia mūsų amžiaus 6-ojo dešimtmečio vidurį, kada tuometinėje Sovietų Sąjungoje valdant N.S. Chruščiovui prasidėjo laikmetis, išsiskyręs ypatingu dėmesiu teritorinio valdymo principui bei bandymais jį įgyvendinti. Šiame laikmetyje buvo netgi sukurti specialūs makroregioniniai ūkio valdymo organai- Liaudies ūkio tarybos, kurios veikė tik 7 metus, tačiau nemažai prisidėjo plėtojant regionų santykinį savarankiškumą. Lietuva buvo pripažinta kaip regionas ir turėjo atskirą liaudies ūkio tarybą.

Pažymėtina, kad 6-ajame pokario dešimtmetyje prasidėjęs Lietuvos regionalizavimo aktyvus mokslinis bei projektinis pagrindimas ir realizavimas perėjo šiuos ideologinius raidos etapus (1 pav.) (Kavaliauskas, 2000, 42 p.):

- 1) *ekonominio rajonavimo etapą* su keturių specializuotų ekonominių rajonų teorija (6-ojo dešimtmečio antroji pusė- 7-ojo dešimtmečio pradžia);
- 2) *vietingos apgyvendinimo sistemos etapą* su dešimčia aptarnavimo regionų (7-ojo dešimtmečio pradžia- 8-ojo dešimtmečio pirmoji pusė);
- 3) *grupinių apgyvendinimo sistemų etapą* su 5-6 aglomeruotomis urbanistinėmis sistemomis (8-ojo dešimtmečio antroji pusė- 9-ojo dešimtmečio pabaiga);
- 4) *administracinio teritorinio skirstymo naujo modelio paieškos ir reformos rengimo etapą*, pasibaigusį dešimties biurokratizuotų regionų-apskričių suformavimu (10-ojo dešimtmečio pirmoji pusė);
- 5) *naujosios regioninės politikos formavimo etapą*, prasidėjusį 10-ojo dešimtmečio antroje pusėje.

Regioninę politiką Lietuvoje sudaro du komponentai: nacionalinės regioninės politikos formavimas ir įgyvendinimas, kurios pagrindinis tikslas yra išsivystymo skirtumų tarp Lietuvos regionų sumažinimas; bei ES regioninės politikos principų įgyvendinimas. Pastarasis yra glaudžiai susijęs su pasirengimu ES Struktūrinių fondų administravimui.

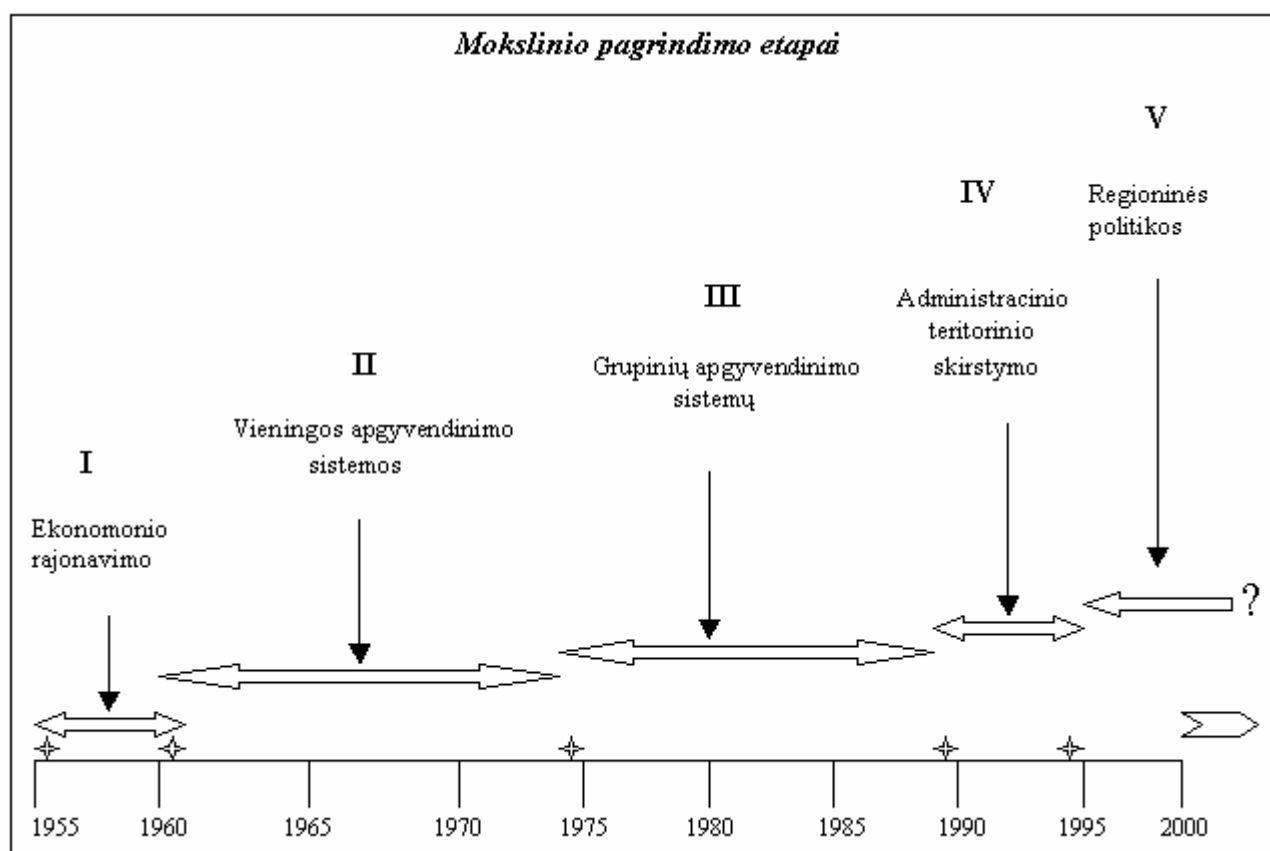
Lietuvoje galima išskirti tokius regioninės politikos formavimo etapus (Bagdzevičienė, 2002, 31 p.):

- 1) Iki 1997 m. – regioninė politika suprantama kaip teritorinių-administracinių vienetų funkcijų bei atsakomybės sričių nustatymas. Regioninės politikos uždaviniu laikomas šalies regionų išskyrimas, t.y. teritorinis-administracinis suskirstymas. 1997 m. Europos Komisijos dokumente Agenda 2000 konstatuojama, kad Lietuvoje regioninė politika neegzistuoja ir nevykdoma (tokia, kaip suvokiama ES). Pirmą kartą į regioninę politiką Lietuvoje dėmesys buvo atkreiptas tik gavus Europos Komisijos (EK) klausimą, kuris prieš rengiant Darbotvarkę 2000 (angl. *Agenda 2000*) buvo pateiktas visoms narystės ES siekiančioms šalims. Tada paaiškėjo, kad Lietuvoje tiesiog nėra kam atsakyti klausimyno dalies apie regioninę politiką. Regioninė politika buvo skubiai priskirta Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos kompetencijai, kuriai ir teko atsakyti minėtąjį klausimyno dalį, o taip pat toliau kuruoti regioninės politikos kūrimą Lietuvoje.
- 2) 1998-2000 m. – pripažįstamas reikalingumas aktyviai vykdomai regioninei politikai, orientuotai į ekonominių ir socialinių išsivystymo skirtumų mažinimą. Regioninė politika suprantama horizontaliu požiūriu, kaip “valstybės įgyvendinama regionų atžvilgiu diferencijuota veikla, kuria siekiama subalansuoti visų šalies regionų socialinės-ekonominės plėtros sąlygas. Regioninė politika yra neatskiriama ūkio šakose bei socialinėje srityje vykdomos valstybės

politikos dalis, ji yra koordinuojamojo pobūdžio” (apibrėžimas pagal 1998 07 21 priimtą LRV nutarimą Nr. 902 Dėl Lietuvos regioninės politikos metmenų”).

3) Nuo 2000 m. vidurio – suvokimas regioninės politikos kaip savarankiškos, vertikalios, intervencinio pobūdžio politikos. Tai atsispindi 2001 m. liepos 20 d. priimtame LR Regioninės plėtros įstatyme.

4) Nuo 2001 m. – naujai peržiūrima regioninės politikos samprata bei tikslai. Iš dalies tai susiję su ES požiūriu į paramą Lietuvos regionams pasikeitimu - nuo 2000 m. pereita prie centralizuoto PHARE 2000 programos valdymo modelio. Šiuo metu derinami vertikalūs (regioninė politika kaip savarankiška politika) ir horizontalūs (koordinuojamojo pobūdžio regioninė politika) požiūriai.

Šaltinis: P. Kavaliauskas. Regioninės politikos problema Lietuvoje./Geografija/ 2000, T36(1),p.42

1 pav. Lietuvos regioninės politikos formavimo raida

Regiono natūralus formavimas ar jo paspartintas kūrimas apibūdinamas keliais kriterijais (Vaitekūnas, 2001, 312 p.):

- išryškėja specializacija regione ir tarp regionų;
- regiono produkcijos kiekis turi išaugti tiek, kad ne tik aprūpina regioną ar visą šalį, bet tampa ir svarbia valstybės eksporto dalimi;

- sukuriamas įmonių tinklas yra apjungtas kuriais nors bendrais sisteminiiais ryšiais: energetika, transporto keliais, informacija, pačių verslininkų koordinacinių tarybų veikla;
- išaugęs regiono dirbančiųjų profesionalumas, besiremiantis mokslo inovacijomis ir nauja technika, sugebėjimu ją panaudoti;
- regione sukuriama stambaus, vidutinio ir smulkaus verslo sistema.

Taigi regioninė politika yra svarbus įrankis, padedantis išspręsti ekonominio ir socialinio vystymo netolygumo problemas Lietuvoje, todėl jai turėtų būti skiriamas deramas Lietuvos viešojo administravimo institucijų dėmesys. Mūsų šalyje regioninė politika dar tik formuojama – priimti Lietuvos regioninės politikos metmenys, regioninės plėtros įstatymas, kuriamos regioninės plėtros institucijos, rengiamas nacionalinis plėtros planas, regioninės ir sektorinės plėtros programos.

2.2.1. Lietuvos regioninės politikos uždaviniai

Lietuvai tapus ES nare reikalaujama didinti regioninės politikos aktyvumą ir veiksmingumą. Europos Komisija, vertindama Lietuvos pasirengimą tapti ES nare, atkreipė dėmesį į tai, kad Lietuvos pažanga kuriant diferencijuotą regionų plėtros politiką, didėjantiems vystymosi tarp regionų skirtumams spręsti yra ribota ir turi būti sustiprintas pajėgumas valdyti integruoto regioninio vystymo programas. Lietuvos regioninė politika turėtų būti suprantama kaip visuma priemonių, kuriomis siekiama efektyviai paskirstyti išteklius ir sudaryti sąlygas kuo geriau juos panaudoti ekonominei regionų plėtrai, siekiant galutinio tikslo – spartesnio visos šalies ekonominio augimo. Regioninė politika taip pat apima priemones, turinčias garantuoti vienodą gyvenimo lygį ir sąlygas visiems šalies gyventojams, nepriklausomai nuo to, kuriame regione jie gyvena. Pagrindinis regioninės politikos uždavinys Lietuvoje yra išlyginti atskirų regionų (apskričių) ekonominių lygį ir priartėti prie ES vidurkio pagal pagrindinius ekonominio augimo rodiklius. Šio uždavinio sprendimas sudėtingas ir įvairiapusiškas, reikalaujantis didelių finansinių išteklių ir verslo plėtros pastangų, regioninės plėtros programų ir kitų dokumentų sudarymo, jų koordinavimo ir realizavimo.

Šiuo metu Lietuvoje galima išskirti dvi regioninės politikos kryptis: ES regioninės politikos įgyvendinimas Lietuvoje ir pačios Lietuvos regioninė politika. Suprantama šios abi kryptys tarpusavyje labai susijusios. Jų formavimas ir realizavimas sudarytų galimybes Lietuvai dalyvauti ES regioninės politikos paramos programose. Siekiant gauti ES paramą regioninės politikos įgyvendinimui, reikalinga šalyje gerai funkcionuojanti ir ES nuostatus atitinkanti valstybės regioninė politika. Todėl būtina:

- Parengti ir įgyvendinti nacionalinės regioninės ekonominės ir socialinės plėtros programą, atspindinčią regionų specializaciją pagal ekonomines veiklas;

- Pasirengti administruoti ES struktūrinės paramos programas.

Lietuvoje tik pastaraisiais metais atkreiptas dėmesys į ekonominės ir socialinės raidos netolygumus atskiruose regionuose, didelius jų gyventojų užimtumo, gyvenimo sąlygų, išsilavinimo lygio skirtumus. Ekonominė veikla Lietuvoje daugiausiai sukoncentruota prie transporto magistralių, didžiuosiuose miestuose ir keliuose mažesniuose pramonės centruose. Šiuose regionuose plečiasi pramonės ir paslaugų sektoriai, didėja investicijos. Tačiau kai kurie Lietuvos regionai, kurie anksčiau buvo išplėtoti ir orientuoti į produkcijos gamybą Rytų rinkai, dabar susiduria su rimtomis socialinėmis problemomis, susijusiomis su nedarbu. Išlyginti regionų skirtumų pati savaime rinka negali. Priešingai rinkos poveikyje šie skirtumai turi tendenciją didėti. Todėl reikalingas tikslinis valstybės poveikis formuojant ir realizuojant regioninę struktūrinę politiką.

Vertinant Lietuvos regioninę politiką, galima pasakyti, kad ji atitinka ES regioninės politikos nuostatas, bet ji yra dar tik pradinėje stadijoje. Šiuo metu yra formuojama institucinė infrastruktūra ir teisiniai ekonominiai regioninės politikos pagrindai: yra suformuota bazinė institucinė struktūra ES investicinei paramai administruoti, formuoti bei įgyvendinti Lietuvos regioninę politiką, sukurtos regioninės plėtros agentūros, parengtas Regioninės politikos įstatymas ir su juo susiję teisės aktai. Šių dokumentų priėmimas sudaro regioninės politikos institucinius pagrindus, tačiau būtina juos plėtoti, suformuoti aiškia regioninės politikos koncepciją, numatyti regioninės politikos metodus, rengti regionų plėtros programas, pritraukiant jų vykdymui privataus kapitalo investicijas, remiant verslo įmonių kūrimąsi regionuose, sukurti ekonomiškai atsilikusių regionų paramos mechanizmą, numatyti ir realizuoti finansines regioninės politikos priemones.

2.2.2. Regioninės politikos ypatumai Lietuvoje

Nacionalinė regioninė politika gali būti apibrėžiama kaip visuma kryptingų priemonių, skirtų pirmiausia socialiniams bei ekonominiams skirtumams tarp Lietuvos regionų mažinti.

Nacionalinė regionų plėtros politikos tikslas - skatinti ūkio pertvarkymą ir modernizavimą smunkančios pramonės regionuose, mažinti nedarbą didžiausios bedarbystės regionuose, plėtoti labiausiai atsilikusius kaimiškuosius regionus pertvarkant ir restruktūrizuojant jų ūkį, reformuojant žemės ūkio gamybą, apdirbamąją pramonę ir rinkodaros struktūras, skatinant naujus verslus bei paslaugų kūrimą, o taip pat skatinti užsienio, visų pirma Europos Sąjungos, investicijas į Lietuvos ūkį. Regioninė plėtros politika Lietuvoje, šiandien visų pirma orientuota į regioninių skirtumų šalies viduje mažinimą, turėtų apimti visas veiklos sritis, visus bendruomenės narius, bei visus jų interesus, kurie formuoja žmogaus gyvenimo kokybę esamoje aplinkoje ir pagal esamas galimybes.

Tačiau efektyvi ji bus tik tuo atveju, jeigu jau dabar atras savo vietą nacionaliniam šalies valdymo modelyje.

Lietuvoje yra palyginti ryškūs skirtumai (nedarbo lygis, darbo užmokestis, darbuotojų kvalifikacija ir pan.) tarp daugiau ir mažiau išsivysčiusių regionų. Todėl reikalinga veiksminga regioninė politika.

Regioninės politikos svarbiausi tikslai yra tokie:

1. remti rinkos ekonomikos plėtrą kiekviename šalies regione, sudaryti reikiamas ilgilaikės plėtros sąlygas;
2. formuoti socialinius- ekonominius ir aplinkosaugos reikalavimus atitinkančią infrastruktūrą kiekviename šalies regione;
3. mažinti gyvenimo, ekonominio, kultūros, išsimokslinimo sąlygų skirtumus tarp atskirų Lietuvos regionų.

Mokslinių straipsnių apie Lietuvos regionų išvystymo skirtumus autoriai, ekonomikos ekspertai pripažįsta, kad didžiausi išsivystymo skirtumai Lietuvoje egzistuoja tarp labiausiai urbanizuotų miestų (ypatingai Vilniaus, Klaipėdos) ir kaimo vietovių.

Pagrindinius išsivystymo skirtumus tarp didžiausių Lietuvos miestų ir mažesniųjų miestų bei kaimų lemia įvairūs veiksniai. Galima išskirti šias pagrindines priežastis, lemiančias Lietuvos regionų išvystymo skirtumus (Babalaiuskaitė, 2002, 19 p.):

1. Labiau išvystyta urbanizuotų Lietuvos miestų infrastruktūra, visų pirma transporto sistema.
2. Didžiausiuose šalies miestuose egzistuoja stipresnis paslaugų sektorius.
3. Didžiausiuose šalies miestuose didesnę dalį (pagal produkciją, darbo jėgos skaičių ir kt.) sudaro naujesnės, modernesnės pramonės šakos. Mažesniuose miestuose ir kaimuose gamybiniai pajėgumai dažniausiai yra senesni, labiau nusidėvėję morališkai.
4. Darbo jėgos kvalifikacijos skirtumai atskiruose Lietuvos regionuose. Didžiausiuose miestuose pastebima didesnė kvalifikuotos darbo jėgos koncentracija.
5. Mažesniuose miestuose ir kaimuose silpniau išvystytas privatus verslas.
6. Didžiausi šalies miestai pritraukia daugiau investicijų nei likę Lietuvos regionai.

Lietuvos regioninė politika gali būti vertinama 2 aspektais:

- kaip Europos Sąjungos struktūrinės politikos dalis;
- kaip nacionalinė regioninė politika, kurios pagrindinis tikslas yra regionų diferenciacijos mažinimas šalies viduje.

Pereinant į rinkos ekonomiką, Lietuvoje ėmė ryškėti regiono ekonominio ir socialinio išsivystymo diferenciacija, todėl atsirado poreikis sukurti ir nuolat plėtoti efektyviai funkcionuojančią valstybinę ekonominės- socialinės plėtros formavimo ir įgyvendinimo sistemą,

kuri mažintų regionų išsivystymo skirtumus. Lietuva įstojus į Europos Sąjungą turi palaipsniui prisijungti prie ES struktūrinės politikos ir prisitaikyti prie jos įgyvendinimo principų. ES regioninė politika yra įgyvendinama per aukščiausio lygio administracinius-teritorinius vienetus- NUTS I, NUTS II, kartais NUTS III regionus.

NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques)- Europos Sąjungoje galiojanti unifikuota teritorijos skirstymo į regionus sistema, pagal kurią yra skiriami 5 lygių teritoriniai dariniai. Šią nomenklatūrą suformulavo Eurostatas, kad pateikti vieningą teritorinių vienetų klasifikaciją ES regioninės statistikos formavimui.

NUTS I: dažniausiai tai visa šalis, kai kuriais atvejais tai gali būti ir smulkesni teritoriniai dariniai (visų pirma susiję su federacine šalių santvarka);

NUTS II: santykinai dideli regionai (Prancūzijos *regions*; Italijos *regione*; Ispanijos autonominės provincijos - *Comunidades Autonomas*; Nyderlandų provincijos);

NUTS III: paprastai tai tarpinis lygmuo tarp regiono ir savivaldos (Vokietijos *Kreise*, Suomijos *Maakunnat*, Graikijos *Nomoi*);

NUTS IV: savivaldos vienetai (Prancūzijos *communes*, Švedijos *kommuner*, Vokietijos *Gemeinden*);

NUTS V: už savivaldos darinius smulkesni teritoriniai vienetai (analogiškai Lietuvos seniūnijoms).

Lietuva ES kontekste yra traktuojama kaip NUTS II lygio regionas, o tarpiniai teritoriniai dariniai tarp savivaldybių ir nacionalinio lygmens- tai yra apskritys- kaip NUTS III lygio vienetai. Tai Lietuvai yra labai svarbu, nes pagal regionų tipą yra skirstomi ES struktūrinių fondų lėšos (Bertašiūtė, 2001, 46 p.). (Kaip jau minėta, 2001 m. gegužės 16 d. Vyriausybės nutarimu “Dėl Europos nacionalinių sąskaitų sistemos diegimo” įteisintas NUTS klasifikacijos taikymas Lietuvoje: 1 lygis -visa šalis, 2 lygis -visa šalis, 3 lygis - apskritys, 4 lygis - savivaldybės, 5 lygis – seniūnijos).

Integracijos į ES proceso metu Lietuvoje teks rengti įvairių teritorijų regionines programas. Regionų tipai turi būti identifikuoti pagal statistinių teritorinių vienetų hierarchijos lygį, suderintą su NUTS lygmenimis. Žemiausias Lietuvos regiono lygis, apie kurį dar įmanoma gauti statistinę informaciją, atspindinčią minimalų identifikacijos rodiklių kiekį, yra rajonai, atitinkantys ES šalyse NUTS – 4 lygį. Aukštesniuose lygiuose galima surinkti visus svarbiausius ES metodikoje paminėtus rodiklius, tačiau jų variacija šiame lygmenyje yra labai nedidelė, ir regioniniai skirtumai, galintys tapti diferencijuotos regioninės politikos pagrindu, yra suniveliuojami (Čaplikas, 1999, 57 p.).

Remiantis ES šalių patirtimi, kriterijais, kiekybiniais ir kokybiniais jų regionų rodikliais Lietuvoje galėtų būti 4 apskritys – regionai, kurių potencialas jau yra susiformavęs, o tolesnė jų raida galėtų būti įvairiais metodais ir priemonėmis tik koreguojama. Pagal Europos statistikos

(Eurostat) klasifikaciją šie 4 administraciniai teritoriniai vienetai patektų į gausiausią (o kartu ir mažiausią) trečiojo rango regionų – NUTS-3 – grupę. Joje yra 15 šalių su 1031 regionu (NUTS-1 grupėje yra tik 77 regionai). Labiau padidinus Lietuvos apskričių-regionų skaičių, jie taptų per smulkūs.

Anot A. Graužinio (2001, 146 p.) galutinis (optimalus) Lietuvos regionų variantas irgi susidėtų iš 4 regionų:

- Klaipėdos
- Šiaulių
- Panevėžio
- Vilniaus – Kauno.

Tokiu būdu Lietuva suformuotų stambiausią tašką trijose Baltijos šalyse, tampanti šio mezoregiono dalies centru, patrauklų investicijoms, turintį pakankamai erdvės plėtrai, patogioje geografinėje situacijoje, šalia magistralės Via Baltica, šalies teritorijoje dominuojant jungčiai metropolija (Vilnius- Kaunas) – Klaipėda.

Kita vertus, kaip pažymi D. Štreimikienė (1999), reikėtų įkurti TSVN 2 lygio regionines struktūras Lietuvoje, kurias būtų galima suformuoti iš kelių apskričių, remiantis bendromis gamtinėmis ir ekonominėmis sąlygomis. Pagal ekonominės - socialinės raidos požymius ryškiai išsiskiria Vakarų, Centrinis, Šiaurės, Pietvakarių, Rytų ir Pietryčių Lietuvos dalys. Pagal gamtines sąlygas, kraštovaizdžio skirtumus išskiriami 10 aplinkosauginių regionų. Kiekvienas jų išsiskiria gamtinių išteklių potencialu, savitais eko geografiniais bruožais. Tai Pajūrio regionas, Centrinės Lietuvos, Vilnijos, Šiaurės Lietuvos, Pietų Lietuvos, Pietvakarių Lietuvos, Rytų bei Vidurio Žemaičių, Rytų ir Vidurio Aukštaičių regionai. Šiuos regionus sėkmingai būtų galima apjungti ir kombinuoti, remiantis jų socialiniais – ekonominiais rodikliais.

Tačiau visos problemos nebus išspręstos tik sumažinant regionų skaičių. Reikalingas natūralus regiono formavimas, kurį galima apibūdinti keliais kriterijais (Vaitiekūnas, 2001, 312 p.):

- išryškėjusi specializacija regione ir tarp regionų;
- sukuriamas įmonių tinklas yra apjungtas kuriais nors bendrais sisteminiiais ryšiais: energetika, transporto keliais, informacija, pačių verslininkų koordinacinių tarybų veikla;
- išaugęs regiono dirbančiųjų profesionalumas, besiremiantis mokslo inovacijomis ir nauja technika, sugebėjimu ją panaudoti;
- regione sukuriama stambaus, vidutinio ir smulkaus verslo sistema.

Regioninės plėtros politikos formavimo prielaidos bei jos poreikis Lietuvoje atsispindi regioniniuose ekonominio ir socialinio išsivystymo skirtumuose. Sparčiai kintančios rinkos

ekonomikos sąlygos stipriai paveikė krašto regionų plėtrą, dėl objektyvių ir subjektyvių faktorių įtakos suskirstydamos juos į plėtrai (investicijoms) „patrauklius ir „nepatrauklius“.

Pagrindiniai išsivystymo skirtumai tarp urbanizuotų centrų ir kaimo vietovių (periferijos) egzistuoja dėl tokių pagrindinių priežasčių (Damašienė, 2002, p.73):

- Labiau išvystyta urbanizuotų centrų infrastruktūra, visų pirma transporto sistema.
- Su tuo susijęs žymiai stipresnis paslaugų sektorius didžiausiuose šalies miestuose. Be to, skiriasi ir antrinio ekonomikos sektoriaus (pramonės) struktūra- didžiausiuose miestuose didesnę dalį (pagal produkciją, darbo jėgos skaičių ir kt.) sudaro naujos, santykinai modernios pramonės šakos, tuo tarpu pramoniniai pajėgumai periferiniuose rajonuose yra didele dalimi „paveldėti“ iš ankstesnio laikotarpio ir santykinai pasenę.
- Darbo jėgos kvalifikacijos skirtumas.
- Didžiuosiuose miestuose dėl aukščiau išvardintų priežasčių yra gerokai didesnė finansinių investicijų finansinės grąžos norma.

Vertinant Lietuvos regionų politiką, galima teigti, kad ji atitinka ES regionų politikos nuostatas, bet kol kas dar yra pradinėje stadijoje. Todėl reikėtų plėtoti regionų politikos institucinius pagrindus, suformuoti aiškią regioninės politikos koncepciją, numatyti regionų politikos metodus, rengti regionų politikos programas, pritraukiant jų vykdymui privataus kapitalo investicijas, remiant verslo įmonių kūrybąsi regionuose, sukurti ekonomiškai atsilikusių regionų paramos mechanizmą, numatyti ir realizuoti finansinės politikos priemones.

Lietuvoje kaip ir kitose augančios ekonomikos šalyse socialinių- ekonominių vertybių skalėje pagrindiniu pripažįstamas spartaus nacionalinės ekonomikos augimo ir konkurencingumo didinimo tikslų siekimas. Šiuos tikslus įgyvendinančioje nacionalinėje ūkio plėtros politikoje viešųjų investicijų paskirtymu siekiama maksimizuoti nacionalinio bendrojo vidaus produkto augimą. Todėl Lietuvoje regioninė politika numatoma, kad bus įgyvendinama centralizuotu būdu, pagrindines plėtros kryptis orientuojant į socialinių ir ekonominių netolygumų šalies viduje mažinimą.

Dėl nacionalinės ekonomikos augimo mažėjant nedarbo lygiui automatiškai nemažėja nedarbo lygis žemo gyvenimo lygio teritorijose. Jose pasireiškia struktūrinis nedarbas ir, mažėjant gyventojų pajamoms, blogėja gyvenimo lygis. Dalis, ypač aukštesnės kvalifikacijos darbuotojų, gyvenančių žemo gyvenimo lygio teritorijose, esančiose miestų-regioninių centrų traukos zonose (regioninėse darbo rinkose) kasdien važinėja dirbti į miestus-regioninius centrus. Tačiau, esant pakankamai silpnai išplėtotam šalia esančių miestų ekonomikos augimo potencialui (trūkstant darbo vietų, esant žemam darbo užmokesčiui ir kt.), aukštesnės kvalifikacijos darbuotojai palieka savo gyvenamąsias vietas ir išvyksta į didžiuosius šalies miestus-ekonomikos augimo centrus.

Daugumos žemesnės kvalifikacijos, mažiau išsilavinusių darbuotojų, mobilumas yra žemas, tai mažina jų įsidarbinimo galimybes. Žemas kvalifikacijos ir verslumo lygis tampa kliūtimi siekiant didinti užimtumo ir pajamų lygį atsiliekančiose teritorijose. Dalis šiose teritorijose gyvenančių žmonių palaipsniui tampa ilgalaikiais bedarbiais, praranda motyvaciją ir galimybę rasti darbą. Pradedama formuotis “socialinės- skurdo” teritorijos, kurių gyventojai dažnai siekia socialinių pašalpų ir lengvatų.

Periferijoje esantys miestai-regioniniai centrai, kurių ekonomikos potencialas yra nepakankamas, nesukuria reikalingų prielaidų pakeisti situaciją aplink juos, darbo rinkos zonose esančiose atsilikusiose teritorijose. Regioniniai centrai išlieka silpni dėl investicijų stokos į žmogiškuosius išteklius, inovacijas ir technologinę pažangą, verslo paramos infrastruktūrą, dėl silpnų kooperacinių ryšių tiek tarp stambaus, vidutinio ir smulkaus verslo įmonių, tiek pastarųjų su mokslo bei kitomis institucijomis. Nepakankama ekonominė plėtra regioniniuose centruose neužkerta kelio infliaciniam spaudimui didžiuosiuose miestuose.

2.3. BVP pasiskirstymas Lietuvos apskrityse

Bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui yra vienas iš pagrindinių rodiklių, taikomų šalies ar regiono socialinio ir ekonominio išsivystymo lygiui kompleksiskai apibūdinti ir geriausiai parodo šalies regionų išsivystymo skirtumus.

Lietuvoje anksčiau BVP buvo skaičiuojamas tik šalies mastu, tačiau didėjant regioninės plėtros reikšmei, nuo 1996 metų BVP pradėtas nustatinėti pagal atskiras apskritis. Pagal 1996–2004 m. BVP pokyčius vienam gyventojui galima išskirti kelias apskritis, išsiskiriančias itin žemais rodikliais, tai- Alytaus, Marijampolės, Šiaulių ir Tauragės, palyginti su BVP, tenkančiu vienam gyventojui šalies mastu. Aukščiausias BVP, tenkantis vienam gyventojui, yra Vilniaus, Klaipėdos bei Kauno regionuose.

1 lentelė

BVP pasiskirstymas Lietuvos regionuose 1998-2004 m.

	Metai													
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
	Tūkst. litų							Palyginti su Lietuvos vidurkiu, procentais						
Vidutiniškai Lietuvoje	11	12,5	12,3	13	13,9	14,9	16,3	100	100	100	100	100	100	100
Alytaus apskritis	9,3	10,3	10,5	10,6	11,1	11,5	11,8	84,5	82,3	85	81,8	80,1	77,2	72,7
Kauno apskritis	11,1	12,4	12,1	12,5	13,6	14	15,6	100,3	98,9	98	95,9	97,9	94,2	95,7
Klaipėdos apskritis	12	13,5	13,4	14,7	15,3	16,1	17,4	109,4	107,8	108,8	112,7	110,2	108,5	107,1
Marijampolės apskritis	8,8	9,7	8,5	9,5	9,4	9,9	11,1	80,1	77,9	69,3	73	67,5	66,5	68,2
Panevėžio apskritis	11	11,9	10,9	11,8	12,4	12,9	13,5	99,7	95	88,6	90,4	89	86,6	83,2

	Metai													
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
	Tūkst. litų							Palyginti su Lietuvos vidurkiu, procentais						
Šiaulių apskritis	9,7	10	9,8	10,1	10,3	11	12,2	88,4	79,7	79,5	77,4	74,2	74	74,8
Tauragės apskritis	6,6	7	7,4	8	8,4	8,6	8,7	59,5	56,1	60,1	61,4	60,5	57,8	53,5
Telšių apskritis	9,4	10,7	10,6	11,1	12	12,4	13,9	85,4	85,5	85,9	85,5	86,7	83,6	85,3
Utenos apskritis	10,2	11,3	11,4	11	11,6	12,3	13,7	92,7	90,2	92,4	84,5	83,3	82,7	83,9
Vilniaus apskritis	13,2	16,1	16,2	17,4	19	21,3	23,4	119, 7	129	131,8	133, 5	136, 5	143, 3	143,9

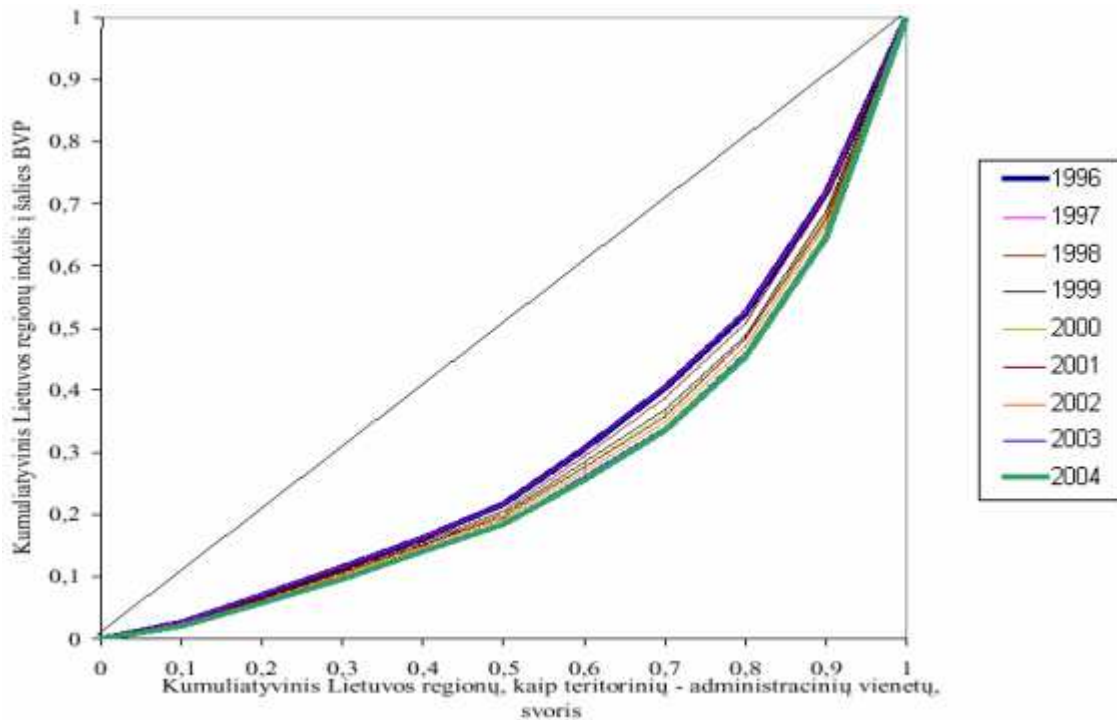
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: <www.std.lt>

2004 m. BVP/gyv. vidurkis Lietuvoje buvo 16,3 tūkst. Lt. (žr. 1 lentelę). Didžiausias 2004 m. BVP/gyv. buvo Vilniaus apskrityje (23,4 tūkst. Lt.), o mažiausias – Tauragės apskrityje (8,4 tūkst. Lt.). Antra nuo galo – Marijampolės apskritis, kurios BVP buvo lygus 11,1 tūkst. Lt. Šių apskričių BVP buvo atitinkamai 46,7 proc. ir 31,9 proc. mažesnis už šalies vidurkį. Vilniaus apskrities rodiklis buvo net 2,7 karto didesnis už Tauragės regioną. Lyginant su Lietuvos vidurkiu, 2004 m. BVP/gyv. išaugo vienintelėje Vilniaus apskrityje, kitose apskrityse jis sumažėjo. Tik dviejose, tai yra Vilniaus ir Klaipėdos regionuose BVP/gyv. yra didesnis už Lietuvos vidurkį, tačiau net 4 kartus daugiau apskričių 1998 – 2004 metų laikotarpiu šis rodiklis buvo mažesnis už Lietuvos vidurkį ir šis skirtumas didėja, taip pat pastebimi didėjantys nuokrypiai lyginant su vidurkiu.

Pavyzdžiui, 2003 m. BVP/gyv. Vilniaus apskrityje buvo netgi 42,9 proc. didesnis už Lietuvos vidurkį, o Tauragės regione sudarė tik 57,7 proc. Lietuvos vidurkio. Tuo tarpu 1998 m. Vilniaus apskrityje BVP/gyv. buvo tik 20 proc. didesnis už vidutinę reikšmę Lietuvoje, o Tauragės apskrityje sudarė 60 proc. vidutinės šio rodiklio reikšmės Lietuvoje. Šis skirtumas per 1998 – 2004 m. laikotarpį išaugo beveik 1.25 karto. Tai rodo didėjančią šio rodiklio diferenciaciją tarp atskirų regionų. 2004 m. duomenys BVP vienam gyventojui pagal apskritis rodo, kad skirtumų tempai tarp jų kiek mažėja. Vilniaus apskrityje 2004 m., palyginti su šalies vidurkiu, pridėtinės vertės vienam gyventojui buvo sukuriama 43,9 proc. daugiau. Tačiau ir toliau tik dviejose – Vilniaus ir Klaipėdos apskrityse BVP viena gyventojui viršija šalies vidurkį. Toliau didėja Tauragės apskrities atsilikimas – 2004 m. jis už šalies vidurkį buvo mažesnis jau 46,5 proc. Tačiau vilčių teikia gana spartus augimas Marijampolės (12,1 proc. augimas 2004 m.), Telšių (12 proc.) ir Utenos regionuose (11, 4 proc.).

Skirtingą BVP dydį vienam užimtajam lėmė nevienodas darbo našumo lygis atskiruose regionuose, turėjo įtakos ir nevienoda ūkio šakinė struktūra apskrityse.

Lorenco kreivė, kaip koncentracijos matas, leidžia įvertinti regionų, kaip teritorinių-administracinių vienetų, lyginamąjį svorį Lietuvos ekonomikoje ir taip pat jų ekonominę galią, neatsižvelgiant į gyventojų skaičių kiekviename iš jų.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: <www.std.lt>

2 pav. BVP pasiskirstymas Lietuvos apskrityse (Lorenco kreivė) 1996-2004 m.

Kalbant apie BVP pasiskirstymą tarp Lietuvos apskričių (žr. 1 paveikslą), galima teigti, kad administracinių- teritorinių vienetų indėlis į šalies ekonomiką yra netolygus. Nes Alytaus, Marijampolės, Tauragės, Telšių bei Utenos apskričių, kurių BVP lyginamosios dalys yra mažiausios. Tuo tarpu Vilniaus ir Kauno apskritys sukuria apie 50 procentų bendrosios pridėtinės vertės. Netolygus tarpregioninis BVP pasiskirstymas turi tendenciją kisti. 2 paveiksle pateiktoje Lorenco kreivėje, kurioje yra nagrinėjamas 1996-2004 m. laikotarpis, galima išvėlyti tai, kad kreivė tolsta nuo absoliučios lygybės tiesės parodydamos vis netolygesnį regionų indėlį į šalies ekonomiką.

Globaliniuose procesuose išlošia tie regionai, kurie įgalina mobilizuoti bendruomenės jėgas bei lanksčiau reaguoja į ekonominių bei politinių veiksnių įtaką. Lietuvos regionų ūkio subjektams vis atviriau teko konkuruoti su labiausiai remiamais ES valstybių- narių ir anksčiau vykdžiusių pertvarkos procesus Rytų bei Vidurio Europos valstybių subjektais. Dėl uždromų pramonės objektų pradėjo mažėti ekonominė veikla ir didėti išvežamų lėšų srautai į didžiąsias šalies bei užsienio įmones.

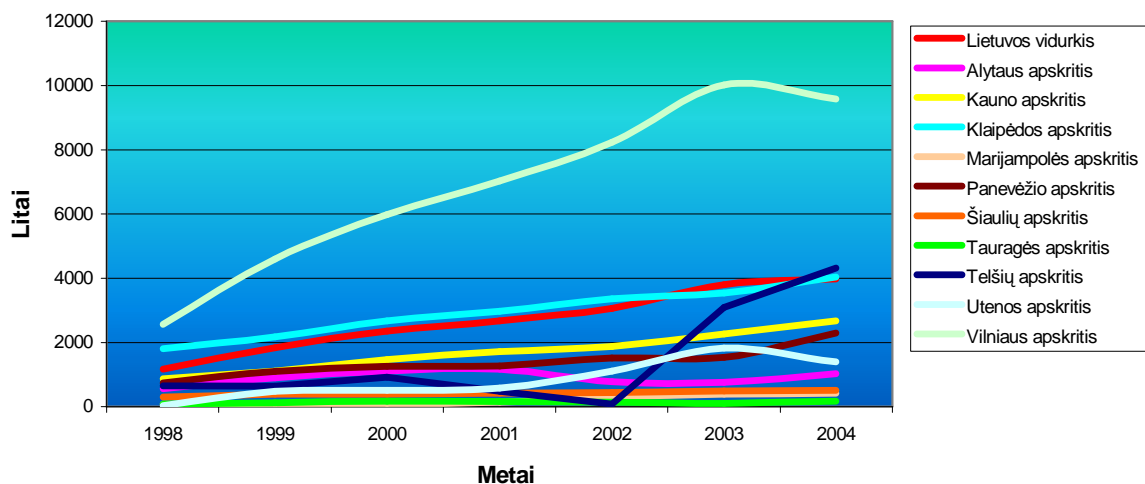
Vienas iš naudingesnių ekonominio aktyvumo regionuose kriterijumi būtų tiesioginių užsienio bei materialinių investicijų teritorinis pasiskirstymas. Regionuose, kuriuose vyrauja žemas darbo našumas, atsilikusios gamybos technologijos bei technika, tik investicijų plėtra gali įtakoti

greitesnį ekonominį augimą, didesnę darbo našumą, įdiegiant naujas gamybos priemones ir būdus. Investicijų skatinimas yra svarbus regiono ekonominio augimo rodiklis, kuris priklauso nuo verslo infrastruktūros, gamybos augimo, politinių sprendimų, tokių kaip apmokestinimas, privatizavimas, biurokratinių kliūčių mažinimas. Todėl kiekviena šalis turi reguliuoti investicijų paskirstymą, kad jos būtų nukreiptos į labiau atsilikusius regionus. Regioninis investicijų pasiskirstymas yra viena iš svarbiausių darnios plėtros problemų teritoriniu požiūriu. Labiau silpniems regionams pasivyti ekonomiškai stiprius gali padėti tiesioginės užsienio investicijos.

Taigi investicijos yra pagrindinis šalies perėjimo iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką stabilizavimo ir efektyvinimo veiksnys (Banevičius,1997). Užsienio investicijų apimtys yra tos šalies patrauklumo ir jos stabilumo rodiklis (Samuolis,1999). Tiesiogine užsienio investicija yra laikoma tokia investicija, kurios pagrindu susiformuoja ilgalaikiai tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės santykiai ir interesai. Tiesioginių investicijų pritraukimas yra svarbus šalies ekonominio didėjimo rodiklis, priklausantis nuo gamybos didėjimo, finansinio stabilumo, verslo infrastruktūros padėties, politinių sprendimų tobulumo ir strateginio vientisumo sprendžiant apmokestinimo, privatizavimo, biurokratijos kliūčių mažinimo ir kitus aktualius klausimus (Štreimikienė,1999). Kiekvienos teritorijos patrauklumas investicijų požiūriu yra vienas iš svarbiausių rodiklių, formuojant teritorijų ir regionų plėtros planus. Daugiausiai užsienio investicijų pritraukia maisto ir lengvosios pramonės įmonės. Dauguma šių įmonių yra sutelkta didžiuosiuose miestuose, ir tai padidina tų miestų patrauklumą investicijoms. Kai kurios maisto ir lengvosios pramonės įmonės yra mažesniuose Lietuvos miestuose (Bertašiūtė, 2001). Didieji Lietuvos miestai, turintys įvairių išteklių, turi geresnių galimybių pritraukti investicijas. Atitolę nuo didmiesčių specializuoti miestai ir rajonai pavirto bankrutuojančiais regionais.

Svarbiausi veiksniai, kurie nulemia tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymą šalyje yra tokie kaip darbo rinka (didesni miestai turi geresnes pozicijas, ypač jei juos veikia panašaus profilio įmonės lyginant su tomis, į kurias norima investuoti, todėl su ūkinės veiklos diversifikacija siejami regionai tampa labiau patrauklesni), infrastruktūros plėtra ir komunikaciniai ryšiai (užsienio investicijų koncentracija telkiasi netoli greitkelių, oro ir jūros uostų, geležinkelio mazgų), vietiniai ištekliai, rinkos apimtis ir kokybė, materialinė bazė (šis veiksnys vaidina nemažą vaidmenį, kadangi labiau apsimoka investuoti į jau veikiančią įmonę, nei kurti naują, todėl investicijos plečiasi ten, kur yra suformuota materialinė bazė, egzistuoja kvalifikuota darbo jėga), aplinkosauga bei ekologiniai reikalavimai (svarbūs investuojant į sunkiąją pramonę bei žemės ūkio sektorį).

Taigi šie veiksniai ir nevienodas jų teritorinis išsidėstymas turi įtakos netolygiam tiesioginių investicijų pasiskirstymui regionuose (3 pav.).

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: www.std.lt

3 pav. Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, litais 1998-2004 metais pagal Lietuvos regionus.

2004 m. laikotarpyje tiesioginės užsienio investicijos vidutiniškai Lietuvoje sudarė 3976 Lt. Vilniaus apskrityje (8127 Lt) investicijų koncentracija buvo daugiau kaip 2 kartus didesnės nei vidutiniškai Lietuvoje. Tačiau palyginti su 2003 m. pradžia, šis skirtumas, iki tol didėjęs, sumažėjo. Mažiausia tiesioginių užsienio investicijų reikšmė 2004 m. pradžioje buvo Tauragės apskrityje (170 Lt) ir tai buvo net 23,4 karto mažiau nei vidutiniškai Lietuvoje ir net 47,8 karto mažiau nei Vilniaus apskrityje.

Klaipėdos apskrityje tiesioginės užsienio investicijos 1998–2004 m. laikotarpiu buvo artimos Lietuvos vidurkiui, Vilniaus apskrityje – ženkliai didesnės, kitose aštuoniose apskrityse (80 proc. visų regionų) – mažesnės už Lietuvos vidurkį. Mažiausias tiesioginių užsienio investicijų vienam gyventojui minėtu laikotarpiu lygis buvo Tauragės, Marijampolės ir Šiaulių apskrityse (2004 m. investicijos šiose apskrityse sudarė mažiau kaip 15 proc. Lietuvos vidurkio).

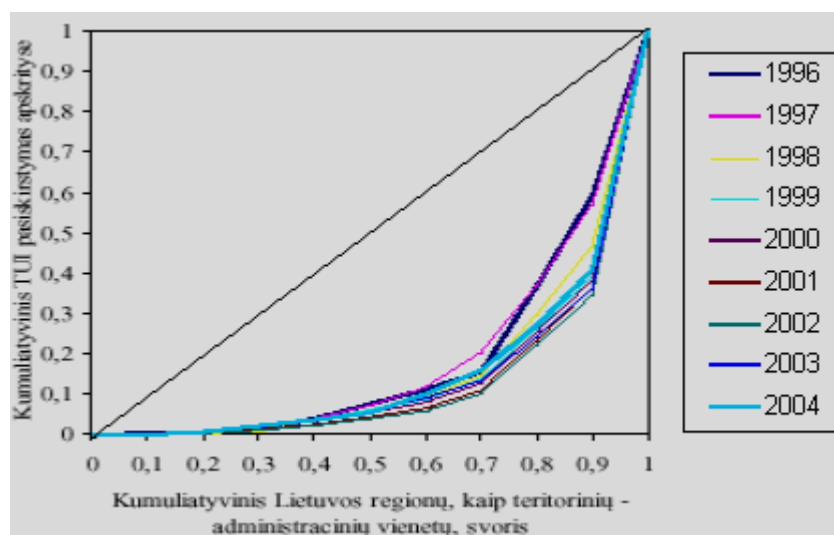
Analizuojant tiesiogines užsienio investicijas pagal atskiras veiklos rūšis daugiausiai buvo investuota į paslaugų bei pramonės sektorių per 1996-2004 metus. Pramonės sektoriuje investicijos telkiasi į apdirbamosios pramonės šaką, iš kurių apie 40 procentų atitenka maisto pramonei ir 10 procentų tekstilėi. Kalbant apie paslaugų sektorių, tai investicijos koncentruojasi prekybos bei tarpininkavimo sektoriuose.

Prekybos sektoriuje didžiausios investicijos yra skiriamos didmeninei prekybai, o tarpininkavimo sektoriuje- finansiniam tarpininkavimui. Taigi maisto pramonės, prekybos bei tarpininkavimo sektoriai sudaro vidutiniškai 40 procentų tiesioginių užsienio investicijų. Todėl turint veiklos sektorių išdėstymą ir ekonominės plėtros planus, galima spręsti apie potencialias

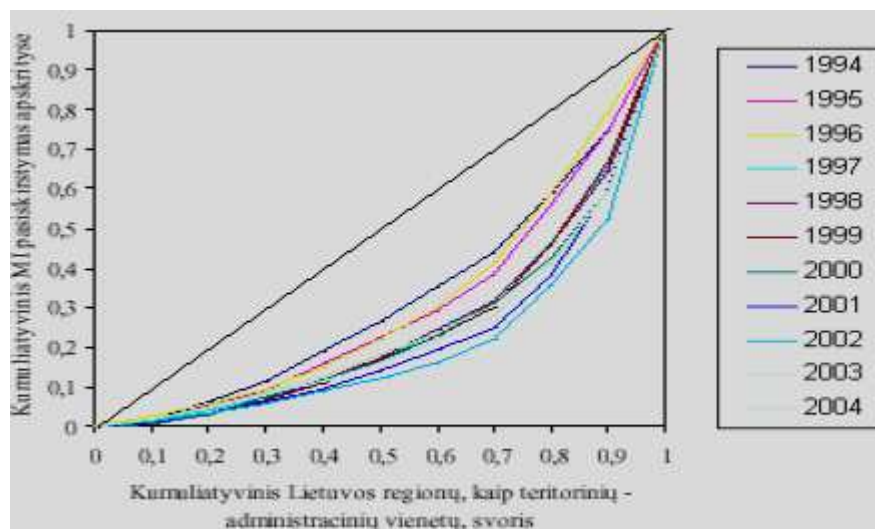
investicijų geografines vietas. Kadangi viena didžiausia dalis įmonių yra sukoncentruota 5 didžiausiuose šalies miestuose, tai skatina šių miestų patrauklumą investicijoms. Galima teigti, kad tiesioginės užsienio investicijos priklauso nuo pramonės ir paslaugų sektorių lygio regionuose, tai yra kuo didesnis pramonės centras, tuo didesnė tikimybė sulaukti investuotojų.

Pagal sukuriamą pridėtinę vertę šaliai labai svarbus yra žemės ūkio sektorius, bet jis praktiškai nesulaukia tiesioginių užsienio investicijų, nes brangi produkcijos gamyba, kurią nulemia darbo našumas, todėl nėra gaunamas pelnas ir užsienio investuotojai neinvestuoja į šią ūkio šaką.

Didžiausia tiesioginių užsienio investicijų dalis per analizuojamą laikotarpį atitenka Vilniaus regionui (60 procentų), o tiksliau Vilniaus miestui- net 58,0 procentai šios dalies. O likusi šio regiono dalis pasidalina tik 2,0 procentų dalį. Kalbant apie Klaipėdos apskritį, tai tiesioginių užsienio investicijų koncentracija yra 11,3 procento, iš kurių 8,0 procentai atitenka Klaipėdos miestui. Kauno regionui tenka 13,5 procento visų tiesioginių užsienio investicijų, iš jų 12,0 procentai- Kauno miestui. Kitiems regionams atitenka tik apie 15,0 procentų tiesioginių užsienio investicijų.

a) Tiesioginių užsienio investicijų koncentracija 1996-2004 m.

b) Materialinių investicijų koncentracija 1996-2004 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: <www.std.lt>

4 pav. Investicijų koncentracija Lietuvos apskrityse, 1996-2004 m.

Investicijų nauda pasiekama tuomet, kai tų investicijų dėka įmonė parduoda daugiau produkcijos arba sumažėja jos gamybos kaštai. Bet jei investicijos nesukuria didesnės pridėtinės vertės, tai rodo jų neefektyvų panaudojimą. Investicijų poreikis sumažėja, kai sumažėjus paklausai, įmonės nepilnai naudoja savo pajėgumus. Materialinės investicijos yra tos investicijos, kurios yra skiriamos pastatams, įrenginiams, mašinoms, renovacijai ir t.t. Remiantis jų dydžiais regionuose galima vertinti ekonomikos procesų kitimo tendencijas, kurios įtakoja daugelį ekonomikos plėtros veiksmų.

Analizuojant materialinių investicijų pasiskirstymą (4 pav.) galima pastebėti, kad šių investicijų koncentracijos laipsnis yra mažesnis nei tiesioginių užsienio investicijų. Apie 70 procentų materialinių investicijų koncentruojasi Vilniaus, Kauno bei Klaipėdos regionuose. 1996-2004 m. laikotarpyje didžiausią dalį nuo BVP investicijoms skyrė Telšių regionas- 18 procentų, toliau eina ekonomiškai stipriausi regionai: Klaipėdos (17,8 proc.), Vilniaus (16,5 proc.), Kauno (12,3 proc.). Pačią mažiausią dalį investicijoms skyrė silpniausi regionai, tai Šiaulių ir Marijampolės apskritys (po 9 proc.) ir Tauragės regionas (7 proc.). Todėl galima teigti, kad šiuo metu investicijų kaupimo procesas yra nepakankamas. Pačios investicijos ūkyje turėtų sudaryti 25-30 procentų nuo BVP, tai yra ribinis dydis, kuriam egzistuojant įmanomas ekonominis ūkio atsinaujimas, kai naujų gamybinių pajėgumų įdiegimas viršija jų nusidėvėjimą, o atsigauanančiuose regionuose bendrųjų investicijų BVP dalis turėtų būti didesnė.

Kalbant apie skirtingas BVP apimčių vienam užimtajam, galima teigti, kad šias apimtis sąlygoja darbo našumo lygis skirtinguose regionuose. Tam įtakos gali turėti ir skirtinga ūkio šakinė struktūra atskirose apskrityse. Analizuojant BVP vienam gyventojui skirtumus, reikėtų rodyti skirtingą nedarbo lygį atskiruose regionuose. Nedarbo lygis tiesioginio poveikio nedaro BVP vienam užimtajam lygiui, bet negalima ir neigti atitinkamos netiesioginės įtakos, tai yra vyraujant didesniai nedarbai ir esant nelengvam įsidarbinimui įmonės skiria didesnę dėmesį savo darbui ir jį labiau brangina bei stengiasi dirbti efektyviau. Dėl to gali pakilti BVP vienam užimtajam lygis.

Priklausomybė tarp nedarbo lygio bei BVP vienam gyventojui apskrityse pagal 1998-2004 metų duomenis yra išreikšta koreliacijos koeficientu- 0,01. Šis koeficientas rodo, kad nėra jokio ryšio tarp tų duomenų. Viena svarbiausių šio ryšio neegzistavimo priežasčių gali būti per didelės analizuojamos teritorijos, kai vidutiniai dydžiai paslepia skirtumus tarp gyventojų grupių ir teritorijų pačiuose regionuose. Bet remiantis tarp vienam užimtajam tenkančio BVP ir vienam

gyventojui tenkančio BVP ryšiu (koreliacijos koeficientas yra 0,96) galima teigti, kad regionų specializacija ir darbo našumas tiesiogiai įtakoja BVP vienam gyventojui regioninius skirtumus.

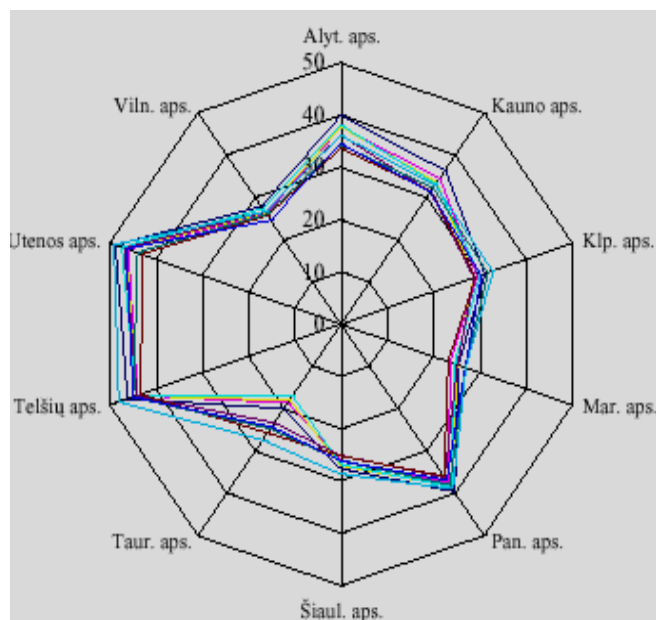
Taigi toliau darbe bus kreipiamas dėmesys į regionų specializacijos bei darbo našumo skirtingose ekonominėse veiklose vertinimą ir šių veiksnių poveikį regionų netolygumui.

2.4. Regioniniai skirtumai pagal pridėtinės vertės struktūrą

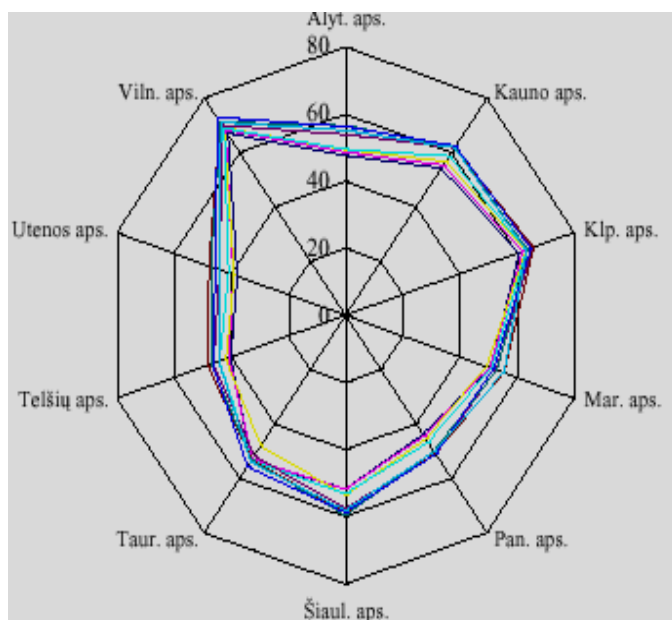
Remiantis augimo polių teorija ekonominė plėtra regionuose yra pavaldi nuo tų regionų šakinės struktūros, taigi kiekvienas regionas turi ieškoti galimybių plėsti atitinkančios ūkio šakas pagal savo specifiką. Nes tuose regionuose galima kurti naujus produktus bei paslaugas, atsisakant tokių šakų, turinčių mažą efektyvumą ir tuo pačiu skatinant ūkio sektorius, kur vyrautų inovaciniai procesai.

Pagal raidos/ sektoriaus teoriją išplėtota ekonomika turi remtis paslaugų bei gamybos sektoriais, o laisva darbo jėga dėl pakilusio produktyvumo žemės ūkio sektoriuje yra nukreipta į naujų ūkio šakų bei paslaugų plėtrą.

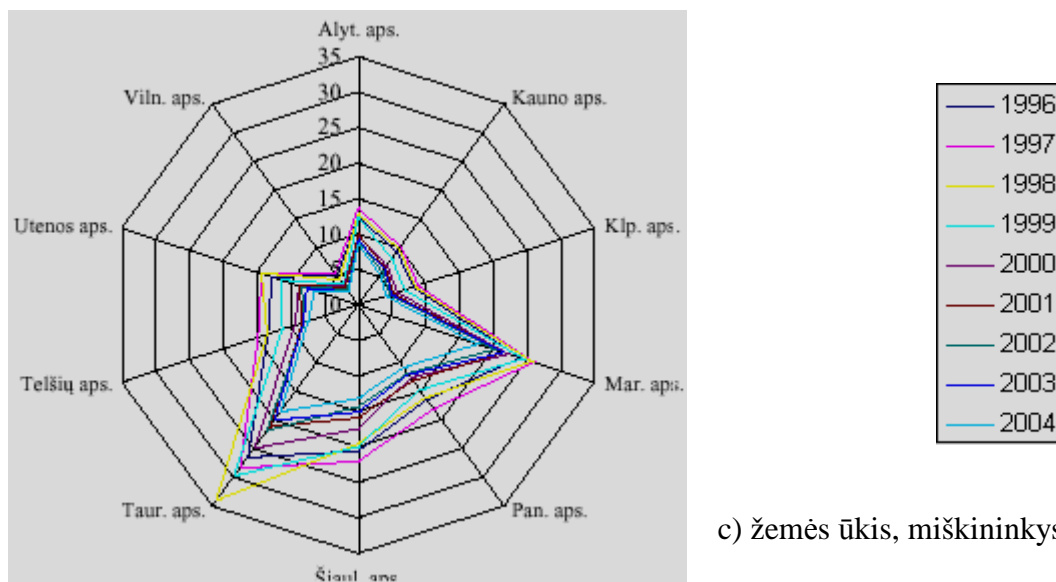
5 paveikslas rodo pridėtinės vertės struktūrą, išskiriant pagrindines ekonomines veiklas tokias, kaip žemės ūkis, miškininkystė bei žuvininkystė, pramonė, statyba ir paslaugos.

a) pramonė ir statyba

b) paslaugos

c) žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė

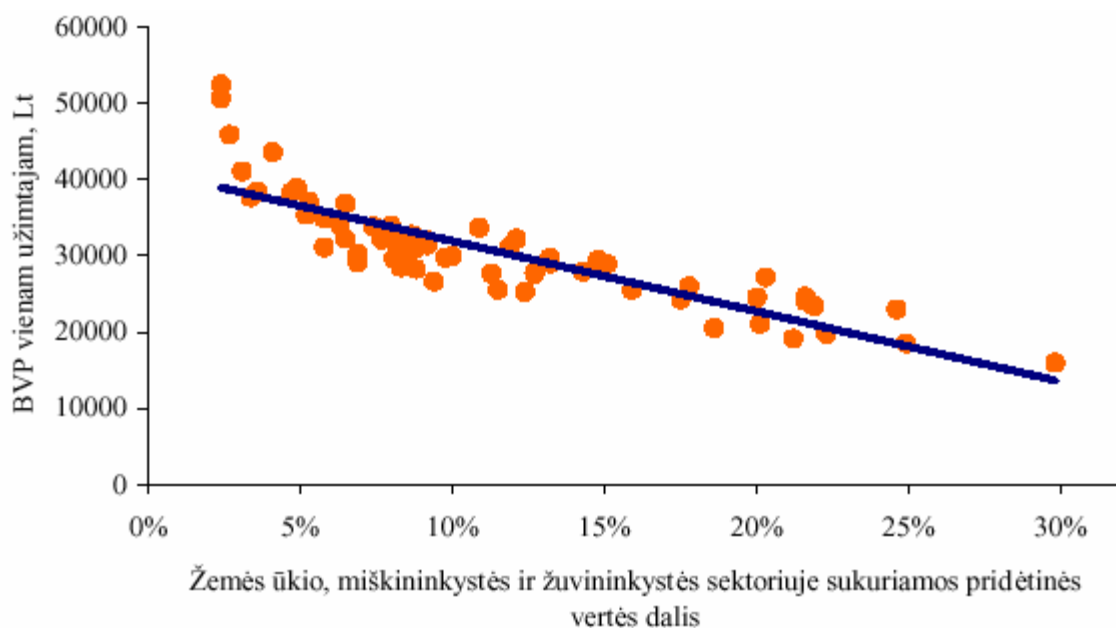
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: <www.std.lt>

5 pav. Pridėtinės vertės struktūra pagal pagrindines ekonomines veiklas 1996-2004 m.

Analizuojant apskritis pagal žemės ūkio sektoriaus lyginamąją dalį per 1996-2004 m., galima išskirti keletą grupių:

1. Pirmoji grupė- regionai, kuriuose žemės ūkio sektoriuje sukuriama daugiau nei 20 procentų pridėtinės vertės- tai yra Marijampolės (vidutiniškai 22,7 proc.), Tauragės (vidutiniškai 25 proc.) apskritys;
2. Antroji grupė- tai yra Panevėžio (vidutiniškai 14 proc.), Šiaulių (vidutiniškai 17,6 proc.) regionai;
3. Trečioji grupė- Alytaus, Telšių ir Utenos apskritys (lyginamoji dalis svyruoja apie 10 proc.);
4. Ketvirtoji grupė- tai Kauno, Klaipėdos ir Vilniaus regionai. Jų žemės ūkio lyginamasis svoris vidutiniškai sudaro atitinkamai apie 7,6; 6,3; bei 3,6 procento.

Yra pastebėta, kad regionuose, kur žemesnio darbo našumo šakos (žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė) ūkio struktūroje sudaro didesnę lyginamąją svorį, tai BVP lygis vienam užimtajam bus mažesnis. Tokio pobūdžio priklausomybė Lietuvos apskrityse yra pateikta 6 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: <www.std.lt>

6 pav. Priklausomybė tarp mažo našumo ūkio šakose sukuriamos pridėtinės vertės dalies ir BVP vienam užimtajam 1998-2004 m.

Šiame paveiksle (6 pav.) pateikti duomenys rodo atvirkštinę priklausomybę tarp mažo našumo ūkio šakose sukuriamos pridėtinės vertės dalies ir BVP vienam užimtajam. Atvirkštinę priklausomybę tarp šių kintamųjų atskleidžia koreliacijos koeficientas, kuris yra lygus $-0,85$.

Nagrinėjant Lietuvos apskričių ekonominę situaciją, galima pastebėti, kad regionai, kur didelę dalį užima žemės ūkio sektorius, yra labiau silpnesni, nes būtent kaimiškiems regionams yra būdinga žemesnė viešųjų paslaugų kokybė, didesnis gyventojų skurdas, vyrauja neigiamos transformacijos žmonių vertybių sistemoje, egzistuoja ribotos kultūrinės veiklos galimybės, o tuo pačiu kaupiasi įvairios socialinės problemos.

2 lentelė

Pridėtinės vertės struktūros pokyčiai regionuose 2004 m. lyginant su 1996 m.

Lietuvos apskritis	Žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektorius	Pramonės ir statybos sektorius	Paslaugų sektorius
Alytaus	-30,4%	-9,5%	16,0%
Kauno	-43,0%	-9,6%	13,8%
Klaipėdos	-50,0%	5,5%	4,1%
Marijampolės	-26,1%	6,3%	9,3%
Panevėžio	-33,9%	-1,8%	14,4%

Lietuvos apskritys	Žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektorius	Pramonės ir statybos sektorius	Paslaugų sektorius
Šiaulių	-35,9%	3,6%	12,4%
Tauragės	-29,8%	37,7%	0,7%
Telšių	-44,8%	3,9%	10,2%
Utenos	-49,6%	0,6%	16,0%
Vilniaus	-52,9%	-4,7%	6,0%

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: www.std.lt

Pagal duomenis, kurie pateikti 2 lentelėje galima išvelgti bendrą dėsningumą, tai yra mažėjant žemės ūkio sektoriui (vyksta visuose regionuose), didėja pramonės ir statybos sektoriai (tai Klaipėdos, Marijampolės, Šiaulių, Tauragės, Telšių, Utenos apskrityse), o kai pasiekiamas tam tikras išsivystymo lygis, tuomet sparčiau pradeda plėtotis paslaugų sektorius, kuris mažina pramonės įtaką, šiuo atveju- Vilniaus, Panevėžio, Kauno ir Alytaus regionuose. Tose apskrityse, kuriose yra pastebimas greitesnis pramonės sektoriaus lyginamosios dalies didėjimas, paslaugų sektoriaus kylimas yra lėtesnis, nei tose apskrityse, kur pramonės sektoriaus lyginamasis svoris augo lėčiau ar net sumažėjo.

2.5. Regionų vertinimas pagal specializaciją vietos dalmens metodu

Vietos dalmens metodas (LQ) yra naudojamas norint įvertinti regionų baziniu ekonominius sektorius ir nustatyti, kokiose veiklos srityse jie specializuojasi. Skaičiavimams panaudota formulė ir suskaičiuoti koeficientai yra pateikti 1 priede. Taigi 3 lentelėje yra pateikti Lietuvos regionų vertinimo, pagal specializacijas naudojant Vietos dalmens metodą, rezultatai.

Regionų vertinimas pagal specializacijas naudojant Vietos dalmens metodą 1996-2004 m.

Lietuvos apskritys /Sektoriai	Žemės ūkio, miškininkystės, medžioklės	Žuvininkystės	Bendras žemės ūkio sektorius	Kasybos ir karjerų eksploatavimo	Apdirbamosios pramonės	Elektros, dujų, vandens tiekimo	Bendras pramonės sektorius	Statybos	Bendra statybos bei pramonės sektorius	Didmeninės bei mažmeninės prekybos	Viešbučių ir restoranų	Transporto, sandėliavimo ir ryšių	Finansinio tarpininkavimo	Nekilnojamojo turto, nuomos ir kt. verslo	Viešojo valdymo ir gynybos, soc. draudimo	Švietimo	Sveikatos priežiūros ir socialinio darbo	Kt. komunalinės, socialinės ir asmeninio aptarnavimo veiklos	Bendras paslaugų
Alytaus	0,8	1,1	0,8		1,2	0,7	1,2	1,0	1,1	0,7	0,6	0,5	0,1	0,4	1,2	1,0	1,3	0,9	0,9
Kauno	0,8	0,3	0,8	0,8	1,1	0,6	1,0	1,0	1,0	1,1	0,9	0,7	0,3	1,2	0,8	1,0	1,1	0,9	1,0
Klaipėdos	0,4	4,7	0,5	2,0	1,0	0,4	0,9	1,1	1,0	0,9	1,7	1,5	0,2	0,9	0,9	1,1	1,2	1,0	1,1
Marijampolės	2,5	0,5	2,4		1,1	0,3	1,0	0,9	0,9	0,9	0,5	0,4	0,1	0,4	1,0	1,2	1,0	1,0	0,9
Panevėžio	2,0	0,2	2,0	0,7	1,2	0,5	1,1	0,9	1,1	0,8	0,7	0,5	0,1	0,5	0,9	0,9	1,0	1,0	0,8
Šiaulių	2,3	0,6	2,2	3,8	0,9	0,5	0,9	0,9	0,9	0,9	0,7	0,9	0,3	0,5	1,1	1,2	1,1	1,0	1,0
Tauragės	1,6	0,3	1,6	2,0	0,9	0,5	0,8	0,8	0,8	1,0	0,7	0,5	0,2	0,5	1,4	1,6	1,02	1,4	1,1
Telšių	0,7	0,6	0,7	0,5	1,3	0,5	1,2	1,4	1,2	0,9	0,4	0,4	0,1	0,5	0,7	1,0	0,8	0,9	0,8
Utenos	1,2	1,3	1,2	0,6	0,9	3,5	1,2	1,4	1,2	0,7	0,6	0,6	0,1	0,5	1,2	1,2	1,0	1,2	0,9
Vilniaus	0,5	0,7	0,5	0,5	0,8	1,7	0,9	1,0	1,0	1,1	1,2	1,5	0,7	1,5	1,1	0,8	0,8	1,1	1,1
σ	0,7	1,3	0,7	1,2	0,2	0,9	0,1	0,2	0,1	0,1	0,4	0,4	0,8	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: <www.std.lt>.

Nagrinėjant 3 lentelės duomenis, galima pastebėti, kad vyrauja nevienoda regionų specializacija įvairiuose veiklose. Pavyzdžiui, žemės ūkio sektoriuje specializuojasi Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės ir Utenos regionai. Čia žemės ūkio, miškininkystės bei medžioklės sektorių galima įvardinti kaip baziniu. Nors Klaipėdos regiono specializacijos laipsnis žuvininkystės sektoriuje ir yra didžiausias tarp kitų regionų, bet jo bendras specializacijos laipsnis žemės ūkio sektoriuje yra vienas mažiausių šalyje. Specializacijos laipsnio žemės ūkio sektoriuje skirtumai tarp regionų yra didžiausi, lyginant su kitomis veiklos sritimis. Paskaičiuotas koreliacijos koeficientas Tarp LQ žemės ūkio sektoriuje ir BVP vienam gyventojui yra $-0,43$. Jis yra per mažas, kad galima būtų daryti reikšmingas išvadas apie priklausomybę tarp šių reiškinių, bet negalima neigti to fakto, kad didesnė specializacija žemės ūkio sektoriuje lemia BVP vienam gyventojui. Pavyzdžiui, Marijampolės, Panevėžio bei Tauragės regionuose paskutinius trejus metus specializacija didėjo žemės ūkio sektoriuje, o Utenos, Telšių, Kauno- mažėjo. Todėl galima teigti, kad netolygumai tik didės.

Analizuojant pramonės sektorių skirtumai tarp regionų specializacijos yra mažesni lyginant su žemės ūkio sektoriumi. Bendras specializacijos laipsnis pramonės sektoriuje žymiai keitėsi per analizuojamą laikotarpį regionuose. Vilniaus apskrityje pramonės sektorius tapo nebaziniu, o tuo metu Marijampolės regione šio sektoriaus procentas žymiai išaugo ir užimtumas tapo baziniu. Panašiai kito užimtumo struktūra ir Tauragės apskrityje, išliekant toms pačioms tendencijoms po kelių metų užimtumas pramonės sektoriuje gali tapti baziniu. Per analizuojamą laikotarpį visose apskrityse, išskyrus Vilniaus regioną, specializacijos laipsnis pramonės sektoriuje padidėjo.

Kalbant apie paslaugų sektorių regioniniai specializacijos skirtumai paslaugų sektoriuje yra labai nežymūs, bet nagrinėjant skirtingus sektorius jie pastebimai didesni. Prekybos, viešbučių ir restoranų, transporto sandėliavimo, finansinio tarpininkavimo bei nekilnojamojo turto specializacijos netolygumai yra didesni negu socialinio ir asmeninio aptarnavimo sektoriuose-švietimo, sveikatos priežiūros, valdymo ir gynybos sektoriuose. Verslo veiklos paslaugų sektoriuose didžiausia specializacija pasižymi Vilniaus regionas, pavyzdžiui, finansinio tarpininkavimo sektoriuje tik šioje apskrityje kuriamas bazinis užimtumas. Regionai, išskyrus Klaipėdos, Kauno ir Vilniaus, nesispecializuoja nė viename verslo veiklos paslaugų sektoriuje.

2.6. Darbo našumo- specializacijos ryšys su divergencijos procesu

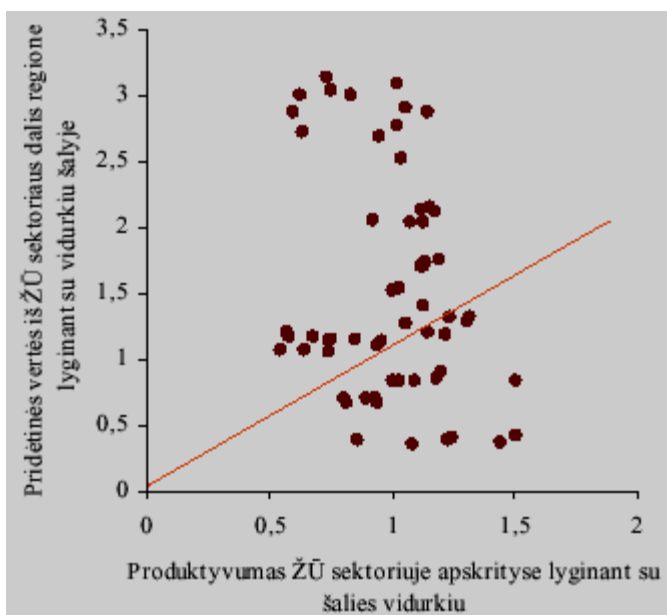
Siekiant įvertinti darbo našumą skirtingose ekonominiuose sektoriuose, reikia išanalizuoti vieno užimtojo sukuriamą pridėtinę vertę skirtingose ekonominėse veiklose. Kalbant apie Lietuvos žemės ūkio darbo produktyvumą, tai galima teigti, kad jis yra žemas: vienas darbuotojas sukūrė 3 kartus mažesnę pridėtinę vertę nei vidutiniškai visuose sektoriuose per 1998-2004 m. laikotarpį bei 3,3 kartus mažesnę pridėtinę vertę lyginant su pramonės bei statybos, paslaugų sektoriais. Vertinant visos šalies mastu, matomos darbo našumo mažėjimo tendencijos žemės ūkyje. Skirtumas tarp žemės ūkio produktyvumo bei pramonės, statybos sektoriuose pakilo nuo 2,8 (1998 m.) iki 4,5 (2004 m.) kartų bei lyginant su paslaugų sektoriumi- nuo 2,8 iki 4,2 kartų, todėl galima teigti, kad žemės ūkio sektoriuje produktyvumas mažėja arba didėja ženkliai lėčiau nei kituose šalies sektoriuose. Priede 2 yra pateikti duomenys apie darbo našumą atskiruose ekonomikos sektoriuose.

Vertinant produktyvumą žemės ūkyje atskiruose regionuose per 1998-2004 metus, tai jis padidėjo Alytaus, Kauno, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių bei Utenos apskrityse atitinkamai 15, 23, 19, 7, ir 17 procentų, o Klaipėdos, Tauragės, Telšių ir Vilniaus regionuose sumažėjo atitinkamai 2, 10, 27, ir 9 procentais.

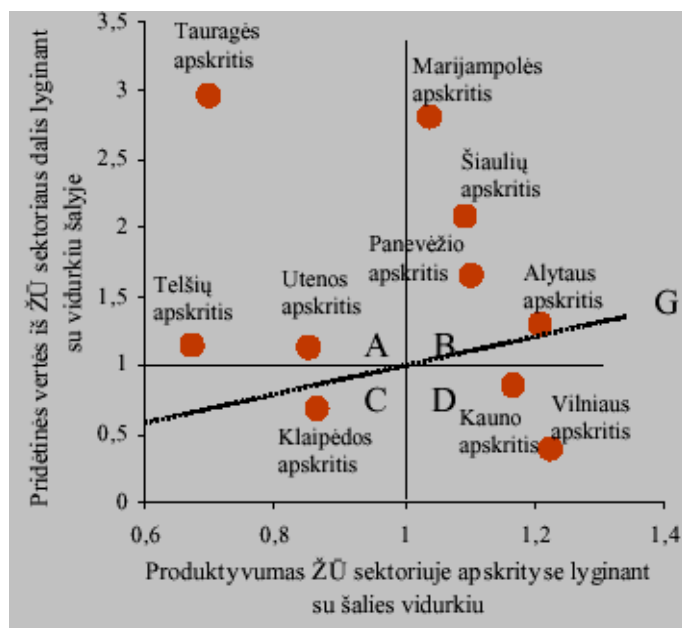
Taigi žemės ūkis, kuriame smulkieji ūkininkai plėtoja tradicinių žemės ūkio produktų gamybą, yra nepelningi. Todėl šalies Vyriausybė turėtų skatinti kūrimąsi stambių prekinių ūkių, skiriant prioritetus įmonių perkvalifikavimui, technologijų pokyčiams bei inovacijų diegimui. Bet iki

šiول valstybės skiriamos subsidijos naudojamos ne žemės ūkio pertvakymui, todėl ši situacija išlieka nepakitusi.

Jei šalies apskričių specializacijos procesas žemės ūkio sektoriuje atitiktų darbo našumą, tai 7 pav. (pateikti grafikai leidžia identifikuoti regionus, kurie turi lyginamąjį pranašumą žemės ūkyje) a) dalyje grafiko taškai būtų išsidėstę išilgai tiesės, tai yra kuo didesnis darbo našumas žemės ūkio sektoriuje, tuo didesnė šio sektoriaus lyginamoji dalis regione lyginant su šalies vidurkiu. Bet šiuo atveju taškai apie tiesę išsibarstę netendencingai grafike, tuo parodydami, kad Lietuvos regionų polinkis specializuotis žemės ūkio sektoriuje yra mažas atsižvelgiant į darbo produktyvumą. O pateikta šio paveikslo b) dalis rodo, kurie Lietuvos regionai specializuojasi žemės ūkio sektoriuje, ar jie turi lyginamąjį pranašumą. Į A ir B sektorius patenka tie regionai, kurie specializuojasi žemės ūkio sektoriuje- lyginamoji dalis regiono BVP struktūroje viršija šalies vidurkį. Į A ir C sektorius patenka regionai, kurių produktyvumas žemės ūkyje yra mažesnis negu vidutinis. Į B ir D sektorius patenka regionai, kurių žemės ūkio darbo našumas yra didesnis nei vidutinis. C ir D sektoriaus regionai nesispecializuoja žemės ūkyje. Regionai, esantys virš tiesės G, turi per didelį žemės ūkio sektorių lyginant su jo produktyvumu, o esantys žemiau tiesės G- per mažą.

a) kasmetinis 1998-2004 m.

b) vidutinis 1998-2004 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: <www.std.lt>

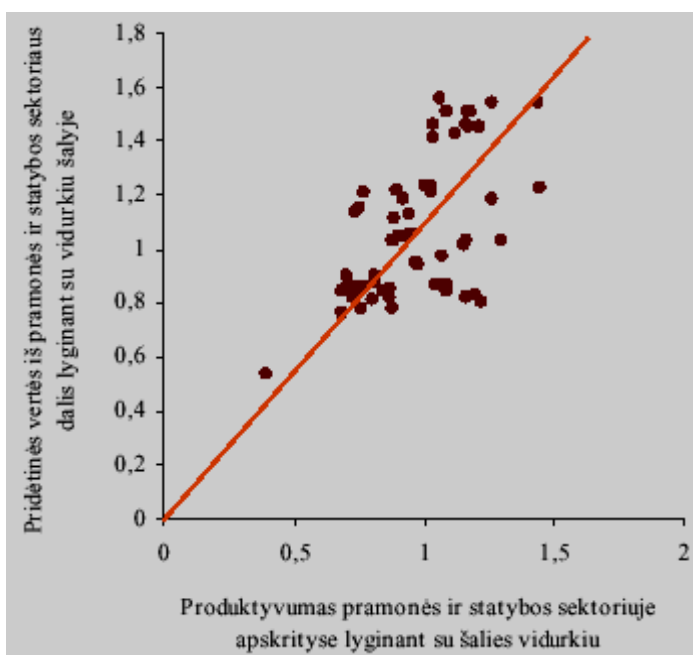
7 pav. Specializacijos procesas žemės ūkio sektoriuje 1998-2004 m.

Remiantis 7 paveikslo b) dalimi galima išskirti tokias išvadas: Tauragės, Utenos ir Telšių regionai specializuojasi žemės ūkio sektoriuje, nors lyginamojo pranašumo tam neturi. Klaipėdos apskritis nesispecializuoja šiame sektoriuje ir lyginamojo pranašumo neturi. Kalbant apie Kauno ir Vilniaus regionus lyginamąjį pranašumą šiame sektoriuje turi, bet juo nesinaudoja, o Marijampolės, Šiaulių, Panevėžio ir Alytaus apskritys lyginamąjį pranašumą turi ir juo naudojasi. Utenos regiono specializacijos procesas beveik atitinka darbo produktyvumą, o Panevėžio, Šiaulių ir Marijampolės regionuose darbo našumas yra per mažas lyginant su žemės ūkio sektoriaus apimtimi.

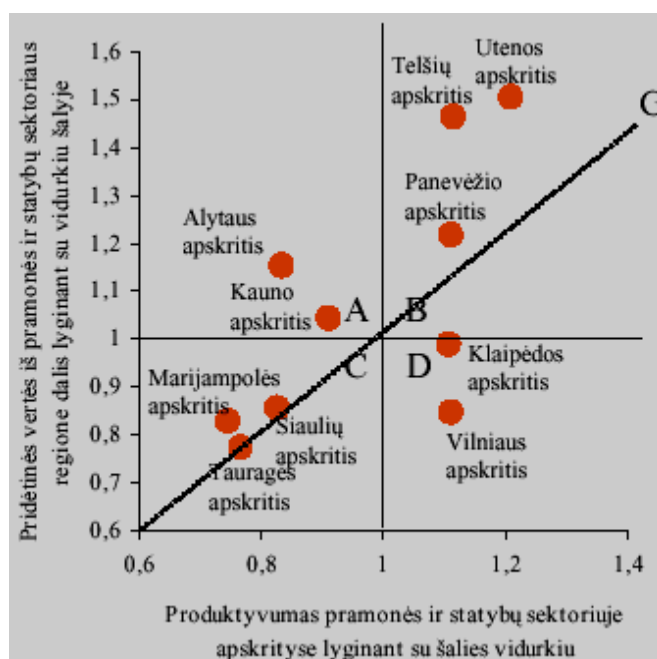
Kalbant apie Lietuvos pramonės ir statybos sektorių, tai jis yra produktyviausias. 1998-2004 m. laikotarpyje darbo našumas viršijo vidutinį produktyvumą vidutiniškai 1,11 karto šiame sektoriuje, tai nuo 1,03 (1998 m.) iki 1,35 (2004 m.). Produktyvumo augimas sudarė 11 procentų per šį laikotarpį.

Pramonės efektyvumo kriterijų regionuose lemia pramonės struktūra. Šalies pramonės struktūroje vyko neigiami pokyčiai. Nes didžiausios apdirbamosios pramonės įmonės bankrutavo ir prasidėjo persiorientavimo procesas nuo sudėtingesnės prie paprastesnės (tekstilės, pramonės) gamybos.

Pramonės ir statybos sektoriuje darbo našumas sumažėjo atitinkamai 24 ir 32 procentus Marijampolės bei Panevėžio regionuose per 1998-2004 m. Kauno bei Šiaulių apskrityse jis padidėjo apie 3 procentus, Alytaus- apie 6 procentus, Utenos ir Telšių- atitinkamai 19 ir 16 procentų, Vilniaus ir Klaipėdos- 22 ir 48 procentus, o Tauragės- 111 procentų, bet produktyvumas šioje apskrityje vis dar išliko vienas mažiausių Lietuvos mastu.

a) kasmetinis 1998-2004 m.

b) vidutinis 1998-2004 m.

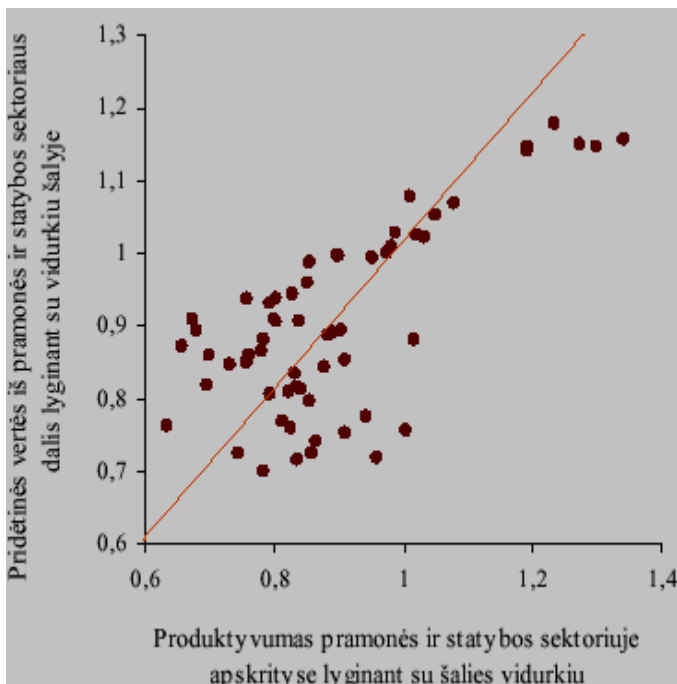
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: www.std.lt

8 pav. Specializacijos procesas pramonės ir statybos sektoriuje 1998-2004 m.

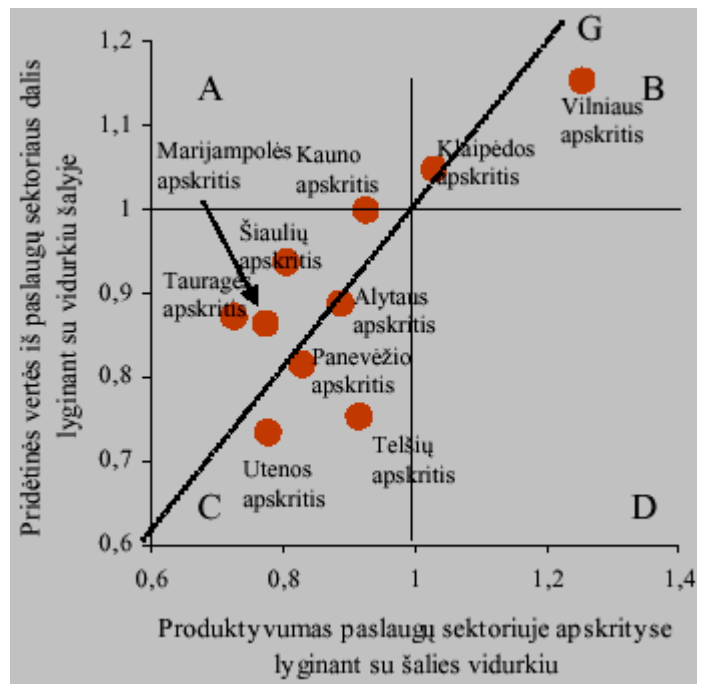
8 pav. a) dalyje galima pastebėti, kad šalies regionų specializacijos polinkis į pramonės ir statybos sektorių labiau atitinka darbo produktyvumą nei žemės ūkio sektoriuje. Remiantis b) dalimi, Alytaus ir Kauno apskritys specializuojasi pramonės sektoriuje, nors neturi lyginamojo pranašumo šiame sektoriuje. Marijampolės, Tauragės ir Šiaulių regionai neturi lyginamojo pranašumo ir nesispecializuoja šiame sektoriuje. Klaipėdos ir Vilniaus apskritys nors ir turi lyginamąjį pranašumą, bet šiuo pranašumu nesinaudoja. O Utenos, Telšių bei Panevėžio regionai turi lyginamąjį pranašumą ir juo naudojami. Tik Tauragės ir dalinai Šiaulių regionai pramonės sektoriaus dydis atitinka produktyvumo lygio kriterijus juose, o visų kitų regionų lyginamoji dalis šiame sektoriuje yra arba mažesnė, arba didesnė pagal darbo našumo vertinimą.

Nepaisant to, kad Lietuvos ūkio struktūroje pradeda vyrauti paslaugų sektorius, prioritetiniais valdžios uždaviniais yra vis dar laikomi užsienio investuotojų, kurie įgalina steigti naujas ar plėtoti jau veikiančias stambias pramonės įmones, paieška, ir žemės ūkio rėmimas. Šiuo metu paslaugų sektorius išskiria dvi verslo struktūras. Moderniausias paslaugų rūšis (telefoninį ryšį, kompiuterinių programų diegimą, televiziją, bankininkystę, informacines bazines) valdo užsienio kapitalo įmonės. Dėl tos priežasties vietinių gyventojų verslas paslaugų sektoriuje labiausiai koncentruojasi buitinių patarnavimų teikime. Bet čia vyksta didelė konkurencija, kuri veda nemažą dalį įmonių prie bankroto ir neleidžia iš šios veiklos gauti didelių pajamų.

Paslaugų sektoriaus darbo našumas yra vidutiniškai 10 procentų didesnis negu vidutinis šalyje. Darbo našumas šiame sektoriuje išaugo apie 55 procentus per 1998-2004 m. ir jau 2004 m. vidutinį darbo našumą šalyje lenkė 1,26 karto.

a) kasmetinis 1998-2004 m.

b) vidutinis 1998-2004 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: www.std.lt

9 pav. Regionų specializacija pramonės ir statybos sektoriuje 1998-2004 m.

Įvertinant 9 paveiksle pateiktą a) dalies grafiką galima tvirtinti, kad šalies regionų polinkis specializuotis paslaugų sektoriuje sutampa su darbo produktyvumu, kaip ir pramonės bei statybos sektoriuje, bet regionų, kurie turi lyginamąjį pranašumą, yra mažiau šiame sektoriuje.

Remiantis 9 paveikslo b) dalies grafiku galima pastebėti, kad tik Vilniaus ir Klaipėdos regionai turi lyginamąjį pranašumą paslaugų sektoriuje ir šiuo pranašumu naudojami. Likusieji regionai šio pranašumo neturi ir nevykdo specializacijos proceso paslaugų sektoriuje. Klaipėdos, Panevėžio ir Alytaus regionų paslaugų sektorių dydis atitinka darbo produktyvumą, Vilniaus, Telšių bei Utenos regionuose šis sektorius yra per mažas, o jau Šiaulių, Kauno ir Tauragės apskrityse paslaugų sektorius yra per didelis atsižvelgiant į darbo našumą.

4 lentelėje yra pateikti apibendrinantys duomenys apie regionų darbo produktyvumą ir specializaciją pagal atskirus šalies ekonomikos sektorius, ieškant priklausomybės tarp specializacijos įvairiuose ekonomikos sektoriuose, įvertinant turimą lyginamąjį pranašumą, kuris išreikštas darbo našumu ir BVP, tenkančio vienam užimtajam.

Lietuvos apskričių lyginamasis pranašumas ir specializacija pagal pagrindinius ekonomikos sektorius 1998-2004 m.

Apskritys	Žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektorius	Pramonės ir statybos sektorius	Paslaugų sektorius	Regiono vieta pagal BVP vienam užimtajam	Regiono vieta pagal BVP vienam gyventojui
Vilniaus	D	D	B	1	1
Klaipėdos	C	D	B	2	2
Kauno	D	A	A-C	3	3
Utenos	A	B	C	4	5
Panevėžio	B	B	C	5	4
Telšių	A	B	C	6	6
Alytaus	B	A	C	7	7
Šiaulių	B	C	C	8	8
Marijampolės	B	C	C	9	9
Tauragės	A	C	C	10	10

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: www.std.lt

Vilniaus ir Klaipėdos regionai turi pranašumą ir specializuojasi paslaugų sektoriuje. Vilniaus apskrityje darbo našumas visuose sektoriuose yra didesnis už šalies vidurkį, o Klaipėdos regione šis rodiklis atsilieka tik žemės ūkio sektoriuje. Regionai, kurie yra 8-10 vietoje paslaugų sektoriuje lyginamojo pranašumo neturi.

Sunkiai regionine specializacija ir darbo našumu yra paaiškinama Kauno regiono užimama vieta pagal BVP vienam užimtajam ir BVP vienam gyventojui, nes regionas turi lyginamąjį pranašumą tik žemės ūkio sferoje, bet jame nesispecializuoja, tai daro pramonės sektoriuje, nors darbo našumas šiame sektoriuje yra mažesnis už vidutinį.

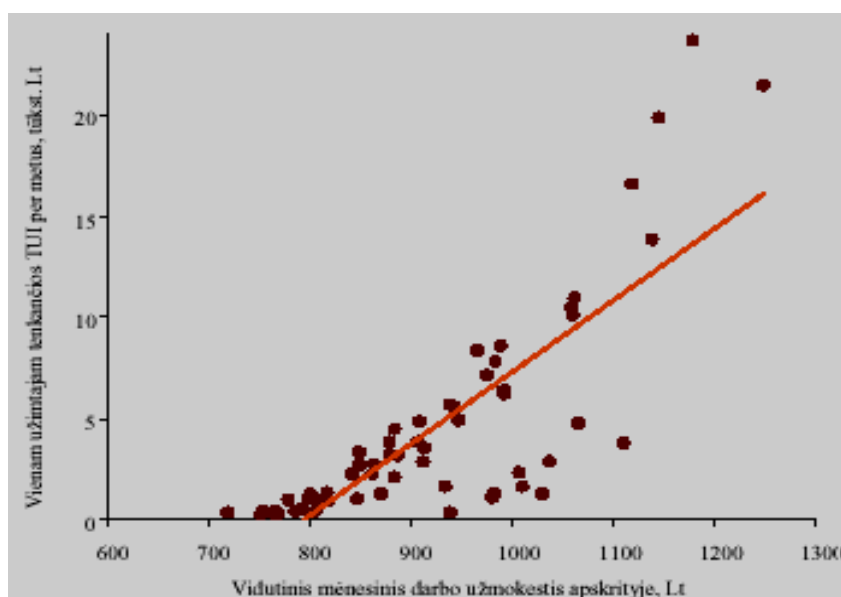
Apskritys, kurios užima 4-6 vietas, specializuojasi ir turi lyginamąjį pranašumą pramonės ir statybos sektoriuje. Panevėžio regiono papildoma specializacija žemės ūkio sektoriuje įtakoja jo pranašumą prieš Utenos apskritį tik pagal BVP vienam gyventojui.

Regionai, esantys 7-10 vietose, neturi pranašumo pramonės sektoriuje, o jų lyginamasis pranašumas vyrauja tik žemės ūkio sektoriuje, kuriuo naudojasi. Regionas, esantis 10 vietoje, tai yra Tauragės apskritis neturi pranašumo jokiame sektoriuje.

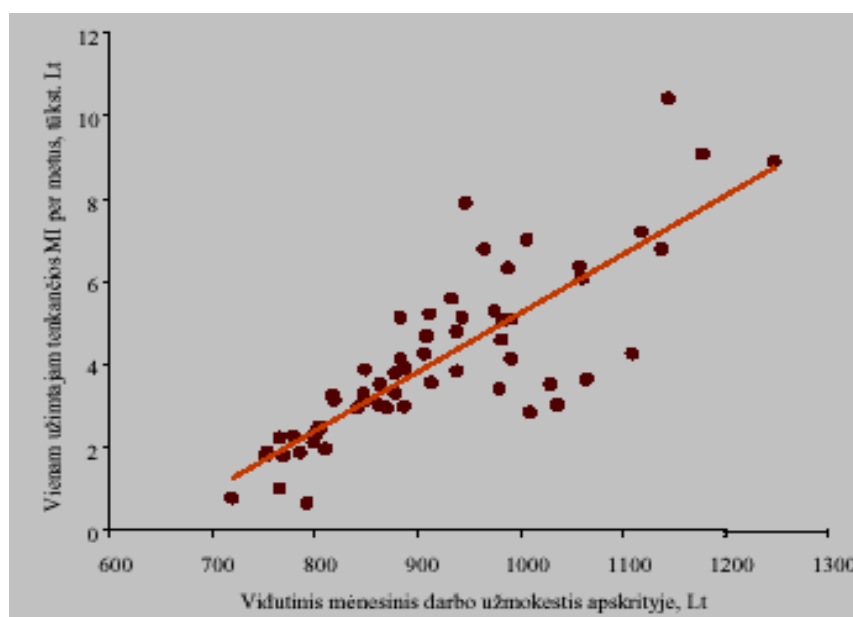
Taigi analizė parodė, kad regionų specializacija ir darbo našumas turi tiesioginę įtaką skirtumams tarp šalies regionų pagal BVP vienam užimtajam ir BVP vienam gyventojui.

2.7. Regioniniai darbo užmokesčio skirtumai Lietuvoje

Įvertinant regiono patrauklumą investicijoms dažnai yra akcentuojamas darbo užmokestis. Kuo darbo užmokestis yra mažesnis, tuo didesnė tikimybės pritraukti investicijas, nes bet kuri įmonė, kuri siekia gauti kuo didesnę pelną, sieks minimizuoti gamybos kaštus, kurių nemažą dalį ir sudaro išlaidos, susijusios su darbo užmokesčio apmokėjimu. Regionai, kuriuose vyrauja mažesnis vidutinis darbo užmokestis, turėtų būti patrauklesni investicijoms, o tuo pačiu tuose regionuose turėtų būti fiksuojamas greitesnis investicijomis paremtas ekonominis regionų augimas. Bet 10 paveiksle pateikti duomenys atskleidžia visiškai priešingą priklausomybę.

a) Tiesioginės užsienio investicijos vienam užimtąjam ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio priklausomybė

b) Materialinės investicijos vienam užimtąjam ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio priklausomybė

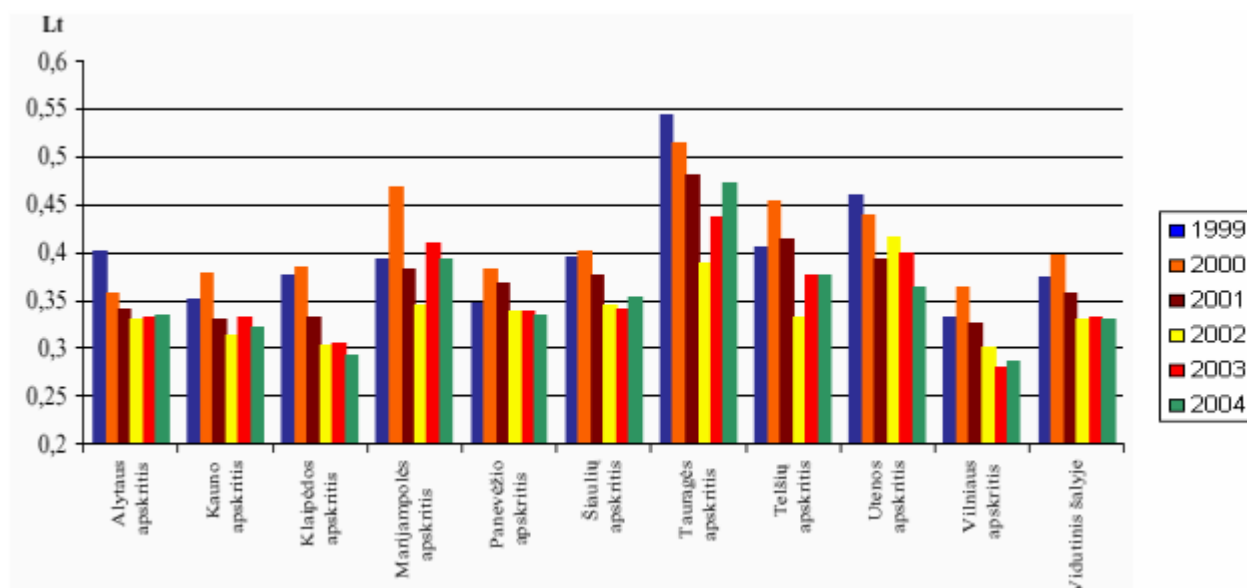
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: www.std.lt

10 pav. Priklausomybė tarp investicijų vienam užimtajam ir darbo užmokesčio

Iš pateiktų 10 paveiksle grafikų matyti, kad egzistuoja tiesioginė priklausomybė tarp vidinio darbo užmokesčio ir vienam užimtajam tenkančių tiesioginių užsienio investicijų bei materialinių investicijų. Tai rodo paskaičiuoti koreliacijos koeficientai, kurie yra atitinkamai 0,8 ir 0,82. šis reiškinys aiškinamas tuo, kad investuotojams daugiau rūpi ne pats darbo užmokestis, bet darbo našumo bei darbo užmokesčio santykis.

Anot N. Kaldor (1970) faktinis atlyginimas visuose regionas gali būti ir vienodas, bet efektyvus darbo užmokestis (tai yra faktinio darbo užmokesčio ir darbo produktyvumo santykis) yra mažesnis industrializuotose regionuose dėl masto ekonomijos. Kadangi regionai su mažesniu efektyviu darbo užmokesčiu gali pagaminti daugiau produkcijos, tai įtakos tolesnį užmokesčio mažėjimą ir masto ekonomija industrializuotiems regionams suteikia pranašumą pritraukiant investicijas.

11 paveiksle yra pateiktas efektyvus darbo užmokesčio šalyje ir skirtinguose regionuose vertinimas.

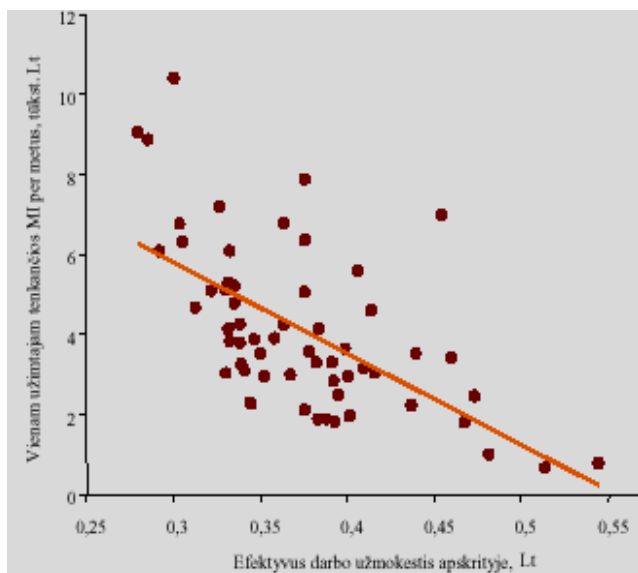
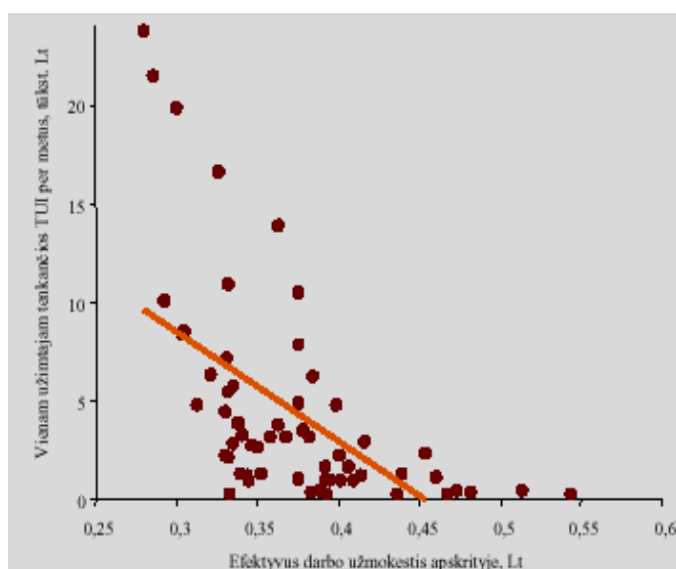

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: <www.std.lt>

11 pav. Efektyvus darbo užmokestis apskrityse ir Lietuvoje 1999-2004 m.

Iš 11 paveikslo galima pastebėti tai, kad tiesioginės užsienio investicijos ir materialinės investicijos telkiasi į kelius regionus. Vilniaus ir Klaipėdos apskrityse efektyvus darbo užmokestis esti pats mažiausias, o tai įtakoja aglomeracijos ekonomija, kai gamybos masto ekonomija yra pasiekama įkuriant įmonę didelėje urbanizuotoje teritorijoje, kuri suteikia pranašumą turimos

infrastruktūros ir kvalifikuotos darbo jėgos atžvilgiu, tai yra mokamas didesnis darbo užmokestis, bet realus to užmokesčio dydis yra ženkliai mažesnis, atsižvelgiant į sukurtą pridėtinę vertę. Todėl galima teigti, kad absoliučiu didumu darbo užmokesčių skirtumai tarp regionų ir toliau didės tol, kol susilygins efektyvus darbo užmokestis. Priklausomybės tarp efektyvaus darbo užmokesčio ir tiesioginių bei materialinių investicijų vienam užimtajam regionuose yra pateiktos 12 paveiksle, kur pastebima atvirkštinė priklausomybė tarp efektyvaus darbo užmokesčio bei tiesioginių investicijų ir materialinių investicijų vienam užimtajam regionuose.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: <www.std.lt>

12 pav. Priklausomybė tarp efektyvaus užmokesčio ir tiesioginių užsienio investicijų bei materialinių investicijų vienam užimtajam regionuose 1999-2004 m.

Mažesnis efektyvus darbo užmokestis ir didesnis darbo našumas skatina plėsti investicijas į industrializuotus regionus, todėl tai dar labiau didina darbo našumą ir mažina efektyvų darbo užmokestį, o tai viena iš paskatų investicijoms. Tuo atveju atsilikę regionai tampa mažiau patrauklūs investicijų plėtrai, o tai iššaukia gamybos, užimtumo, darbo našumo mažėjimą bei darbuotojų kvalifikacijų praradimą. Todėl galima teigti, kad išsivysčiusiuose regionuose mažesnis efektyvus darbo užmokestis yra pasiekiamas dėl tokių ekonomijų:

1. Aglomeracijos- kai produkcijos masto ekonomija yra pasiekama įsteigiant įmonę didelėje urbanizuotoje teritorijoje;
2. Lokalizacijos- pasiekama esant tarpusavyje susijusioms ir geografiškai arti viena kitos egzistuojančioms įmonėms;
3. Urbanizacijos- tai siejama su sąnaudų mažinimu. Ši ekonomija atsiranda turint tiek daug nepriklausomų ekonominės veiklos sričių, kurios leidžia pasiekti masto ekonomiją kai kurių prekių ar paslaugų gamyboje.

Taigi visos šios ekonomijos įtakoja ekonominės veiklos klasterizaciją šalies didžiuosiuose miestuose, todėl ten sparčiau kuriamos naujos darbo vietos ir pritraukiami gyventojai iš kitų šalies regionų. Pramonės bei paslaugų sektoriai turi tendenciją koncentruotis žymiai mažesnėse geografinėse teritorijose nei tai galima būtų įvertinti turint duomenis regionų lygmenyje. Šiuo metu šis augimas yra siejamas su didžiųjų miestų plėtra bei urbanizacija. Tai reiškia, kad aukšto darbo užmokesčio, brangaus nekilnojamojo turto ir žemės bei didelių atstumų miestuose antieconomija persveria ženkliai didesnė masto ekonomija ir įmonių kūrimasis miestuose yra pelningas. Taigi ši tendencija didina ekonominio vystymosi sunkumus bei leidžia toliau vystytis netolygiam regionų augimui.

2.8. Lietuvos regionų ekonominės būklės vertinimas

Regionų ekonomiką sąlygoja daugybė tarpusavyje daugiau ar mažiau susijusių veiksnių ir sąlygų. Objektiviai nustatyti jų tarpusavio priklausomybę ir reikšmę galutiniams ekonominiams regiono rezultatams vien mokslinių abstrakcijų ir linijinio modeliavimo būdais iš tikro neįmanoma. Reikia sukurti regioninius makroekonominis modelius dinaminio programavimo pagrindu ir juos adaptuoti regiono strateginių sprendimų priėmimui.

Silpna regionų vadybos vieta – regione pasiektų socialinių ir ekonominių rezultatų kompleksinis vertinimas. Neturint bendros vertinimo metodikos, pagrįstos integruotais rodikliais, apskaičiuotais pagal tų pačių informacijos šaltinių duomenis, rezultatų vertinimuose daug subjektyvumo. Tokie rezultatai netinkami ar mažai tinkami tarpregioniniams palyginimams.

Efektyviai regionų vadybai, jų veiklos harmonizavimui reikia didelės apimties, įvairaus pobūdžio daugiasluoksnės informacijos. Tačiau iki šiol nesuformuotos regiono vadybai reikalingų bendrųjų ir sektorių rodiklių sistemos, nepagrįsti tokios informacijos šaltiniai ir surinkimo būdai naudojant pažangias informacines technologijas, nesukurti informacijos srautų valdymo ir jos patrauklesnio vaizdavimo bei pateikimo būdai. Mažas esamos statistinės ir kitų šaltinių informacijos, būtinos regionų plėtotės programoms rengti, patikimumas ir prieinamumas. Nesukurtas regionų lygmenyje duomenų bazių tarpžinybinis tinklas. Specializuotos duomenų bazės (pvz., žemės registras, įmonių registras, gyventojų registras ir kiti) tiesiogiai prieinamos tik vertikalioje grandinėje esančioms specializuotoms tarnyboms ir kitoms žinyboms. Kitoms regionų žinyboms tokios informacinės bazės mažai ir sunkiai prieinamos.

Vertinant regionus, atsižvelgiant į Statistikos departamento pateikiamus duomenis, įvertinant ekonomikos plėtotės komponentus bei tipines ūkio šakas, naudojamas regionų įvertinimo kriterijų kompleksas, apimantis: regionų fizinio apibūdinimo pagrindą, apibrėžiantį bendruomenės specifiškumą ir istoriškai susiformavusias sąlygas; socialinį ir ekonominį aspektą, leidžiantį įvertinti

regionų socialinės srities ir ekonomikos plėtotės netolygumus; ekonominės veiklos komponentus, rodančius regionų bendruomenės išteklius ir kokybę; tipines ūkinės veiklos šakas, rodančias regiono išsivystymo lygį ir specializaciją pagal atskiras sritis.

5 lentelėje pateikiamas regionų būklės įvertinimas balais. Joje pateikti duomenys apibendrina atskiras sritis apibūdinančius rodiklius, jų struktūrą, santykinius pokyčius laike bei nuokrypius nuo Lietuvos vidurkio.

5 lentelė

Lietuvos regionų būklės įvertinimas, balais

Rodiklių grupė	Parametras	Alytaus aps.	Kauno aps.	Klaipėdos aps.	Marijampolės aps.	Panevėžio aps.	Šiaulių aps.	Tauragės aps.	Telsių aps.	Utenos aps.	Vilniaus aps.	Lietuvos regionų vidurkis
Bendrieji demografiniai	Suma	5,13	7,78	7,41	4,84	3,95	4,93	3,17	6,38	3,21	7,96	5,48
	Vieta	5	2	3	7	8	6	10	4	9	1	
Bendrieji socialiniai	Suma	4,40	5,86	5,90	6,46	2,72	3,46	4,14	5,60	5,92	5,50	5,00
	Vieta	7	4	3	1	10	9	8	5	2	6	
Bendrieji ekonominiai	Suma	3,89	7,40	7,55	2,98	6,27	4,22	2,62	4,64	3,69	9,02	5,23
	Vieta	7	3	2	9	4	6	10	5	8	1	
Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas	Suma	2,17	6,38	8,57	3,75	3,34	3,55	6,33	4,57	5,46	6,80	5,09
	Vieta	10	3	1	7	9	8	4	6	5	2	
Bazinė infrastruktūra: transportas	Suma	3,84	7,62	6,71	6,03	3,62	5,37	2,81	5,72	3,85	6,95	5,25
	Vieta	8	1	3	4	9	6	10	5	7	2	
Bazinė infrastruktūra: telekomunikacijos, energetika, vandentiekis	Suma	5,11	6,12	7,77	4,81	5,87	5,40	1,85	4,17	5,52	7,28	5,39
	Vieta	7	3	1	8	4	6	10	9	5	2	
Aplinkos apsauga (užterštumas)	Suma	10,00	5,43	7,17	8,90	9,63	6,70	10,0	2,83	10,0	5,27	7,59
	Vieta	1	7	4	3	2	5	1	9	1	8	
Socialinė infrastruktūra	Suma	5,12	6,21	6,20	4,28	5,57	4,88	4,12	2,39	5,06	6,36	5,02
	Vieta	5	2	3	8	4	7	9	10	6	1	
Technologija	Suma	1,00	10,00	5,00	0,00	5,00	0,00	1,00	0,00	2,00	10,0	3,40
	Vieta	4	1	2	5	2	5	4	5	3	1	
Finansai	Suma	3,50	3,25	8,85	2,20	3,20	2,70	2,00	5,55	4,60	7,10	4,30
	Vieta	5	6	1	9	7	8	10	3	4	2	
Pramonė	Suma	2,63	2,63	2,63	2,00	2,63	1,00	1,00	10,00	1,37	1,63	2,75
	Vieta	2	2	2	3	2	6	6	1	5	4	
Prekyba	Suma	7,00	9,00	9,00	9,00	3,00	5,00	1,00	3,00	2,00	10,0	5,80
	Vieta	3	2	2	2	5	4	7	5	6	1	
Paslaugos	Suma	2,33	2,85	3,45	2,00	1,28	1,80	1,12	2,12	1,95	8,40	2,73
	Vieta	4	3	2	6	9	8	10	5	7	1	
Statyba	Suma	5,50	6,00	6,50	2,00	6,00	4,00	3,50	6,00	7,00	4,50	5,10

Rodiklių grupė	Parametras	Alytaus aps.	Kauno aps.	Klaipėdos aps.	Marijampolės aps.	Panevėžio aps.	Šiaulių aps.	Tauragės aps.	Telšių aps.	Utenos aps.	Vilniaus aps.	Lietuvos regionų vidurkis
	Vieta	4	3	2	8	3	6	7	3	1	5	
Nekilnojamojo turto rinka	Suma	2,35	6,32	5,80	4,78	4,87	3,40	3,00	4,75	4,55	5,82	4,56
	Vieta	10	1	3	5	4	8	9	6	7	2	
Žemės ūkis	Suma	4,31	6,61	5,86	6,23	4,97	7,09	3,78	3,19	2,70	5,94	5,07
	Vieta	7	2	5	3	6	1	8	9	10	4	
Bendra balų suma		68,29	99,46	104,37	70,25	71,91	63,49	51,45	70,92	68,88	108,5	77,76
Bendra regiono vieta		8	3	2	6	4	9	10	5	7	1	

Šaltinis: Regionų ekonomikos plėtros iki 2015 m. strategija. Vši Lietuvos regioninių tyrimų institutas, 2004.

Apibendrinant galima teigti, jog geriausiai įvertinta Vilniaus apskritis, blogiausiai – Tauragės apskritis. Kaip matyti, įvertinimas balais skiriasi daugiau nei du kartus. Remiantis naudota metodika suskirstomos rangais visos apskritys: Tauragės, Šiaulių, Alytaus, Utenos, Marijampolės, Telšių, Panevėžio, Kauno, Klaipėdos, Vilniaus.

3. ŽMOGIŠKŲJU KAPITALU PAREMTA STRATEGIJA IR JOS ĮTAKA REGIONŲ EKONOMINIAI PLĖTRAI

Šioje dalyje bus bandoma parodyti, kad perspektyvi regionų ekonominės plėtros strategija remiasi žmogiškojo kapitalo kaupimu bei vystymu, nes žmogiškasis kapitalas yra žinių ir technologinių pokyčių šaltinis, kuris gali sumažinti kapitalo bei darbo neigiamą mažėjančio rezultatyvumo poveikį regionų ekonominiam augimui.

Dėl ekonomikos augimo ir žmogiškojo kapitalo veiksnių sąryšio nagrinėjant investicijų įtaką ekonomikos augimui reikėtų įvertinti jų struktūrą- investicijų į fizinį ir žmogiškąjį kapitalą santykį, bet šių duomenų Lietuvos statistikos departamentas nepateikia. Todėl vietiniai rodikliai, vertinantys žmogiškojo kapitalo dydį yra gyventojų skaičius ir struktūra pagal išsilavinimą, o pačio kapitalo kaupimo potencialą apibūdintų besimokančiųjų skaičius, tenkantis tūkstančiui gyventojų regione. Bet kyla kita problema- šis rodiklis kapitalo kaupimo potencialo gali ir neparodyti, nes statistika nepateikia duomenų apie studijuojančių migraciją, todėl negalima tiesiogiai nustatyti, kuri baigusiujų mokymo įstaigas gyventojų dalis pasilieka regione, kuriame mokėsi, o kuri dalis išvyksta iš šio regiono.

3.1. Gyventojų kokybiniai skirtumai Lietuvos šalies regionuose

Remiantis 1998- 2004 metų duomenimis, galima teigti, kad visų išsilavinimo grupių gyventojų lyginamoji dalis regionuose kito nenuosekliai. 6 lentelėje yra pateikta vidutinė 1998-2004 m. gyventojų išsilavinimo struktūra, kuri rodo bendrą išsilavinimo vertinimą Lietuvos apskrityse.

6 lentelė

Vidutinė 25-64 m. gyventojų struktūra regionuose pagal išsilavinimą 1998- 2004 m.

Lietuvos apskritys	Lyginamoji gyventojų dalis su žemesniu išsilavinimu	Lyginamoji gyventojų dalis su vidutiniu išsilavinimu	Lyginamoji gyventojų dalis su aukštesniu išsilavinimu	Palyginimas su šalies vidurkiu		
				Dalis su žemesniu išsilavinimu	Dalis su vidutiniu išsilavinimu	Dalis su aukštesniu išsilavinimu
Šalies vidurkis	15,1%	63,7%	21,2%	100%	100%	100%
Alytaus	16,6%	68,6%	14,8%	109,9%	107,7%	69,8%
Kauno	12,8%	63,2%	24,0%	84,4%	99,2%	113,2%
Klaipėdos	13,9%	64,8%	21,3%	92,2%	101,7%	100,5%
Marijampolės	16,5%	70,0%	13,5%	109,3%	109,9%	63,7%
Panevėžio	16,8%	66,6%	16,6%	111,3%	104,6%	78,3%
Šiaulių	19,1%	63,6%	17,3%	126,5%	99,8%	81,6%

Lietuvos apskritys	Lyginamoji gyventojų dalis su žemesniu išsilavinimu	Lyginamoji gyventojų dalis su vidutiniu išsilavinimu	Lyginamoji gyventojų dalis su aukštuoju išsilavinimu	Palyginimas su šalies vidurkiu		
				Dalis su žemesniu išsilavinimu	Dalis su vidutiniu išsilavinimu	Dalis su aukštuoju išsilavinimu
Tauragės	18,1%	67,3%	14,6%	119,9%	105,7%	68,9%
Telšių	19,9%	67,7%	12,4%	131,8%	106,3%	58,5%
Utenos	20,5%	61,9%	17,6%	135,8%	97,2%	83,0%
Vilniaus	12,4%	59,5%	28,1%	82,1%	93,4%	132,5%

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: <www. std.lt>

Pagal pateiktus duomenis (žr. 6 lentelę) galima pastebėti, kad didžiausia lyginamoji gyventojų su žemesniu išsilavinimu dalis atitenka Utenos, Telšių ir Šiaulių apskritims. Šis rodiklis regionuose šalies vidurkį viršija atitinkamai 35,8, 31,8 ir 26,5 procento. Pati mažiausia lyginamoji dalis 25-64 m. gyventojų su žemesniu išsilavinimu yra Vilniaus (12,4 proc.), Kauno (12,8 proc.) ir Klaipėdos (13,9 proc.) apskrityse, o atotrūkis nuo šalies vidurkio yra atitinkamai 82,1, 84,4 ir 92,2 procento. Šiose Lietuvos apskrityse yra didžiausia ir lyginamoji gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalis. Vilniaus, Kauno bei Klaipėdos apskrityse gyvena 79,2 procento visų 25-64 metų šalies gyventojų su aukštuoju išsilavinimu, su žemesniu išsilavinimu atitinkamai- 48,1 procento. Tuo tarpu Telšių, Tauragės bei Marijampolės apskrityse su aukštu išsilavinimu gyvena 8,6 procento, o su žemesniu išsilavinimu negu vidutinis- 16,3 procento visų 25-64 metų šalies gyventojų. Taigi galima tvirtinti, kad didžiausias žmogiškasis kapitalas yra sukauptas trijuose ekonomiškai stipriuose regionuose- Vilniaus, Kauno, Klaipėdos. Priklausomybė išreikšta koreliacijos koeficientu tarp gyventojų lyginamosios dalies su žemu ir aukštuoju išsilavinimu apskrityse yra -0,8 tai yra regionuose, kur didesnė gyventojų su aukštuoju išsilavinimu lyginamoji dalis, bus mažesnė lyginamoji dalis su žemu išsilavinimu ir atvirkščiai. Panaši priklausomybė vyrauja ir tarp gyventojų su vidutiniu bei aukštuoju išsilavinimu lyginamųjų dalių. Šiuo atveju koreliacijos koeficientas yra lygus 0,7. Taigi gyventojai, turintys vidutinį išsilavinimą, apskrityse sudaro didžiąją dalį, tai yra nuo 59,5 procentų Vilniaus apskrityje iki 70 procentų Marijampolės apskrityje.

3 priede yra pateikti duomenys apie besimokančiųjų įvairių tipų popagrindinėse mokymosi įstaigose skaičių, kuris tenka vienam tūkstančiui gyventojų Lietuvos regionuose 1996-2004 m. laikotarpiu. 7 lentelėje pateikiami nagrinėjamo laikotarpio apibendrinti duomenys.

Vidutinis besimokančiųjų įvairiuose popagrindinėse mokymose įstaigose skaičius, tenkantis tūkstančiui regiono gyventojų 1996- 2004 m.

Lietuvos apskritys	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose bei universitetuose	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose bei universitetuose	Universitetuose	Palyginimas su šalies vidurkiu		
				Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose bei universitetuose	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose bei universitetuose	Universitetuose
Šalies vidurkis	50,1	36,0	27,8	100%	100%	100%
Alytaus	23,9	6,0	2,3	48%	17%	8%
Kauno	74,6	59,2	49,6	149%	165%	179%
Klaipėdos	46,4	29,2	18,7	93%	81%	67%
Marijampolės	21,6	8,2	1,9	43%	23%	7%
Panevėžio	25,1	11,5	5,0	50%	32%	18%
Šiaulių	41,7	24,8	19,1	83%	69%	69%
Tauragės	12,8	2,5	0,1	26%	7%	0%
Telšių	17,1	5,3	1,8	34%	15%	6%
Utenos	23,9	11,3	4,0	48%	31%	14%
Vilniaus	74,4	62,9	51,9	149%	175%	187%

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: <www. std.lt>

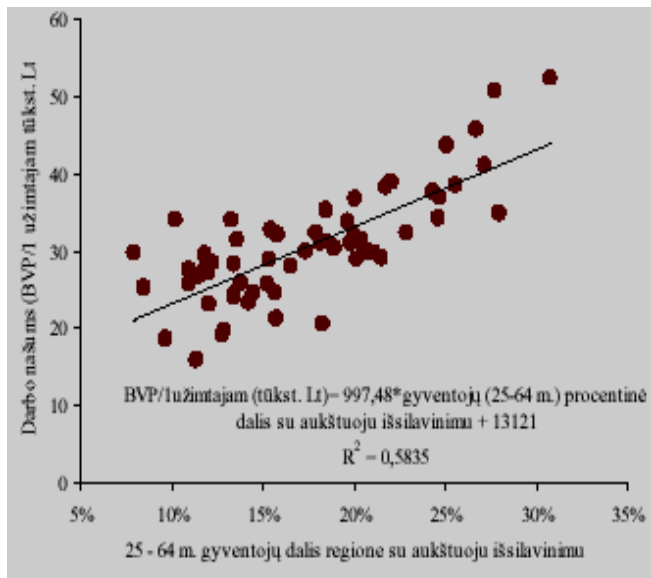
Pagal 7 lentelėje pateiktus duomenis galima pastebėti, kad regionuose, kur vyrauja didesnis besimokančiųjų skaičius, tenkantis tūkstančiui gyventojų, yra didesnė išsilavinusių žmonių dalis. Koreliacijos koeficientai tarp besimokančiųjų ir baigusiujų universitetus bei gyventojų su aukštu išsilavinimu dalies 1998- 2004 m. laikotarpiu yra atitinkamai 0,85 ir 0,82. Tai rodo šių dviejų reiškinių stiprų tiesioginį ryšį. Todėl žmonių, turinčių išsilavinimą, dalis didės greičiau tuose regionuose, kuriuose egzistuoja daugiau aukštojo mokslo įstaigų ir kitų regionų sąskaita, nes įstaigos, kuriose įgyjamas aukštasis išsilavinimas pritraukia talentingus jaunos žmones, kurie dažnai po mokslų baigimo nebegrįžta į savo gimtuosius regionus.

Atitinkamai, žmonės su aukštu išsilavinimu uždirba daugiau atlyginimo, negu tie, kurie išsilavinimo neturi. Iš to pasireiškia tendencija, kad regionuose, kur didesnė gyventojų dalis yra su aukštu išsilavinimu, BVP vienam gyventojui taip pat yra didesnis. Išsilavinimas reikalingas žmonėms naudojantis mokslo laimėjimais ir siekiant šiuos laimėjimus papildyti, tai yra aukštesnis išsilavinimo lygis padeda efektyviau panaudoti naujas, modernias technologijas. Darbo našumas

regionuose turi priklausyti nuo išsilavinusių žmonių skaičiaus juose. Ši priklausomybė pateikta 13 paveiksle.

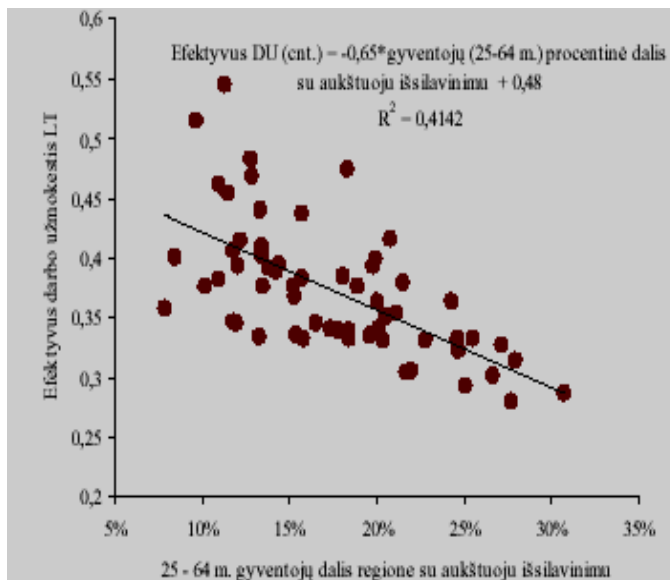
Grafikas A

Priklausomybė tarp darbo našumo ir išsilavinusių gyventojų lyginamosios dalies

Grafikas B

Priklausomybė tarp efektyvaus darbo užmokesčio ir išsilavinusių gyventojų lyginamosios dalies

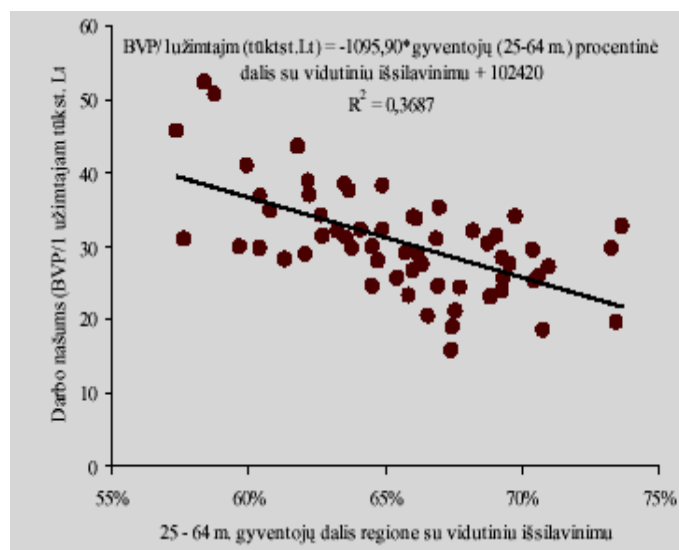
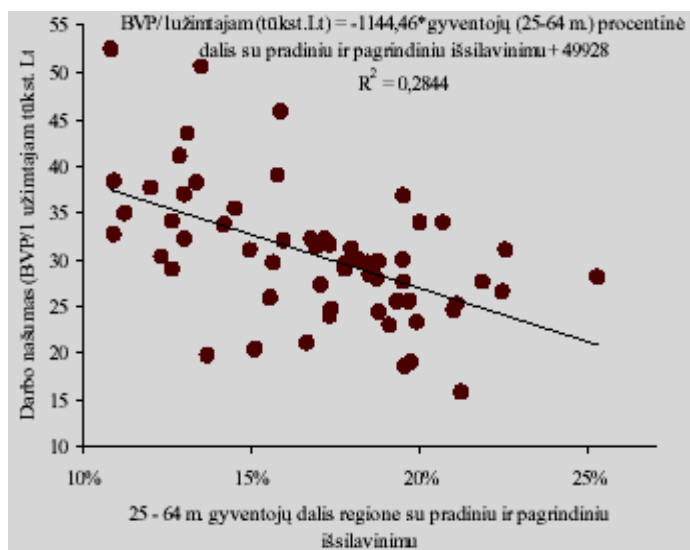
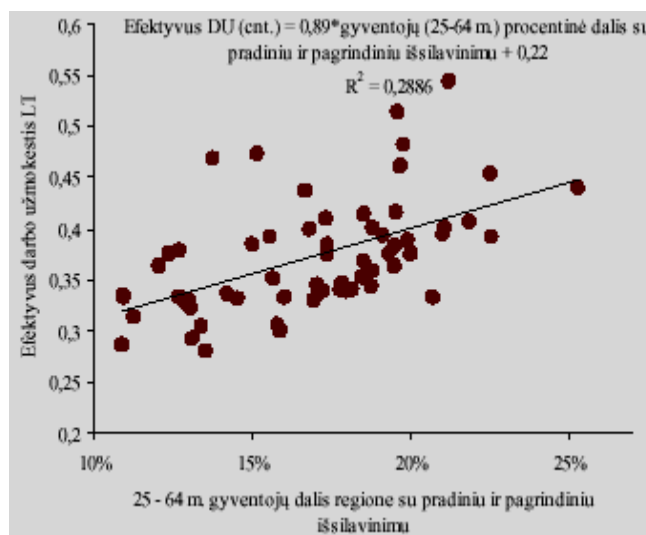
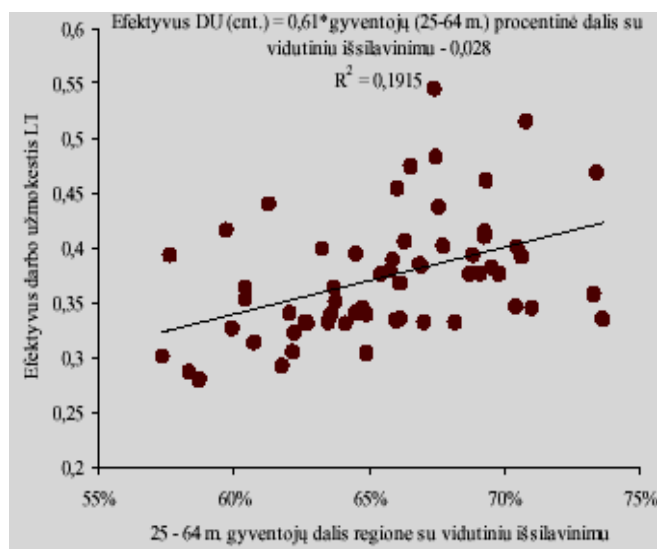
Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: <www. std.lt>

13 pav: Darbo našumo ryšys su gyventojų išsilavinimu regionuose 1998-2004 m.

Pateiktame paveiksle matyti, kad jei regione gyventojų (25-64 m.) su aukštoju išsilavinimu lyginamoji dalis išaugtų 1 procentu ir pateiktume prezumpciją, kad išsilavinę ir neišsilavinę žmonės idealiai vienas kitą keičia, nesvarbu, ar visų iš šio 1 procento gyventojų išsilavinimo lygis didėtų ta pačia proporcija, darbo našumas išaugtų 997,48 Lt., o efektyvus darbo užmokestis sumažėtų 0,65 cnt. Pagrindinis šios priklausomybės motyvas yra išaugusi kvalifikuotos darbo jėgos pasiūla ir sumažėjęs nekvalifikuotos darbo jėgos panaudojimas. Tikėtina, kad regionuose, kurie pasižymi išsilavinusia darbo jėga, gali atitekti daugiau kapitalo vienam darbuotojui. Šią nuostatą patvirtina paskaičiuotas koreliacijos koeficientas 0,6 tarp materialiuju investicijų vienam užimtajam regione ir gyventojų su aukštoju išsilavinimu lyginamosios dalies. Šis proceso aiškinimas remiasi tuo, kad kuo didesnė regione gyventojų su aukštoju išsilavinimu dalis, tuo didesnis darbo yra darbo našumas ir mažesnis efektyvus darbo užmokestis (13 pav.). Bet kita vertus regionuose su mažesniu efektyviu darbo užmokesčiu mokamas didesnis nei vidutinis šalies darbo užmokestis darbuotojams su aukštoju išsilavinimu. Dėl to šie regionai skatins likti darbuotojus su aukštu išsilavinimu, nes šiems darbuotojams yra aktualus absoliutus darbo

užmokesčio dydis, o ne efektyvus užmokestis, kuris yra svarbus tik darbdaviams. Kita vertus, regionai, kurie pasižymi mažiausiu efektyviu darbo užmokesčiu, gali pasigirti didele dalimi prestižinių universitetų, kultūriniu gyvenimu, geresne paslaugų kokybe. Tai pritraukia jaunimą, kuris baigęs mokslus pasilieka, tokią priklausomybę rodo koreliacijos koeficientas 0,82 tarp baigusiujų universitetus studentų skaičiaus, tenkančio tūkstančiui gyventojų ir gyventojų su aukštauju išsilavinimu dalies regionuose 1998-2004 m.). Dėl šios priežasties dar labiau didėja darbuotojų su aukštauju išsilavinimu lyginamasis svoris, kuri įtakoja didesnius tarpregioninius skirtumus.

Gyventojų su aukštauju išsilavinimu reikšmę regionuose tvirtina ir tai, kad priklausomybė tarp gyventojų su mažu ar vidutiniu išsilavinimu lyginamosios dalies regione ir darbo našumo yra atvirkštinė:

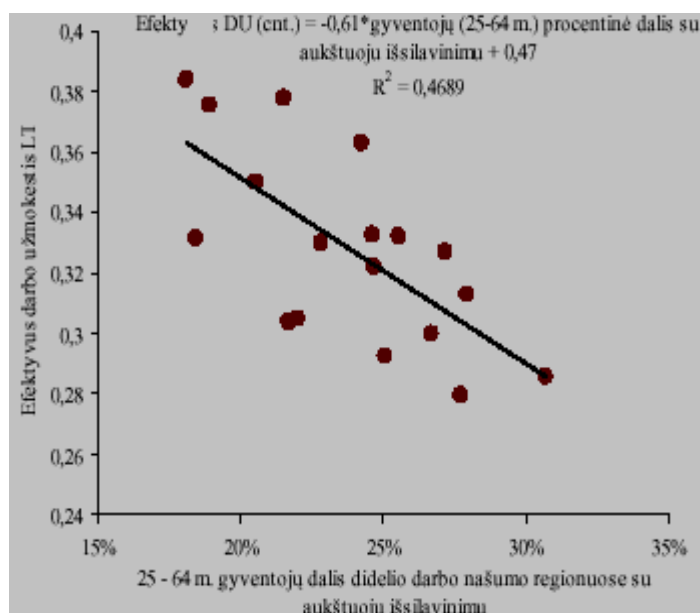
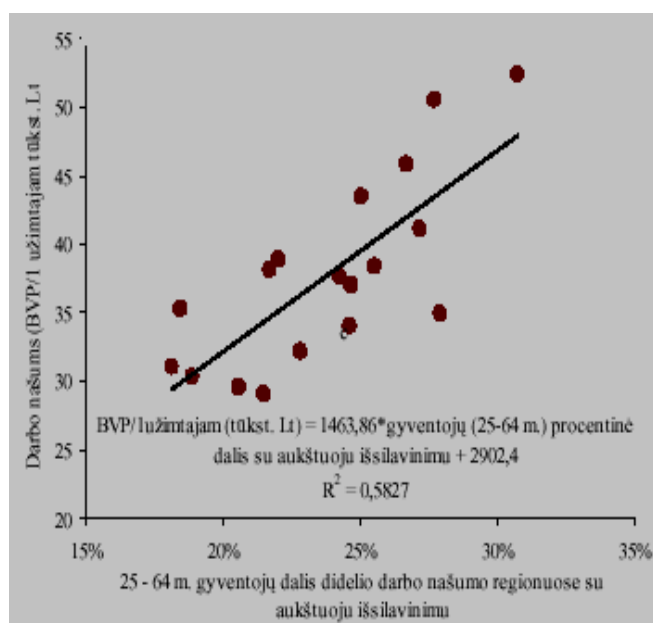
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą: <[www. std.lt](http://www.std.lt)>

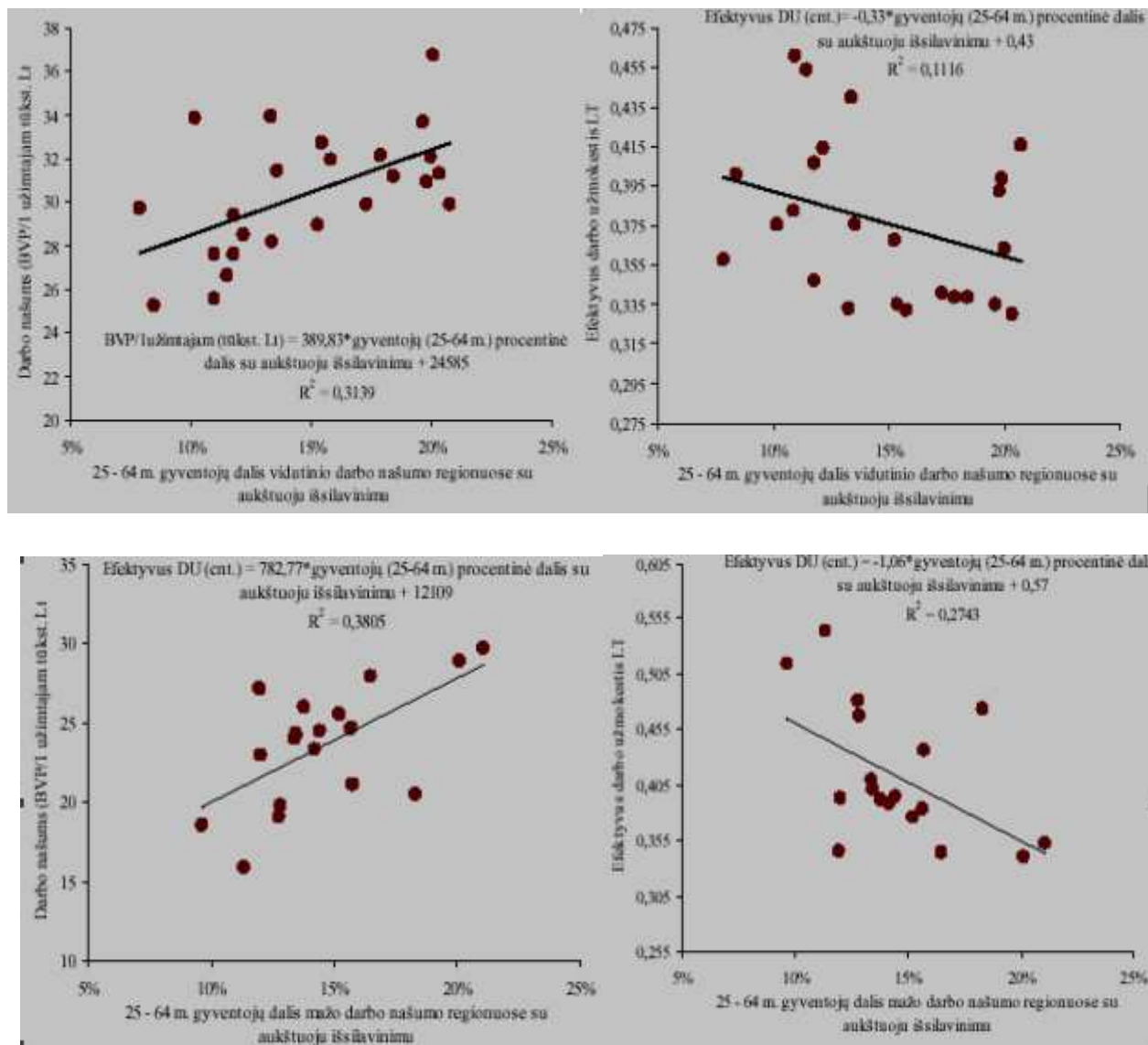
14 pav. Gyventojų, pagal atskiras išsilavinimo grupes, lyginamosios dalies ir darbo našumo ryšys regionuose

Pagal suformuotas regresijos lygtis žemo išsilavinimo gyventojų lyginamosios dalies tarp 25-64 metų gyventojų kylimas vienu procentu sumažintų darbo našumą 1144,5 Lt., o efektyvų darbo užmokestį padidintų 0,89 cnt. O gyventojų su vidutiniu išsilavinimu lyginamosios dalies augimas darbo našumą sumažintų 1196 Lt, efektyvų darbo užmokestį padidintų 0,61 cnt. Iš to galima daryti prielaidą, kad žmogiškojo kapitalo kiekis regione įtakoja visų kitų gamybos veiksnių produktyvumą, o nekvalifikuotų darbuotojų lyginamosios dalies augimas lemtų ekonominius nuostolius.

Remiantis G. Psacharopoulos (1994) ir J. Mincer (1974) tyrimais, yra teigiama, kad investicijų į žmogiškąjį kapitalą grąža bus didesnė ekonomiškai silpnuose teritorijose, ekonomiškai stiprūs regionai gali turėti kvalifikuotos jėgos perteklių, todėl gyventojų su aukščiau išsilavinimu lyginamosios dalies augimas žemo darbo našumo regionuose turėtų skatinti didesnę BVP vienam užimtajam augimą nei didelio darbo našumo regionuose.

Bet kita vertus, remiantis sudarytomis regresijos lygtimis, galima atskleisti visiškai kitokią priklausomybę nei paaiškinta anksčiau minėtų mokslininkų. Tai rodo gyventojų su aukščiau išsilavinimu lyginamosios dalies ir darbo našumo priklausomybę skirtingo produktyvumo regionų grupėse. Regionų grupės yra suskirstytos į tris grupes: pirmojoje grupėje- Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apskritys; antrojoje- Alytaus, Telšių, Utenos bei Panevėžio apskritys, o trečiojoje- Šiaulių, Marijampolės ir Tauragės apskritys.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenų bazėje pateiktais duomenimis. Prieiga per internetą <[www. std.lt](http://www.std.lt)>

15 pav. Gyventojų su aukštoju išsilavinimu lyginamosios dalies ir darbo našumo priklausomybė skirtingo produktyvumo regionų grupėse

Aukšto darbo našumo regionuose, šiuo atveju Vilniaus, Kauno, Klaipėdos apskrityse, priklausomybė tarp BVP vienam užimtajam ir gyventojų su aukštoju išsilavinimu lyginamosios dalies yra statistiškai reikšmingiausia tarp efektyvaus darbo užmokesčio ir gyventojų su aukštoju išsilavinimu lyginamosios dalies- determinacijos koeficientai atitinkamai yra- 0,58 ir 0,47. Kitų regionų grupių šie koeficientai yra: vidutinio produktyvumo 0,31 ir 0,11 Alytaus, Telšių, Utenos, Panevėžio apskrityse, o žemo darbo našumo Šiaulių, Marijampolės ir Tauragės regionuose- 0,38 ir 0,27.

Visose regionuose matoma tiesioginė priklausomybė tarp gyventojų su aukštoju išsilavinimu lyginamosios dalies ir darbo našumo. Todėl galima teigti, kad Lietuvos regionuose nėra kvalifikuotos darbo jėgos pertekliaus. Aukštesnio darbo našumo regionuose išsilavinusių gyventojų

dalies augimas turi didžiausią įtaką produktyvumo augimui: gyventojų su aukštesniu išsilavinimu lyginamosios dalies padidėjimas vienu procentiniu punktu darbo našumą padidintų 1464 Lt., o vidutinio ir žemo darbo našumo regionuose atitinkamai 390 Lt ir 723 Lt. Tokį priežastingumą nulemia efektyvesnis kvalifikuotos darbo jėgos panaudojimas ekonomiškai stipresniuose regionuose dėl orientacijos į paslaugų sektorių ir infrastruktūros.

Galima daryti išvadą, kad susiklosčiusi situacija įtakoja didesnę investicijų į išsimokslinimą grąžą tiek atskiro darbuotojo, tiek įmonės lygyje ekonomiškai stipriuose regionuose. Todėl norint sumažinti tarpregioninius skirtumus, reikalingas išorinis valstybės įsikišimas, skatinant ir finansuojant darbo jėgos mokymą ir investicijas į žmogiškąjį kapitalą.

3.2. Žmogiškojo kapitalo įtaka regionų ekonominiam augimui

Galima teigti, kad valstybės intervencija, kuri ragina žmogiškojo kapitalo kaupimą, atvirkesniai nei privatų fizinį kapitalą, gali būti pateisinta pagrindu, paremtu efektyvumo kriterijumi. Be to politika, paremta kapitalo investicijų subsidijavimu yra trumparegiška ir akivaizdžiai skatina netolygų kapitalo ir kitų gamybos veiksnių pasiskirstymą regionuose. Yra teigiama ir tai, kad žmogiškojo kapitalo kaupimo skatinimo politika gali turėti kur kas didesnę pasisekimą tuomet, kai šią politiką įtakos papildomos strategijos, kurios vystys infrastruktūrą regione, nes efektyvus žmogiškojo kapitalo panaudojimas negalimas be atitinkamų investicijų į fizinį kapitalą.

Literatūra, kuri skirta technologijų, inovacijų plėtrai, žmogiškajam kapitalui, pateikia idėjas, susijusias su ekonominio augimo skatinimu, bet visos šios idėjos neteikia integruoto, universalaus analitinio pagrindo regionų ekonomikos vystymo strategijai. Todėl siūloma strategija siekia integruoti įvairias literatūroje pateikiamas idėjas ir yra paremta bendra darnia schema.

Vienas svarbiausių būdų, kuriuo žmogiškasis kapitalas veikia ekonominį augimą, yra tai, kad jis suteikia stimulą technologiniam progresui, tai yra žinių kaupimui. Pats technologinis progresas apima ne tik perversmą technikos srityje, bet ir naujoves, kurios siejamos yra su atsargų kontrole realiuoju laiku, naujais produktais, Internetu, naujais senos produkcijos panaudojimo būdais. Žmogiškasis kapitalas technologijų pritaikomumą, o tai, remiantis mokslininku Schumpeter, vadinama inovacijomis (Higgins, 1968, p.91). Todėl regionai, kurie nepanaudoja žinių, iš jų negali gauti jokios naudos. Labiausiai inovacijos telkiasi į tuo regionus, kur vyrauja didžiausia aukštųjų mokyklų absolventų lyginamoji dalis.

Tyrėjai S. Black ir L. Lynch (1996), panaudoję valstybinių statistikos įstaigų duomenis apie privačias įmones, kuriose dirba daugiau nei 20 darbuotojų, įvertino, kad jeigu išsilavinimo vidurkis padidėtų 10 procentų, tai produktyvumas išaugtų 8,5 procentais gamybiniame ir 12,7 negamybiniame sektoriuje. Mokslininkai A. Ciccone ir R. Hall (1996), remiantis šalies lygiu,

paskaičiavo, kad darbo našumo elastingumas išsimokslinimo atžvilgiu yra 1,2, o užimtumo tankio padvigubinimas padidina darbo produktyvumą 6 procentais ir bendrąjį gamybos veiksmų produktyvumą- 4 procentais (A. Ciccone ir R. Hal, 1996, p. 62). Tačiau yra pastebėta, kad produktyvumo prieaugis bus didesnis, jeigu inovacijos bei išradimai bus paskirstytos ir pritaikomos visoje šalies ekonomikoje.

Bet kita vertus žinios savaime nėra pakankamas akstinas ekonomikos augimui, nes tam, kad būtų diegiamas ekonominis inovacijų ir išradimų potencialas, regione turi atsirasti verslininkai. O kad į regioną ateitų verslininkai ir užsiimtų produktyvia veikla, kuri didintų žmonių gerovę, jame turi egzistuoti atlygio struktūra, kad skatintų stimulą tokiai veiklai. Užmokesčio struktūra yra reikalinga tam, kad idėjos būtų perkeltos iš tyrimų laboratorijų į gamybą ir galiausiai iki paties vartotojo. Bet remiantis W Baumol (1990) nuomone, jeigu verslininkas yra išradingas, kūrybingas ir domisi veikla, kuri jį patį praturtintų bei suteiktų daugiau galios, galima ir įsivaizduoti, kad jis užsiimtų ir tokia veikla, kuri neigiamai įtakotų ekonomiką, o taip pat nedidintų socialinės gerovės. W. Baumol kreipia dėmesį į tai, kad “tam tikru momentu verslininkas netgi gali parazituoti, tokiu būdu tikrai kenkdamas ekonomikai” (W Baumol, 1990, p.894). Pagrindiniai veiksniai darantys įtaką verslininko elgsenai bet kuriuo metu, bet kurioje vietoje, yra priimtos visuotinos “žaidimo taisyklės”, kurios įtakoja uždarbį už vykdomą veiklą versle lyginant su kita veikla. O tai, anot W Baumol, yra viena iš priežasčių, kodėl verslininkai, būdami išradingi, negali sėkmingai vykdyti savo idėjų. Bet kokia taisyklė ar mokesčių sistema, kuri įgalina susilpninti stimulų efektą įmonių įsikūrimui bei verslininkų produktyvios veiklos išdėstymui, bus ekonominiu požiūriu neefektyvi (W. Baumol, 1990, p. 894).

M. Olson (1996) argumentuoja panašiai kaip ir W. Baumol (1990). Pastarasis tyrinėdamas šalių gerovės nelygybės klausimą, teigia, kad ” geriausiai tautų gerovės skirtumus gali paaiškinti nevienoda jų institucijų ir ekonominės politikos kokybė” (M. Olson, 1996, p.10). Žmogiškojo kapitalo formavimo, inovacijų, išradimų ir vystymosi strategijų regioniniai skirtumai yra dydžia dalimi nulemti regioninės politikos ir ekonominio skatinimo struktūros.

Žmogiškasis kapitalas taip pat netiesiogiai įtakoja, tai yra didina užimtumą ir našumą. Tarp netiesioginių žmogiškojo kapitalo kaupimo efektų yra padidėjusios kitų darbininkų žinios, gebėjimai bei kvalifikacija. Kaip jau buvo minėta, žmogiškojo kapitalo kaupimas visuomeniniu aspektu sukuria daugiau žinių tuose regionuose, kurie turi didžiausią pradinį žmogiškojo kapitalo kiekį. Kadangi žmogiškasis kapitalas egzistuoja ir produkto, ir proceso inovacijose, jis ne tik lengvina naujų įmonių kūrimąsi, bet ir palaiko brandžių įmonių pelningumą, kurias domina kaštų mažinimas (Klepper, 1996). Be to, įmonės, kuriose vadovauja labiau išsilavinę verslininkai, išlieka ilgiausiai, todėl tai duoda įmonėms stimulą įsikurti netoli viena nuo kitos. Didesni regionai siūlo

skirtingų igūdžių, kvalifikacijos darbo jėgą, išvystytą fizinę, visuomeninių ir asmeninių paslaugų infrastruktūrą. Tuo būdu mažų, bet greitai augančių ir didelių, išsivysčiusių įmonių junginys užtikrina stabilų augimą regione.

Žmogiškojo kapitalo kaupimas taip pat yra siejamas su mažesniu gimstamumo lygiu, o tai reiškia, padidėjusiu produktyvumu (Barro, 1992, p. 212). Dėl to atsiranda dar vienas poveikis ekonominiam augimui. Regione, kur sukauptas didesnis žmogiškasis kapitalas, to regiono gyventojai turėtų gauti didesnes pajamas ir atitinkamai susidurti su didesniais laiko panaudojimo alternatyviaisiais kaštais. Vaikų auginimas yra laikui imli veikla, todėl regionuose, kur sukauptas didesnis žmogiškasis kapitalas, vaikų skaičius šeimose turėtų būti mažesnis. Labiau išsilavinę namų ūkiai, turintys nedaug vaikų, skirtų daugiau laiko ir investuotų daugiau lėšų į vaikų išsimokslinimą, tuo būdu padidindami dar labiau žmogiškąjį kapitalą, kuris įgalina sukurti išorinį efektą, kai vienos kartos aukštesnis žinių lygis skatina lavinti naujos kartos žinių pagrindą.

Taigi galima daryti prielaidą, kad žmogiškojo kapitalu, technologijų ir verslininkystės šaltiniai yra tarpusavyje susiję, nes jie palaiko vienas kitą (Fuhrer, Little, 1996, p.18).

3.3. Žmogiškojo kapitalo kaupimas vyraujant išoriniams efektams tarp regionų

Iki šiol buvo aptariama žmogiškuoju kapitalu paremta regionų ekonominio augimo strategija, kai visa nauda iš investicijų į žmogiškuosius išteklius pasilieka regione. Tačiau regiono ekonomika yra kur kas atviresnė nei šalies, todėl galima manyti, kad tokių investicijų nauda gali išplėsti per prekių ir įmonių judėjimą tarp regionų. Toks argumentas yra svarbus regionų prasme todėl, kad išsilavinę ir kvalifikuoti darbuotojai yra linkę migruoti tarp regionų. Tačiau išsilavinusios darbo jėgos migracija, informacinių technologijų plėtra tarp regionų gali sukelti žinių nutekėjimą ir taip sumažinti galimybes taupyti ir investuoti į žmogiškąjį kapitalą regione bei nulemti neoptimalų investavimą į regiono žmogiškuosius išteklius.

Yra faktorių, kurie veikia prieš investavimo stabdžius, ir kuriuos sukuria žmogiškojo kapitalo išoriniai efektai tarp regionų. Žmogiškojo kapitalo kaupimas yra visuomeninė veikla, todėl išorinė nauda bus didesnė regiono viduje nei tarp regionų, nes labiau yra tikėtina, kad sąveika tarp įmonių ir žmonių bus daugiau regiono viduje. Taip pat įmonės su skirtingomis žiniomis, kvalifikacija ir talentais yra linkę aglomeruotis, kad pasinaudotų regiono žinių nauda.

D. Audretsch ir M. Feldman pateikia regresijos modelį, kuris parodo, kad pramonės įmonių tyrimo išlaidų ir pardavimo pajamų santykis bei kvalifikuotų darbininkų lyginamoji dalis užimtųjų skaičiuje dominuoja svarbūs veiksniai, kurie skatina inovacijų klasterizaciją. Šie veiksniai taip pat yra svarbūs gamybos koncentravimo skatinimui. Tokie duomenys reiškia, kad žinių išoriniai efektai visų pirma lieka regione (D. Audretsch ir M. Feldman, 1996, p.631-633).

Yra ir kitų priežasčių regionui investuoti ir kaupti žmogiškąjį kapitalą. Fizinio kapitalo formavimas, kuris yra paskatintas inovacijų bei išradimų, vystantis pramonės šakoms, persikels ir į brandžias pramonės šakas, jei bus pakankama darbo pasiūla su patraukliu uždarbio lygiu, o infrastruktūra bus tinkama teikti paslaugas, kurios atitinka pramonės šakų reikalavimus. Didesnis regiono žmogiškasis kapitalas labiau gali skatinti verslininkų ir naujų įmonių įsikūrimą. D. Carlton (1997) tyrimas parodė, kad didesnis darbo jėgos su techniniu išsilavinimu kiekis JAV regionuose labiau paspartina naujų įmonių kūrimąsi, lygiai taip pat kaip ir įmonių technologiškai sudėtingose pramonės šakose. Dideli kaštai, kurie yra susiję su atlygiu už žmogiškąjį kapitalą, negalės stabdyti įmonių kūrimosi, kadangi tuose regionuose produktyvumas kils sparčiau už patį darbo užmokestį, tuo mažindamas įmonių ribinius kaštus. R. Nakosteen bei M. Zimmer (1987) atliktame tyrime nepastebi įmonių migracijos iš regionų su nemažu darbo užmokesčiu. Nes didesni atlyginimai yra siejami su didesniu įmonių išlaikymu, iš to kyla prielaida, kad darbo užmokesčio augimas yra siejamas su produktyvumo augimu tuose regionuose. Todėl tokie regionai gali užtikrinti tolimesnę pramonės koncentracijos sklidimą ir lyginamojo pranašumo palaikymą brandžiose pramonės šakose.

Taigi ekonomikos atvirumas nestabdo žmogiškojo kapitalo kaupimo, bet atvirkščiai gali paskatinti šį procesą per rinkos mechanizmą ir skatinant konkurenciją tarp regionų.

3.4. Žmogiškuoju kapitalu paremtos strategijos apibendrinimas

Šioje tyrimo dalyje yra mėginama pagrįsti teiginį, kad sėkminga ilgalaikė regiono ekonominio augimo strategija yra paremta žmogiškojo kapitalo kaupimu, kuris stimuliuoja ekonominį augimą tiesiogiai prisidedant prie žinių gausinimo, o taip pat ir regiono žinių fondo. Taigi ir žmogiškojo kapitalo produktyvumas, kuriant žinias, didėja augant sukauptų žinių kiekiui. Ekonominis ir gamybos apimties augimas turėtų būti dar labiau ryškesnis, kai verslininkai ne tik pritaiko žinias, bet jas ir skleidžia regione. Todėl žmogiškasis kapitalas sudaro atitinkamas sąlygas, kad regione plėtotųsi verslas. Nors žmogiškasis kapitalas netiesiogiai didina kitų darbininkų ir kapitalo produktyvumą, skatina lokalizacijos ekonomiją bei nedidelio gimstamumo lygio ir namų ūkių investicijas į vaikų išsilavinimą, jis indukuoja ekonominį augimą.

Dėl augančios žmogiškojo kapitalo masto gražos, didėjant žinių kiekiui, jų išorinių efektų konkurencinės rinkos mechanizmas patiria nesėkmę. Vyraujanti netobula konkurencija rinkoje suteikia pakankamą atlygį žmogiškajam kapitalui, nes visi kiti gamybos veiksniai nėra apmokami pagal jų ribinius produktus. (Romer, 1990, p. 97). Netgi monopolija žinių rinkoje negali pasisavinti viso naudos, kuri matuojama vartotojų pertekliumi. Todėl kyla paskata įmonėms kurti mažai inovacijų bei išradimų. Pelno paskatos netobulos konkurencijos rinkoje turi būti tam, kad įmonės

kurtų inovacijas. Išoriniai efektai, kurie kuria atotrūkį tarp visuomeninės ir privačios naudos, taip pat lemia žinių kūrimo lygį, kuris yra žemesnio lygio negu visuomenei priimtina. Todėl pačios strategijos vaidmuo yra koreguoti nesutapimą tarp privačios ir visuomeninės naudos, kaupiant žinias ir žmogiškąjį kapitalą. Todėl mokslui ir švietimui yra reikalingos subsidijos. Anot P. Doeringer (1994) kapitalo kiekis nėra vien tikrai mokyklų problema ir švietimo sistemos tobulinimas nėra esminis pagrindas spręsti produktyvumo ir žmogiškojo kapitalo problemas, nes tos problemos slypi silpnoje įmonių darbo produktyvumo didinimo sistemoje (P. Doeringer, 1994, p. 92).

Todėl čia išskyla logiška priežastis, kodėl šalies vyriausybė privalo tapti aktyviu mokymo darbo vietose programų partneriu. Kintančioje ir technologiškai sudėtingoje ekonomikoje, kur įmonės turi konkuruoti idėjomis ir žiniomis imliais produktais, nemažos investicijos į patį mokymą gali įmonėms, kurios užsiima privačia veikla, neatsipirkti, kadangi gerai išsilavinę darbuotojai dažniau keičia darbo vietas. Todėl įmonės yra linkusios investuoti kur kas mažiau į tokias mokymo programas. Strategijos vykdytojai turi atlikti tinkamą vaidmenį mokymo programose, kad kvalifikuoti darbuotojai atitiktų visuomenės poreikius ir būtų užtikrintas ekonominis augimas. Bet visuomenės pastangos remti mokymo programas darbo vietose turėtų būti papildoma priemonė, o ne pakaitas investicijoms į mokyklas, universitetus tam, kad būtų kaupiamos bendrosios žinios su svarbiais išoriniais efektais.

Kaip minėta anksčiau, subsidijos yra trumparegiškos kapitalui, nes kapitalo subsidijos negali būti pateisintos efektyvumo kriterijumi, todėl, kad nėra aiškaus rinkos mechanizmo nesėkmės įrodymo kapitalo rinkoje. Anot P. Romer (1990) kapitalo subsidijos neturi efekto, esant darniam ekonominiam augimui. Jis teigia, kad palūkanų normos mažinimas turi tiesioginę įtaką žmogiškojo kapitalo kiekiui, kuris skirtas žinių kūrimui, vadinasi, ir ekonominiam augimui. Bet kuri strategija, kuri skatina žmogiškojo kapitalo kaupimą, turėtų būti regiono ilgalaikės plėtros strategijos centre, todėl ir išorinių efektų grėsmė tarp regionų neturėtų sumažinti regioninės strategijos vykdytojų iniciatyvų, kurios skatina žmogiškojo kapitalo kaupimą regione.

IŠVADOS

1. Lietuvoje tarp regionų egzistuoja ryškūs socialiniai ir ekonominiai skirtumai. Netolygi plėtra Lietuvos ūkyje ir didėjančios žmonių gyvenimo lygio disproporcijos regionuose lėtina bendrąją ekonomikos pertverką ir sukelia socialines problemas daugelyje šalių vietovių. Šalies vyriausybė priimdama sprendimus dažnai tenkina arba tam tikrų visuomenės grupių, arba regionų, vykdančią aktyvią lobistinę politiką, interesus. Realios ir ekonomiškai pagrįstos regioninės politikos valstybėje iki šiol nėra.
2. Lorencio kreivė, kaip koncentracijos matas, įvertino regionų, kaip teritorinių-administracinių vienetų, lyginamąjį svorį šalies ekonomikoje ir taip pat regionų ekonominę galią. Apskaičiuoti koreliacijos koeficientai tarp šalies BVP ir BVP koncentracijos regionuose yra lygus 0,97. toks koreliacijos koeficientas leidžia daryti išvadą, kad tarp bendrojo ekonomikos augimo bei regionų ekonominių ir socialinių skirtumų didėjimo proceso vyrauja stiprus ryšys ir pirmasis tiesiogiai įtakoja pastarąjį, tai yra ekonomikos augimas šalyje yra netolygus teritoriniu požiūriu.
3. Pagal 1996 –2004 m. BVP pokyčius vienam gyventojui galima išskirti kelias apskritis, išsiskiriančias itin žemais rodikliais, tai- Alytaus, Marijampolės, Šiaulių ir Tauragės, palyginti su BVP, tenkančiu vienam gyventojui šalies mastu. Aukščiausias BVP, tenkantis vienam gyventojui, yra Vilniaus, Klaipėdos bei Kauno regionuose.
4. Vienas pagrindinių ekonominio aktyvumo matas regionuose yra tiesioginių bei materialinių investicijų teritorinis išsidėstymas. Svarbiausi veiksniai, kurie nulemia tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymą šalyje yra tokie kaip darbo rinka, infrastruktūros plėtra ir komunikaciniai ryšiai, vietiniai ištekliai, rinkos apimtis ir kokybė, materialinė bazė. Šie veiksniai ir skirtingas jų išsidėstymas įtakoja tiesioginių investicijų pasiskirstymo netolygumą regionuose.
5. Klaipėdos apskrityje tiesioginės užsienio investicijos 1998–2004 m. laikotarpiu buvo artimos Lietuvos vidurkiui, Vilniaus apskrityje – ženkliai didesnės, kitose aštuoniose apskrityse (80 proc. visų regionų) – mažesnės už Lietuvos vidurkį. Mažiausias tiesioginių užsienio investicijų vienam gyventojui minėtu laikotarpiu lygis buvo Tauragės, Marijampolės ir Šiaulių apskrityse.
6. Analizuojant materialinių investicijų pasiskirstymą galima pastebėti, kad šių investicijų koncentracijos laipsnis yra mažesnis nei tiesioginių užsienio investicijų. Apie 70 procentų materialinių investicijų koncentruojasi Vilniaus, Kauno bei Klaipėdos regionuose. Pačią mažiausią dalį investicijoms skyrė silpniausi regionai, tai Šiaulių ir Marijampolės apskritys

(po 9 proc.) ir Tauragės regionas (7 proc.). Todėl galima daryti išvadą, kad šiuo metu investicijų kaupimo procesas yra nepakankamas.

7. Remiantis ryšiu, išreikštu koreliacijos koeficientu tarp BVP vienam užimtajam ir BVP vienam gyventojui, kuris yra lygus 0,96, galima teigti, kad regionų specializacija bei darbo našumas tiesiogiai įtakoja BVP vienam gyventojui skirtumus tarp regionų.
8. Atlikus darbo užmokesčio ir efektyvaus darbo užmokesčio skirtumų tarp regionų analizę bei remiantis sukauptu žmogiškojo kiekiu Lietuvos apskrityse bei jo potencialu, pastarųjų veiksnių įtaka darbo našumui bei investicijoms leidžia daryti išvadą: kuo didesnė dalis gyventojų su aukštesniu išsilavinimu regione, tuo vyrauja didesnis darbo našumas ir mažesnis efektyvus darbo užmokestis.
9. Remiantis tiesiogine priklausomybe tarp gyventojų su aukštesniu išsilavinimu lyginamosios dalies ir darbo našumo, galima daryti išvadą, kad šalies regionuose nėra kvalifikuotos darbo jėgos pertekliaus. To priežastis yra efektyvesnis kvalifikuotos darbo jėgos panaudojimas ekonomiškai pirmaujančiuose regionuose, dėl orientacijos į paslaugų sektorių bei išplėtos infrastruktūros.
10. Galima daryti išvadą, kad esama situacija įtakoja didesnę investicijų į išsimokslinimą gražą tiek atskiro darbuotojo, tiek pačios įmonės lygyje ekonomiškai stipriuose regionuose. Todėl norint paveikti egzistuojantį kumuliatyvinio priežastingumo ryšį, reikalingas valstybės išorinis įsikišimas, skatinant, plėtojant bei finansuojant darbo jėgos mokymą ir investicijas į žmogiškąjį kapitalą.
11. Bet investicijų skatinimas į žmogiškąjį kapitalą iššaukia išorinius efektus, tai yra ekonominio subjekto investicijų į žmogiškąjį kapitalą graža yra mažesnė už visuomeninę, dėl to nėra skatinamas optimalus žmogiškojo kapitalo kaupimas, nes išorinė nauda nėra įtraukiama priimant privačius sprendimus. Todėl išorinės naudos dydis ir jos poveikis ekonominės plėtros tikslams yra svarbi priežastis, dėl kurios valstybės vaidmuo tampa lemiamu, kai iškyla būtinybė koreguoti mechanizmo trūkumus.

PASIŪLYMAI

1. Technologiškai sunkioje bei kintančioje ekonomikoje, kur verslo įmonės privalo konkuruoti idėjomis bei žiniomis, nemažos investicijos į mokymą gali neatsipirkti privatioms įmonėms, nes darbuotojai, turintys aukštą kvalifikaciją, dažniau keičia darbo vietą. Todėl privačios įmonės yra linkusios investuoti kuo mažiau į darbuotojų mokymo programas. Taigi,

valstybė turi rodyti aiškų vaidmenį mokymo programose, tam, kad kvalifikuoti darbuotojai galėtų atitikti visuomeninius poreikius bei skatintų nuolatinį ekonominį augimą regionuose.

2. Kalbant apie subsidijas, galima teigti, kad kapitalo subsidijos negali būti teisinamos efektyvumo pagrindu, nes nėra tikslaus rinkos mechanizmo nesėkmės įrodymo kapitalo rinkoje. Taip pat kapitalo subsidijos neturi efekto, kuomet vyrauja tolygus ekonominis augimas. Bet kita vertus, palūkanų normos mažinimas turi tiesioginę įtaką žmogiškojo kapitalo kiekiui, kuris yra skiriamas žinių kūrimui, o tuo pačiu ir ekonominiam augimui. Strategija, kuri skatina žmogiškojo kapitalo kaupimą ir inovacijų plėtrą, turėtų būti regiono ilgalaikės plėtros strategijos pagrindu bei išorinių efektų grėsmė tarp regionų neturėtų sumažinti regioninės strategijos vykdytojų iniciatyvų, kurios plėtotų žmogiškojo kapitalo kaupimą regionuose.

S U M M A R Y

Ruta Balsyte. *Abilities of Region Development in Lithuania*// MBA Graduation Paper.- Kaunas: Kaunas Faculty of Humanities, Vilnius University, 2006.- 80 p.

This master's final paper analyses available economic situation in Lithuania region and its main causes, that determine even development of regions. The paper presents a detailed analysis of differences in spatial economic activity described by territorial disparity of active economic subjects, investment in tangible fixed assets and foreign direct investment in regions. Estimation of the rate and speed of uneven growth is grounded on spatial disparity measurement of GDP per capita and GDP per worker. The hypothesis is formulated as follows- the source of increasing economical and social differences in Lithuanian regions is cumulative causation process- is confirmed. Political intervention in promoting workplace training programs and accumulation of human capital stock is necessary to defeat this causation process.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aktualūs socialinės politikos klausimai (2002/2003). Vietinių užimtumo iniciatyvų plėtra Lietuvoje.-V.: Leidybinė grupė “Darbo biržos naujienos”, 2002, 108 p.
2. BABALIAUSKAITĖ, Jolita. *Internetas ir jo įtaka regionų plėtrai Lietuvoje*. Regionų plėtra-2002: Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija. 2002. p. 19-23. ISBN 9955-09-275-0.
3. BAGDZEVIČIENĖ R. Regioninė plėtra ir verslas. Savivaldybės žinios. 2000 m. gegužės 4 d.
4. BARRO, R. J. (1990). *Government spending in a simple model of endogenous growth*. Journal of political Economy 98, 5: S103 – 125.
5. BARRO, R. J.; Sala-i-Martin, X. (1999). *Economic Growth*. Cambridge, 1999, MA: MIT Press.
6. BARTELI, A., P. (1994). Workplace training in the United States. In S. Aseta & W. C. Huang (Eds.), *Human capital and economic development*. Kalamazoo, MI: Upjohn Institute for Employment Research. p. 109 – 128.
7. BECKER, G., S. (1964). *Human capital*. New York: Columbia University Press.
8. BEESON, P., E. (1996). *Sources of the decline of manufacturing in large metropolitan areas*. Journal of Urban Economics, 28: 71 – 86.
9. BERTAŠIŪTĖ D. *Regioninio valdymo tobulinimas kaip aktuali viešojo administravimo problema*. Regionų plėtra- 2001 pranešimų medžiaga KTU. Kaunas: Technologija; 2001.p. 46-51.
10. BLACK, S. E.; Lynch, L., M. (1996). *Human capital investment and productivity*. American Economic Review, 86: 263 – 267.
11. BOUDEVILLE, J. R. (1966). *Problems of regional economic planning*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
12. CHRISTALLER, W. ([1933] 1966). *Central places in southern Germany*. Trans. Charlise W. Baskin. London: Prentice Hall.
13. ČAPLIKAS J. *Subalansuota plėtra: aplinka, pramonė, žmogus*. Lietuvos mokslas ir pramonė-konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija. 1999m. vasario 2d.. p. 56-61.
14. DAMAŠIENĖ, Violeta, RIMKEVIČIENĖ, Audronė. *Regioninės politikos strategijų analizė ir vertinimas*. Regionų plėtra-2002: Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija. 2002. p. 70-73. ISBN 9955-09-275-0.

15. DOERINGER, P., B. (1994). *Can the U.S. system of workplace training survive global competition*. In S. Aseta & W. C. Huang (Eds.), *Human capital and economic development*. Kalamazoo, MI: Upjohn Institute for Employment Research. p. 91 – 108.
16. FAN, W.; TREYZ, F (2000). *An evolutionary new economic geography model*. *Journal of Regional Science* 40, 4: 671 – 695.
17. FOX, K. A., KUMAR, K. T. (1994). *The functional economic area: Delineation and implications for economic analysis and policy*. In *Urban – regional economic, social system account, and eco-behavioral science: Selected writings of Karl A. Fox*, Prescott, J. R.; Moeskeke, P.; Sengupta, J. K. eds. Ames: Iowa State University Press.
18. GRAUŽINIS A. *Lietuvos regioninė struktūra ES kontekste*. Respublikinė konferencija. Regionų plėtra- 2001 pranešimų medžiaga. KTU. Kaunas: Technologija. 2001.p. 143-148.
19. GRYBAUSKAS A., KRIŠPINOVIČIUS S., MAČYS G. *Regioninė politika- dabartis ir ateitis*. Lietuvos ekonomikos apžvalga, Nr.2, LR Ūkio ministerija, Statistikos Departamentas prie LR Vyriausybės. Vilnius, 2001. p. 78-85.
20. GROSSMAN, G., M.; HELPMAN, E. (1993). *Innovation and growth in the global economy*. Cambridge, MA: MIT Press.
21. HARRISON, B. (1985). *The tendency toward instability and inequality underlying “revival” of the New England economy*. In *Economic prospects of the Northeast*, Richardson. H., Turek, J., eds. Philadelphia: Temple University Press.
22. HENDERSON, V. J. (1974). *The size and types of cities*. *American Economic Review*. 64, 4: 640 – 656.
23. HERMANSEN, T. (1972). *Development poles and development centres in national and regional development*. In *Growth poles and growth centres in regional planning*, Kuklinki, A., ed. Paris: Mouton.
24. HIGGINS, B. (1968). *Economic development: Problems, principles and policies* (Rev. ed.). New York: Norton.
25. HIGGINS, B. (1983). *From growth poles to systems of interaction in space*. *Growth and Change* 14, 4: 1 – 13.
26. HIRSCHMAN, A. O. (1958). *The strategy for economic development*. New Haven, CT: Yale University Press.
27. HOOVER, E. M., GIARRATANI, F. (1985). *Introduction to regional economics*. 3d ed. New York: Knopf.
28. KALDOR, N. (1970). *The case of regional policies*. *Scottish Journal of Political Economy* 17, 3: 337 – 348.
29. KRUGMAN, P. (1991). *Geography and trade*. Cambridge, MA: MIT Press.

30. LEIGH, N. G. (1994). *Stemming middle class decline: The challenges to economic development planning*. New Brunswick, NJ: Center for Urban Policy Research.
31. MAČYS G. *Nacionalinė regioninė politika*. Verslo žinios. 2002, gegužės 13 d. Nr. 91.
32. MARKUSSEN, A. (1987). *Regions: The economic and politics of territory*. Totowa, NJ: Rowman and Littlefield.
33. MASSEY, D.; MEEGAN, R. (1982). *The anatomy of job loss: The how, why and where of employment decline*. London: Methuen.
34. MANIOKAS K. *Regioninė politika Lietuvoje*. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, Jungtinių Tautų Vystymo Programa. Vilnius. 2000. p. 19-44.
35. MEIER M.G. *Regioninė politika Lietuvoje*. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, Jungtinių Tautų Vystymosi Programa. Vilnius, 2000, p. 19-44
36. MYDRAL, G. (1957). *Economic theory and underdeveloped regions*. London: Duckworth.
37. NIJKAMP, P.; POOT, J. (1998). *Spatial perspectives on new theories of economic growth*. The Annals of regional Science 32, 1: 7 – 37.
38. NOYELLE, T. J.; STANBACK, T. M. Jr. (1983). *The economic transformation of American cities*. Totowa, NJ: Rowman and Allanheld.
39. KAVALIAUSKAS, Paulius. *Regioninės politikos problema Lietuvoje*. Geografija. 2000, Nr. 36(1). p. 39-48. ISSN 1392- 1096.
40. OLSON, M., Jr. (1996). *Why some nations are rich and other poor*. Journal of Economic Perspectives, 10: 3 – 24.
41. PAULIKAS, Vygasdas. *Savivalda ir regionų plėtra Europos Sąjungoje ir Lietuvoje*. Mano ūkis. 2001, Nr. 10, p. 33,38.
42. PERLOFF, H. S.; DUNN, E. S. Jr.; LAMPARD, E. E.; MUTH, R. F. (1960). *Regions, resources and economic growth*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
43. PERROUX, F. (1950). *Economic space: Theory and applications*. Quarterly Journal of Economics, 64, 1: 89 – 104.
44. PLOSSER, C., I. (1992). *The search for growth*. In Policies for long-run economic growth, a symposium (August 27-29) sponsored by the Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, WY. Kansas City, MO: Federal Reserve Bank of Kansas City, pp. 57 – 86.
45. PSACHAROPOULOS, G. (1994). *Return to education: a global update*. World Development, 22: 1325 – 1344.
46. RICHARDSON, H. W. (1979). *Aggregate efficiency and interregional equality*. In Spatial
47. inequalities and regional development, Flomer, H., Oosterhaven, J., eds. Boston: Martinus
48. Nijhoff.

49. SAMUOLIS, G. *Tiesioginių užsienio investicijų įtaka Lietuvos ūkiui*. Mokslas ir technika. 2001, Nr. 3, p. 14-15
50. SCHUMPETER, J. (1934). *The theory of economic development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
51. SCHUMPETER, J. (1947). *Capitalism, socialism, and democracy*. New York: Harper.
52. SOLOW, R. (1957). *Technical Change and the Aggregate Production Function*. Review of Economic and Statistics 39: 312 – 320.
53. SCHULTZ, T., W. (1961). *Investment in human capital*. American Economic Review, 70: 65 –94.
54. LIETUVOS APSKRITYS. EKONOMINĖ IR SOCIALINĖ RAIDA 2002. Vilnius; 2003. 433 p. ISSN 1648- 0260.
55. PAULIKAS, Vygandas. *Savivalda ir regionų plėtra Europos Sąjungoje ir Lietuvoje*. Mano ūkis. 2001, Nr. 10. p.33, 38.
56. TAYLOR, M. (1986). *The product-cycle model: A critique*. Environment and Planning. A18, 6: 751 – 761.
57. THOMAS, M. (1972). *The regional problem, structural change, and growth pole theory*. In Growth poles and growth centres in regional planning, Kuklinki, A., ed. Paris: Mouton.
58. TIEBAUT, CH. M. (1956a). *Exports and regional economic growth*. Journal of Political Economy 64, 2: 160 – 164.
59. VAITIEKŪNAS S. *Lietuvos regionų problema Europos Sąjungos kontekste*. Regionų plėtra (tarptautinė mokslinė konferencija). Kaunas: Technologija. 2001. p. 307-315. ISBN 9955-09-275-0.
60. VERNON, R. (1966). *International investment and international trade in the product cycle*. Quarterly Journal of Economics 80, 2: 190 – 207.
62. ŽIEKIENĖ. *Subalansuotos plėtros vertinimo galimybės*. Ekonomika ir vadyba: tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas. 2000.
63. ES poveikis Lietuvos savivaldybėms Regioninės plėtros srityje. [interaktyvus]. [žiūrėta 2005 m. spalio 7 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.lsa.lt/ryšiai/tnaujienos/reg1.doc>>
64. Valstybės regioninė (regioninės plėtros) politika ir jos įgyvendinimo būdai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2005 rugsėjo 30 d.]. Prieiga per internetą:< <http://www.lsa.lt/naujienos/sav09a.htm>>
65. Regioninė politika. [interaktyvus]. [žiūrėta 2005 rugsėjo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.chamber.lt/regionas.php?tid=t70>>
66. Regionų ekonomikos plėtros strategija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2005 rugsėjo 25 d.]. Prieiga per internetą : <http://www.lrti.lt/veikla/RP_RegEkonPlet.doc>

67. Regioninė politika. [interaktyvus]. [žiūrėta 2005 rugsėjo 14 d.]. Prieiga per internetą : <
http://www.is.lt/Utenos_apskritis/Regionine_pletra/regionine_politika.htm>
68. Europos Sąjungos regioninė politika Lietuvoje - problemos ir galimybės. [interaktyvus].
[žiūrėta 2005 rugsėjo 14 d.]. Prieiga per internetą : <http://www.vpvi.lt/naujienos.php?pid=5>>
69. Lietuvos integracija į ES. Lietuvos respublikos derybinės pozicijos. 21 derybinis skyrius:
regioninė politika ir struktūrinės priemonės. [interaktyvus]. [žiūrėta 2005 spalio 3 d.].
Prieiga per internetą: <http://www.urm.lt/data/3/LF212134212_poz21.htm>
70. Lietuvos statistikos departamentas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2005 lapkričio 10 d.]. Prieiga per
internetą:<<http://db.std.lt>>

Regionų specializacijos įvertinimas pagal Vietos dalmens metodą

$$LQ = \frac{\frac{\text{Užimtųjų skaičius X regione Y sektoriuje T metais}}{\text{Užimtųjų skaičius Y regione T metais}}}{\frac{\text{Užimtųjų skaičius X sektoriuje visoje šalyje T metais}}{\text{Užimtųjų skaičius visoje šalyje T metais}}}$$

Žemės ūkio, medžioklės bei miskininkystės sektorius

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	1,08	0,91	0,76	0,77	0,68	0,69	0,73	0,74	0,78
Kauno	0,75	0,78	0,84	0,79	0,81	0,85	0,90	0,96	0,89
Klaipėdos	0,38	0,40	0,39	0,35	0,37	0,43	0,43	0,49	0,45
Marijampolės	2,63	2,47	2,53	2,45	2,51	2,59	2,26	2,37	2,39
Panevėžio	1,86	1,82	1,93	2,13	2,20	2,05	2,05	2,04	2,10
Šiaulių	1,98	2,12	2,12	2,16	2,42	2,40	2,43	2,46	2,44
Tauragės	1,64	1,63	1,61	1,74	1,79	1,76	1,52	1,50	1,55
Telšių	0,72	0,69	0,69	0,76	0,76	0,74	0,74	0,67	0,62
Utenos	1,61	1,45	1,51	1,32	1,16	1,12	1,00	0,92	0,87
Vilniaus	0,49	0,50	0,47	0,51	0,49	0,52	0,55	0,51	0,55

Žuvininkystės sektorius

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	1,45	1,34	0,92	0,86	1,30	1,17	1,08	0,94	1,08
Kauno	0,37	0,38	0,38	0,37	0,35	0,25	0,29	0,26	0,27
Klaipėdos	3,98	4,77	4,74	5,15	4,23	4,64	5,10	4,87	4,62
Marijampolės	0,55	0,45	0,50	0,57	0,55	0,57	0,45	0,33	0,60
Panevėžio	0,29	0,25	0,31	0,30	0,28	0,23	0,14	0,06	0,01
Šiaulių	0,66	0,41	0,50	0,51	0,67	0,74	0,57	0,43	0,49
Tauragės	0,98	0,61	0,17	0,14	0,15	0,13	0,16	0,16	0,10
Telšių	1,09	1,42	1,53	0,18	0,19	0,21	0,19	0,15	0,08
Utenos	1,08	1,11	1,29	1,68	1,58	1,44	1,36	1,25	1,34
Vilniaus	0,65	0,51	0,51	0,50	0,73	0,70	0,62	0,81	0,87

Kasybos ir karjerų eksploatavimo sektorius

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus
Kauno	1,00	0,94	0,88	0,82	0,81	0,64	0,68	0,65	0,64
Klaipėdos	1,90	1,86	1,79	1,72	1,65	1,98	2,39	2,38	2,64
Marijampolės	0,21	0,22	0,18	0,04	0,03	...
Panevėžio	0,55	0,54	0,60	0,64	0,63	0,77	1,00	1,16	0,83
Šiaulių	3,66	3,82	3,97	4,27	4,51	4,13	3,21	3,10	3,27
Tauragės	1,94	2,25	2,47	1,70	1,75	1,89	2,16	1,79	1,98
Telšių	0,30	0,29	0,33	0,46	0,58	0,66	0,70	0,62	0,71
Utenos	0,07	0,08	0,11	0,23	0,21	0,88	1,13	1,10	1,18
Vilniaus	0,45	0,48	0,47	0,45	0,49	0,47	0,43	0,48	0,42

1 PRIEDAS (TĘSINYS)

Apdirbamosios pramonės sektorius

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	1,16	1,22	1,29	1,30	1,31	1,27	1,24	1,23	1,19
Kauno	1,13	1,12	1,09	1,07	1,11	1,11	1,11	1,09	1,09
Klaipėdos	1,01	0,95	0,92	0,94	1,00	0,99	1,02	1,04	1,06
Marijampolės	0,90	1,01	1,01	1,07	1,11	1,11	1,12	1,13	1,13
Panevėžio	1,10	1,18	1,19	1,19	1,21	1,24	1,26	1,26	1,27
Šiaulių	0,89	0,88	0,88	0,86	0,89	0,90	0,93	0,95	1,00
Tauragės	0,77	0,76	0,84	0,81	0,83	0,94	0,98	0,98	1,01
Telšių	1,32	1,33	1,38	1,35	1,35	1,29	1,27	1,32	1,32
Utenos	0,77	0,83	0,83	0,88	0,95	0,95	0,89	0,93	0,93
Vilniaus	0,90	0,87	0,88	0,88	0,81	0,82	0,81	0,81	0,79

Elektros, dujų, vandens tiekimo sektorius

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	0,47	0,43	0,63	0,90	0,89	0,75	0,70	0,55	0,58
Kauno	0,26	0,23	0,38	0,50	0,52	0,55	0,56	1,01	1,03
Klaipėdos	0,36	0,25	0,36	0,49	0,46	0,47	0,50	0,47	0,51
Marijampolės	0,17	0,19	0,21	0,20	0,20	0,37	0,42	0,38	0,37
Panevėžio	0,33	0,29	0,31	0,47	0,47	0,51	0,55	0,62	0,62
Šiaulių	0,28	0,26	0,41	0,64	0,65	0,70	0,68	0,63	0,63
Tauragės	0,49	0,33	0,40	0,36	0,50	0,47	0,48	0,51	0,55
Telšių	0,25	0,26	0,44	0,44	0,52	0,53	0,56	0,71	0,76
Utenos	3,02	3,03	3,23	3,32	3,36	3,52	4,00	4,11	4,03
Vilniaus	2,25	2,31	2,01	1,70	1,60	1,51	1,44	1,16	1,13

Statybos sektorius

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	0,90	1,03	0,87	0,90	1,01	0,97	1,00	1,12	1,14
Kauno	1,04	0,99	0,99	1,01	0,98	0,99	1,01	0,96	0,98
Klaipėdos	1,08	1,07	1,03	1,04	1,06	1,05	1,08	1,06	1,02
Marijampolės	0,93	0,89	0,89	0,87	0,88	0,86	0,87	0,92	0,92
Panevėžio	0,84	0,84	0,80	0,85	0,90	0,92	0,90	0,87	0,87
Šiaulių	0,94	0,94	0,84	0,76	0,81	0,80	0,85	0,86	0,88
Tauragės	1,07	0,92	0,80	0,65	0,83	0,66	0,60	0,68	0,59
Telšių	1,19	1,35	1,41	1,38	1,41	1,38	1,36	1,32	1,42
Utenos	1,56	1,50	1,46	1,32	1,27	1,27	1,27	1,25	1,35
Vilniaus	0,91	0,94	1,03	1,05	0,99	1,02	0,99	1,01	0,98

Mažmeninės ir didmeninės prekybos sektorius

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	0,82	0,77	0,75	0,67	0,68	0,71	0,72	0,69	0,69
Kauno	1,08	1,08	1,12	1,13	1,17	1,16	1,13	1,11	1,12
Klaipėdos	0,93	0,96	0,98	0,96	0,90	0,91	0,89	0,85	0,76
Marijampolės	0,95	0,93	0,95	0,93	0,88	0,86	0,98	1,00	0,98
Panevėžio	0,81	0,78	0,77	0,78	0,86	0,82	0,78	0,78	0,75
Šiaulių	0,90	0,88	0,92	0,94	1,02	0,97	0,96	0,95	0,87
Tauragės	0,97	0,98	1,02	1,04	1,01	0,97	0,99	0,99	0,87
Telšių	0,97	0,88	0,89	0,86	0,85	0,98	1,01	0,91	0,90
Utenos	0,76	0,75	0,73	0,69	0,71	0,68	0,73	0,68	0,65
Vilniaus	1,14	1,16	1,12	1,12	1,08	1,08	1,09	1,14	1,19

1 PRIEDAS (TĘSINYS)

Viešbučių ir restoranų sektorius

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	0,73	0,73	0,62	0,56	0,52	0,61	0,50	0,51	0,47
Kauno	0,95	0,91	0,93	0,97	0,99	1,01	0,93	0,90	0,92
Klaipėdos	1,16	1,54	1,86	1,81	1,72	1,82	1,85	1,85	1,68
Marijampolės	0,62	0,49	0,55	0,49	0,40	0,48	0,45	0,41	0,48
Panevėžio	0,89	0,81	0,64	0,62	0,70	0,79	0,75	0,71	0,75
Šiaulių	0,79	0,69	0,64	0,59	0,64	0,74	0,73	0,75	0,73
Tauragės	0,70	0,82	0,75	0,63	0,60	0,56	0,58	0,55	0,68
Telšių	0,38	0,38	0,38	0,40	0,53	0,41	0,46	0,48	0,48
Utenos	0,88	0,66	0,55	0,53	0,52	0,56	0,54	0,55	0,56
Vilniaus	1,32	1,31	1,26	1,29	1,24	1,13	1,19	1,21	1,22

Transporto, sandėliavimo, ryšių sektorius

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	0,59	0,52	0,46	0,50	0,39	0,49	0,58	0,66	0,68
Kauno	0,77	0,86	0,84	0,86	0,56	0,59	0,59	0,62	0,64
Klaipėdos	1,68	1,76	1,83	1,74	1,35	1,35	1,27	1,32	1,32
Marijampolės	0,47	0,45	0,45	0,44	0,27	0,27	0,29	0,29	0,44
Panevėžio	0,72	0,69	0,76	0,71	0,38	0,39	0,40	0,45	0,44
Šiaulių	1,22	1,27	1,31	1,32	0,51	0,60	0,63	0,67	0,71
Tauragės	0,73	0,73	0,54	0,60	0,36	0,34	0,33	0,40	0,45
Telšių	0,47	0,44	0,45	0,42	0,29	0,32	0,38	0,40	0,42
Utenos	0,85	0,75	0,59	0,72	0,41	0,41	0,41	0,43	0,51
Vilniaus	1,20	1,15	1,14	1,14	1,85	1,76	1,75	1,66	1,59

Finansinio tarpininkavimo sektorius

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	0,19	0,19	0,17	0,20	0,02	0,03	0,08	0,05	0,10
Kauno	0,28	0,31	0,35	0,40	0,41	0,21	0,19	0,18	0,23
Klaipėdos	0,47	0,30	0,26	0,24	0,20	0,08	0,07	0,06	0,09
Marijampolės	0,20	0,22	0,20	0,31	0,02	0,02	0,02	0,05	0,06
Panevėžio	0,20	0,19	0,18	0,17	0,01	0,01	0,02	0,03	0,05
Šiaulių	0,25	0,25	0,24	0,31	0,14	0,22	0,34	0,33	0,43
Tauragės	0,43	0,40	0,41	0,30	0,03	0,16	0,05	0,07	0,10
Telšių	0,15	0,14	0,15	0,13	0,01	0,06	0,08	0,09	0,04
Utenos	0,20	0,20	0,20	0,20	...	0,00	0,00	0,01	0,02
Vilniaus	2,76	2,76	2,72	2,64	2,71	2,78	2,76	2,72	2,60

1 PRIEDAS (TĘSINYS)

Nekilnojamo turto, nuomos ir kiti verslo veiklos sektoriai

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	0,43	0,42	0,44	0,39	0,41	0,36	0,37	0,33	0,29
Kauno	1,25	1,23	1,20	1,18	1,19	1,19	1,14	1,05	1,03
Klaipėdos	0,77	0,84	0,85	0,89	0,98	0,92	0,88	0,81	0,88
Marijampolės	0,48	0,48	0,51	0,35	0,41	0,40	0,34	0,36	0,34
Panevėžio	0,47	0,50	0,49	0,54	0,51	0,49	0,49	0,42	0,52
Šiaulių	0,50	0,51	0,46	0,54	0,52	0,51	0,49	0,52	0,45
Tauragės	0,78	0,77	0,55	0,60	0,44	0,37	0,29	0,34	0,33
Telšių	0,46	0,50	0,44	0,59	0,74	0,59	0,55	0,39	0,34
Utenos	0,54	0,48	0,56	0,57	0,59	0,51	0,46	0,44	0,41
Vilniaus	1,56	1,54	1,56	1,52	1,41	1,47	1,54	1,63	1,62

Viešojo valdymo ir gynybos, privalomojo socialinio draudimo sektoriai

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	1,25	1,13	1,24	1,20	1,16	1,30	1,30	1,25	1,34
Kauno	0,77	0,80	0,76	0,74	0,77	0,73	0,78	0,80	0,78
Klaipėdos	0,93	0,94	0,91	0,87	0,93	0,90	0,86	0,82	0,83
Marijampolės	1,02	1,01	0,99	1,00	1,10	1,12	1,08	0,99	0,94
Panevėžio	0,93	0,97	0,89	0,85	0,89	0,88	0,85	0,84	0,90
Šiaulių	0,95	0,98	1,06	1,08	1,17	1,17	1,09	1,01	1,03
Tauragės	1,34	1,47	1,28	1,36	1,33	1,17	1,43	1,42	1,50
Telšių	0,70	0,73	0,67	0,74	0,75	0,83	0,78	0,74	0,69
Utenos	1,17	1,17	1,19	1,18	1,15	1,27	1,39	1,32	1,26
Vilniaus	1,18	1,14	1,18	1,20	1,11	1,11	1,10	1,15	1,14

Švietimo sektorius

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	0,96	0,99	0,97	0,95	0,98	1,00	1,03	1,07	1,08
Kauno	1,01	1,04	1,04	1,05	1,04	1,01	1,03	1,04	1,04
Klaipėdos	1,12	1,18	1,18	1,12	1,14	1,11	1,09	1,06	1,08
Marijampolės	1,06	1,06	1,12	1,13	1,18	1,22	1,22	1,25	1,25
Panevėžio	0,92	0,86	0,86	0,86	0,94	0,95	0,95	0,96	0,96
Šiaulių	1,06	1,06	1,07	1,09	1,18	1,25	1,26	1,25	1,24
Tauragės	1,52	1,54	1,59	1,62	1,63	1,61	1,50	1,50	1,50
Telšių	0,94	0,98	0,93	0,96	1,00	1,04	1,05	1,03	1,04
Utenos	1,06	1,09	1,19	1,16	1,17	1,21	1,22	1,23	1,25
Vilniaus	0,92	0,88	0,86	0,87	0,82	0,81	0,80	0,80	0,80

Sveikatos priežiūros ir socialinio darbo sektorius

Apskritis	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	1,32	1,33	1,37	1,34	1,36	1,33	1,24	1,27	1,33
Kauno	1,09	1,08	1,10	1,09	1,11	1,09	1,08	1,07	1,05
Klaipėdos	1,17	1,24	1,24	1,16	1,15	1,13	1,11	1,11	1,12
Marijampolės	1,00	0,97	1,00	1,02	1,05	1,08	1,08	1,07	1,10
Panevėžio	0,90	0,87	0,91	0,93	1,00	1,03	1,03	1,07	1,08
Šiaulių	1,03	1,00	1,03	1,12	1,21	1,23	1,22	1,23	1,23
Tauragės	1,23	1,23	1,21	1,25	1,30	1,25	1,17	1,23	1,23
Telšių	0,84	0,91	0,75	0,82	0,84	0,85	0,85	0,83	0,82
Utenos	0,94	0,94	0,94	0,97	0,97	0,99	1,07	1,08	1,10
Vilniaus	0,85	0,85	0,82	0,82	0,78	0,79	0,81	0,80	0,80

1 PRIEDAS (TĘSINYS)

Apskritis	Sveikatos priežiūros ir socialinio darbo sektorius								
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	1,32	1,33	1,37	1,34	1,36	1,33	1,24	1,27	1,33
Kauno	1,09	1,08	1,10	1,09	1,11	1,09	1,08	1,07	1,05
Klaipėdos	1,17	1,24	1,24	1,16	1,15	1,13	1,11	1,11	1,12
Marijampolės	1,00	0,97	1,00	1,02	1,05	1,08	1,08	1,07	1,10
Panevėžio	0,90	0,87	0,91	0,93	1,00	1,03	1,03	1,07	1,08
Šiaulių	1,03	1,00	1,03	1,12	1,21	1,23	1,22	1,23	1,23
Tauragės	1,23	1,23	1,21	1,25	1,30	1,25	1,17	1,23	1,23
Telšių	0,84	0,91	0,75	0,82	0,84	0,85	0,85	0,83	0,82
Utenos	0,94	0,94	0,94	0,97	0,97	0,99	1,07	1,08	1,10
Vilniaus	0,85	0,85	0,82	0,82	0,78	0,79	0,81	0,80	0,80

Apskritis	Kitos komunalinės, socialinės ir asmeninio aptarnavimo veiklos sektorius								
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	0,86	0,84	0,73	0,85	0,83	0,87	0,95	0,97	1,10
Kauno	0,90	0,89	0,85	0,83	0,83	0,85	0,85	0,84	0,81
Klaipėdos	1,26	1,07	0,91	0,96	0,93	0,98	0,90	0,90	0,94
Marijampolės	0,80	0,77	0,84	1,04	1,11	1,11	1,10	0,99	0,98
Panevėžio	0,82	0,87	0,95	1,02	1,02	1,06	1,06	1,15	1,00
Šiaulių	0,78	0,85	0,88	0,96	1,06	0,99	1,02	1,04	0,98
Tauragės	1,15	1,22	1,25	1,43	1,48	1,49	1,53	1,32	1,31
Telšių	0,94	0,91	0,91	0,85	0,83	0,91	0,90	0,95	0,96
Utenos	1,11	1,21	1,14	1,31	1,31	1,22	1,24	1,29	1,29
Vilniaus	1,13	1,17	1,23	1,11	1,07	1,04	1,05	1,04	1,08

Apskritis	Žemės ūkio (bendras) sektorius								
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	1,09	0,92	0,76	0,77	0,69	0,70	0,74	0,75	0,79
Kauno	0,75	0,78	0,83	0,78	0,80	0,84	0,88	0,93	0,87
Klaipėdos	0,42	0,46	0,45	0,43	0,44	0,53	0,56	0,65	0,62
Marijampolės	2,60	2,45	2,50	2,42	2,47	2,54	2,21	2,29	2,32
Panevėžio	1,84	1,80	1,91	2,10	2,17	2,01	1,99	1,97	2,02
Šiaulių	1,96	2,09	2,10	2,13	2,39	2,36	2,37	2,38	2,36
Tauragės	1,63	1,62	1,59	1,71	1,76	1,72	1,48	1,45	1,50
Telšių	0,73	0,70	0,70	0,76	0,75	0,73	0,73	0,65	0,59
Utenos	1,60	1,44	1,51	1,33	1,17	1,13	1,01	0,93	0,89
Vilniaus	0,49	0,50	0,47	0,51	0,50	0,53	0,55	0,52	0,56

1 PRIEDAS (TĘSINYS)

Apskritis	Pramonės (bendras) sektorius								
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	1,07	1,11	1,19	1,23	1,24	1,19	1,17	1,14	1,11
Kauno	1,03	1,00	1,00	1,00	1,03	1,03	1,04	1,07	1,08
Klaipėdos	0,95	0,87	0,86	0,89	0,94	0,93	0,97	0,99	1,02
Marijampolės	0,81	0,89	0,89	0,95	0,98	1,00	1,03	1,04	1,03
Panevėžio	1,01	1,06	1,07	1,09	1,10	1,14	1,18	1,18	1,20
Šiaulių	0,84	0,83	0,85	0,86	0,90	0,91	0,92	0,94	0,98
Tauragės	0,75	0,72	0,80	0,76	0,80	0,89	0,93	0,93	0,97
Telšių	1,19	1,19	1,24	1,22	1,23	1,18	1,18	1,25	1,26
Utenos	1,02	1,10	1,14	1,19	1,27	1,28	1,26	1,29	1,27
Vilniaus	1,05	1,05	1,02	0,98	0,91	0,90	0,88	0,84	0,83

Apskritis	Statybos ir pramonės (bendras) sektorius								
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	1,03	1,09	1,12	1,16	1,19	1,14	1,13	1,14	1,12
Kauno	1,03	1,00	0,99	1,00	1,02	1,03	1,03	1,05	1,06
Klaipėdos	0,97	0,91	0,89	0,92	0,96	0,95	0,99	1,00	1,02
Marijampolės	0,84	0,89	0,89	0,93	0,96	0,98	1,00	1,01	1,01
Panevėžio	0,97	1,01	1,01	1,04	1,06	1,10	1,12	1,12	1,13
Šiaulių	0,86	0,85	0,84	0,84	0,88	0,89	0,91	0,92	0,96
Tauragės	0,82	0,76	0,80	0,74	0,81	0,84	0,87	0,88	0,89
Telšių	1,19	1,22	1,28	1,26	1,27	1,22	1,22	1,26	1,29
Utenos	1,14	1,18	1,21	1,22	1,27	1,28	1,27	1,28	1,29
Vilniaus	1,02	1,03	1,02	0,99	0,93	0,93	0,90	0,88	0,86

Apskritis	Paslaugų (bendras) sektorius								
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus	0,89	0,87	0,86	0,83	0,82	0,86	0,87	0,87	0,89
Kauno	0,97	0,99	0,99	1,00	0,97	0,96	0,96	0,95	0,95
Klaipėdos	1,12	1,16	1,16	1,12	1,06	1,05	1,02	1,00	0,98
Marijampolės	0,85	0,83	0,86	0,87	0,86	0,88	0,90	0,88	0,89
Panevėžio	0,81	0,79	0,80	0,80	0,80	0,80	0,79	0,80	0,80
Šiaulių	0,94	0,95	0,98	1,01	0,97	0,99	0,98	0,98	0,95
Tauragės	1,11	1,14	1,09	1,13	1,09	1,05	1,04	1,04	1,02
Telšių	0,78	0,78	0,74	0,76	0,76	0,81	0,82	0,78	0,76
Utenos	0,90	0,89	0,88	0,90	0,86	0,87	0,91	0,89	0,88
Vilniaus	1,14	1,12	1,11	1,10	1,15	1,13	1,14	1,16	1,16

2 PRIEDAS

Darbo našumas (pridėtinės vertės apimtis litais, tenkanti vienam užimtajam) pagal pagrindinius ekonomikos sektorius 1999-2004 m.

		1999 m.	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.
Šalies	Vidutinis	29795,22 29914,88	29765,22 30065,88	32565,09 32565,09	35788,58 35824,4	36733,05 36769,82	39067,45 39422,26
	Žemės ūkio sektorius	13438,61 11170,92	11424,31 11211,29	12236,62 12236,62	13119,28 11437,91	13011,97 11394,02	12205,53 11977,95
	Pramonės ir statybos sektorius	28968,68 30904,27	29588,59 29019,09	32660,61 32660,61	36808,96 42012,55	36014,49 42110,24	40140,88 53437,39
	Paslaugų sektorius	29728,95 32193,72	30462,36 30749,08	33602,60 33602,60	35995,61 39491,50	38175,34 42301,45	40565,36 49905,06
	Vidutinis	25216,84 25318,11	29730,94 30031,25	29895,83 29895,83	31319,34 31350,69	31931,65 31963,61	32682,56 32979,38
Alytaus apskritis	Žemės ūkio sektorius	14163,4 11773,4	13912 13652,6	15973,45 15973,45	17290 15074,11	16063,06 14065,73	13792 13534,84
	Pramonės ir statybos sektorius	22290,97 23829,83	27336,17 26807,35	31010,2 31010,2	32621,21 37086,06	27126,02 31802,36	29489,71 39229,17
	Paslaugų sektorius	26111,45 28276,30	30990,29 31281,98	28232,04 28232,04	28831,98 31632,14	34506,33 38235,89	36201,32 44536,26
	Vidutinis	29582,78 29701,58	29002,37 29295,32	32179,96 32179,96	34853,69 34888,58	34068,27 34102,37	37000,34 37336,37
	Žemės ūkio sektorius	13817,79 11486,11	11429,5 11216,39	13411,92 13411,92	19741,04 17211,02	15603,93 13663,69	14409,97 14141,29
Kauno apskritis	Pramonės ir statybos sektorius	27525,87 29368,1	26134,13 25625,99	30787,92 30787,92	33208,63 37832,64	33260,55 39019,31	35497,79 47404,52
	Paslaugų sektorius	28993,07 31396,84	29912,60 30194,15	31972,67 31972,67	32287,45 35423,20	32621,00 36146,78	36594,55 45020,02
	Vidutinis	30275,86 30397,45	31013,11 31326,37	35314,25 35314,25	38158,91 38197,11	38897,24 38936,18	43480,81 43875,69
	Žemės ūkio sektorius	12079,25 10040,94	9191,78 9020,393	11469,57 11469,57	10722,94 9348,687	12087,72 10584,69	9987,80 9801,57
	Pramonės ir statybos sektorius	28195,56 30106,31	28952,17 28387,38	35078,01 35078,01	42873,1 48987,15	41524,51 48424,75	52060,37 69090,47
Klaipėdos apskritis	Paslaugų sektorius	30088,87 32583,48	32865,95 33175,29	35287,21 35287,21	36702,06 40266,56	37741,67 41820,91	41967,07 51629,50
	Vidutinis	22983,97 23076,28	19744,21 19943,65	24596,44 24596,44	27131,9 27159,06	24000 24024,02	25937,5 26173,06
	Žemės ūkio sektorius	13951,89 11597,58	10905,41 10702,07	12503,57 12503,57	13892,7 12112,21	13305,15 11650,74	14025,1 13763,6
	Pramonės ir statybos sektorius	25601,27 27394,59	21455,62 21037,25	25000 25000	26395,06 30202,06	25327,68 29453,72	27177,42 35914,96
	Paslaugų sektorius	23209,94 25134,24	21345,51 21546,42	29744,19 29744,19	32817,12 36004,31	26555,21 29425,39	27685,33 34059,56
Marijampolės apskritis	Vidutinis	22983,97 23076,28	19744,21 19943,65	24596,44 24596,44	27131,9 27159,06	24000 24024,02	25937,5 26173,06
	Žemės ūkio sektorius	13951,89 11597,58	10905,41 10702,07	12503,57 12503,57	13892,7 12112,21	13305,15 11650,74	14025,1 13763,6
	Pramonės ir statybos sektorius	25601,27 27394,59	21455,62 21037,25	25000 25000	26395,06 30202,06	25327,68 29453,72	27177,42 35914,96
	Paslaugų sektorius	23209,94 25134,24	21345,51 21546,42	29744,19 29744,19	32817,12 36004,31	26555,21 29425,39	27685,33 34059,56
	Vidutinis	22983,97 23076,28	19744,21 19943,65	24596,44 24596,44	27131,9 27159,06	24000 24024,02	25937,5 26173,06

2 PRIEDAS (TĘSINYS)

Panevėžio apskritis	Vidutinis	29412,24 <i>29530,36</i>	27603,99 <i>27882,82</i>	28931,48 <i>28931,48</i>	31169,05 <i>31200,25</i>	32148,83 <i>32181,01</i>	33657,72 <i>33963,39</i>
	Žemės ūkio sektorius	13480,23 <i>11205,51</i>	11795,6 <i>11575,66</i>	13836,6 <i>13836,6</i>	14747,21 <i>12857,2</i>	14840,99 <i>12995,61</i>	14553,51 <i>14282,14</i>
	Pramonės ir statybos sektorius	42162,71 <i>45093,43</i>	37303,14 <i>36572,85</i>	33593,57 <i>33593,57</i>	38038,92 <i>43567,12</i>	36475,64 <i>43029,44</i>	36445,88 <i>49306,14</i>
	Paslaugų sektorius	25478,11 <i>27590,46</i>	25333,33 <i>25571,78</i>	28093,43 <i>28093,43</i>	28552,90 <i>31325,95</i>	31398,94 <i>34792,64</i>	34227,02 <i>42107,39</i>
Šiaulių apskritis	Vidutinis	24474,71 <i>24573</i>	24249,83 <i>24494,78</i>	25545,7 <i>25545,7</i>	27941,39 <i>27969,36</i>	28854,91 <i>28883,79</i>	29640,24 <i>29909,42</i>
	Žemės ūkio sektorius	15128,96 <i>12576,03</i>	13437,94 <i>13187,38</i>	13159,31 <i>13159,31</i>	12093,6 <i>10543,68</i>	14997,29 <i>13132,48</i>	13713,18 <i>13457,49</i>
	Pramonės ir statybos sektorius	25216,9 <i>26865</i>	25808,18 <i>25317,5</i>	24492,8 <i>24492,8</i>	30982,76 <i>35174,65</i>	29189,02 <i>34056,01</i>	32522,47 <i>43343,12</i>
	Paslaugų sektorius	23889,78 <i>25870,45</i>	24466,75 <i>24697,04</i>	27922,75 <i>27922,75</i>	30667,66 <i>33646,10</i>	30293,79 <i>33568,04</i>	30832,67 <i>37931,54</i>
Tauragės apskritis	Vidutinis	15870,65 <i>15934,38</i>	18502,77 <i>18689,67</i>	19078,01 <i>19078,01</i>	23305,79 <i>23329,11</i>	21042,05 <i>21063,11</i>	20459,36 <i>20645,17</i>
	Žemės ūkio sektorius	10067,73 <i>8368,852</i>	9573,276 <i>9394,775</i>	7802,281 <i>7802,281</i>	9695,652 <i>8453,053</i>	7790,262 <i>6821,596</i>	7658,824 <i>7516,019</i>
	Pramonės ir statybos sektorius	11267,72 <i>11982,86</i>	20421,57 <i>20037,39</i>	25212,12 <i>25212,12</i>	44785,71 <i>50854,79</i>	28534,09 <i>32907,79</i>	29020,2 <i>37670,53</i>
	Paslaugų sektorius	20062,22 <i>21725,55</i>	22314,01 <i>22524,04</i>	25480,20 <i>25480,20</i>	27439,39 <i>30104,30</i>	29937,82 <i>33173,60</i>	26712,26 <i>32862,46</i>
Telšių apskritis	Vidutinis	27624,47 <i>27735,41</i>	26615,6 <i>26884,44</i>	28465,91 <i>28465,91</i>	33896,71 <i>33930,64</i>	31436,62 <i>31468,09</i>	33852,46 <i>34159,9</i>
	Žemės ūkio sektorius	11397,66 <i>9474,36</i>	8521,27 <i>8362,39</i>	6669,64 <i>6669,64</i>	9848,10 <i>8585,96</i>	7589,86 <i>6646,11</i>	7004,20 <i>6873,63</i>
	Pramonės ir statybos sektorius	30426,29 <i>32844,06</i>	34668,2 <i>33956,39</i>	38019,42 <i>38019,42</i>	38744,49 <i>44779,22</i>	43435,41 <i>51756,13</i>	45205,02 <i>62290,92</i>
	Paslaugų sektorius	27088,97 <i>29334,87</i>	25197,45 <i>25434,62</i>	31745,45 <i>31745,45</i>	36114,17 <i>39621,58</i>	33038,73 <i>36609,67</i>	38957,03 <i>47926,44</i>
Utenos apskritis	Vidutinis	25560,8 <i>25663,46</i>	28146,21 <i>28430,52</i>	30914,54 <i>30914,54</i>	29916,43 <i>29946,38</i>	32082,15 <i>32114,27</i>	36720,83 <i>37054,32</i>
	Žemės ūkio sektorius	9154,167 <i>7609,449</i>	7371,179 <i>7233,738</i>	11789,86 <i>11789,86</i>	15009,17 <i>13085,59</i>	12240,31 <i>10718,31</i>	9055,901 <i>8887,047</i>
	Pramonės ir statybos sektorius	33571,96 <i>35474,51</i>	42570,75 <i>41774,22</i>	39732,67 <i>39732,67</i>	41062,5 <i>46555,63</i>	38225,81 <i>44674,25</i>	49936,94 <i>65423,86</i>

2 PRIEDAS (TĘSINYS)

Vilniaus apskritis	Vidutinis	38372,86	37587,79	41047,38	45780,81	50561,61	52418,8
		<i>38526,97</i>	<i>37967,47</i>	<i>41047,38</i>	<i>45826,63</i>	<i>50612,22</i>	<i>52894,85</i>
	Žemės ūkio sektorius	19349,14	17182,93	15293,68	11335,23	14120,88	14951,22
		<i>16084,07</i>	<i>16862,54</i>	<i>15293,68</i>	<i>9882,5</i>	<i>12365,04</i>	<i>14672,44</i>
	Pramonės ir statybos sektorius	31147,22	30907,81	35401,03	39567,99	40887,98	46410,51
		<i>32825,45</i>	<i>30351,44</i>	<i>35401,03</i>	<i>44604,57</i>	<i>46788,03</i>	<i>59568,57</i>
Paslaugų sektorius	36747,30	36349,77	40105,06	46737,70	51219,88	51708,62	
	<i>39793,96</i>	<i>36691,90</i>	<i>40105,06</i>	<i>51276,86</i>	<i>56755,89</i>	<i>63613,93</i>	

Besimokančiųjų įvairių tipų mokymosi įstaigose skaičius, tenkantis tūkstančiui regiono gyventojų 1996-2004 m.

	1996 m.	1997 m.	1998 m.	1999 m.	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	
Alytaus apskritis	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	8,1	8,6	9,4	9,2	8,5	8,4	10,0	10,1	10,6
	Mokosi	19,5	21,3	23,0	25,0	25,0	24,4	25,4	25,8	25,6
	Baigė	6,0	5,9	6,5	5,7	6,9	7,0	6,7	7,1	8,0
	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	1,6	1,3	1,7	1,8	3,0	2,6	2,9	3,0	2,9
	Mokosi	2,8	3,2	3,9	4,8	6,4	7,1	8,4	8,7	9,0
	Baigė	1,0	0,7	0,8	0,8	1,2	1,0	1,2	1,9	2,1
	Universitetuose (institutuose)									
	Priimta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7	2,1	2,6	2,9
	Mokosi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7	4,0	7,1	8,0
	Baigė	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5
Kauno apskritis	1996 m. 1997 m. 1998 m. 1999 m. 2000 m. 2001 m. 2002 m. 2003 m. 2004 m.									
	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	20,4	21,7	25,3	26,8	26,7	28,0	30,0	32,8	37,3
	Mokosi	54,4	58,5	64,6	70,8	75,7	79,6	83,3	89,2	95,7
	Baigė	13,3	14,1	13,4	14,1	15,6	17,1	17,7	18,0	19,1
	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	14,2	14,9	18,8	19,7	21,9	23,1	24,3	26,9	31,0
	Mokosi	39,1	42,1	47,8	52,9	59,6	65,1	69,4	75,6	82,3
	Baigė	9,3	9,3	9,0	9,7	10,8	12,4	13,0	13,5	14,7
	Universitetuose (institutuose)									
	Priimta	10,4	11,1	14,7	15,2	17,2	19,8	21,7	25,5	30,6
	Mokosi	30,2	33,0	37,6	41,7	46,9	52,9	58,7	68,1	78,2
Baigė	7,1	7,0	6,8	7,5	8,5	9,6	10,0	10,5	12,4	
Klaipėdos apskritis	1995 m. 1996 m. 1997 m. 1998 m. 1999 m. 2000 m. 2001 m. 2002 m. 2003 m. 2004 m.									
	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	12,9	14,1	15,1	15,9	15,1	16,5	19,0	21,1	22,3
	Mokosi	33,3	36,5	39,6	43,1	45,8	49,3	51,5	58,1	62,1
	Baigė	7,1	8,7	8,1	8,8	9,5	10,6	11,8	12,6	13,7
	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	6,3	7,0	8,3	8,9	10,0	11,3	12,5	14,6	15,4
	Mokosi	17,1	19,5	21,7	23,9	27,5	32,0	34,8	41,8	46,1
	Baigė	3,0	3,8	3,7	4,5	4,9	5,3	6,7	7,4	8,1
	Universitetuose (institutuose)									
	Priimta	2,7	2,9	3,2	3,4	4,1	5,6	8,5	12,8	15,2
	Mokosi	9,4	10,8	11,0	11,4	12,9	16,5	20,9	34,2	42,7
Baigė	1,4	1,6	1,8	2,3	2,3	2,7	3,3	4,1	5,1	

3 PRIEDAS (TĘSINYS)

		1996 m.	1997 m.	1998 m.	1999 m.	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	
Marijampolės apskritis	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)										
	Priimta	8,4	8,8	8,6	9,0	7,4	7,3	7,9	10,0	9,4	
	Mokosi	17,9	20,6	23,4	23,6	22,6	21,1	20,3	22,6	22,7	
	Baigė	5,9	4,2	3,5	6,1	5,9	6,0	5,8	5,1	5,7	
	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)										
	Priimta	2,3	2,6	2,6	2,7	2,7	3,0	2,8	4,1	4,0	
	Mokosi	5,0	6,1	7,6	8,0	8,2	8,5	8,3	10,4	11,4	
	Baigė	1,6	0,9	0,2	1,2	1,6	1,8	1,8	2,0	1,4	
	Universitetuose (institutuose)										
	Priimta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	4,1	4,0	
	Mokosi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,1	6,2	9,2	
	Baigė	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Panevėžio apskritis	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)										
	Priimta	8,3	9,5	9,4	9,8	8,8	8,7	8,9	9,4	11,0	
	Mokosi	22,7	23,8	24,6	25,8	26,2	25,7	24,5	25,6	26,9	
	Baigė	5,3	5,8	5,5	6,1	5,6	6,2	6,5	5,9	6,5	
	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)										
	Priimta	2,9	3,4	4,0	3,9	4,2	4,9	4,0	4,3	5,3	
	Mokosi	7,8	9,0	9,9	10,8	11,9	13,2	12,6	14,0	14,8	
	Baigė	2,4	1,4	1,6	2,1	2,1	2,6	3,0	2,5	3,0	
	Universitetuose (institutuose)										
	Priimta	0,9	1,2	1,1	1,2	1,2	1,8	1,5	3,2	5,1	
	Mokosi	2,9	3,3	3,5	3,7	4,0	5,1	5,0	7,0	10,6	
	Baigė	0,5	0,5	0,3	0,8	0,7	0,7	0,9	0,9	1,2	
Siaulių apskritis	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)										
	Priimta	11,6	12,8	13,0	14,1	13,4	13,9	17,3	18,0	18,5	
	Mokosi	32,4	34,7	36,9	40,2	42,2	41,1	44,8	49,4	53,9	
	Baigė	8,1	8,5	7,4	8,2	9,3	10,4	9,9	10,7	11,6	
	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)										
	Priimta	5,0	6,0	6,0	7,1	7,7	8,9	10,5	11,4	11,7	
	Mokosi	15,8	17,2	18,5	21,1	24,1	25,6	29,4	33,9	38,1	
	Baigė	4,2	3,8	3,1	3,5	4,1	5,4	5,0	6,4	6,7	
	Universitetuose (institutuose)										
	Priimta	3,7	4,2	4,0	4,5	4,8	5,6	8,3	10,1	11,5	
	Mokosi	11,9	12,7	13,8	15,2	17,0	17,9	22,1	27,2	34,2	
	Baigė	2,5	2,4	2,1	2,7	3,0	3,9	3,5	4,2	4,9	
Tauragės apskritis	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)										
	Priimta	4,0	4,7	5,2	5,1	4,1	3,4	4,3	4,4	5,0	
	Mokosi	12,6	13,9	14,6	15,2	14,2	12,0	11,2	11,0	11,4	
	Baigė	2,3	2,3	3,0	3,0	3,8	2,9	3,3	2,5	2,7	
	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)										
	Priimta	0,4	0,8	1,1	1,2	1,1	1,4	1,1	1,0	1,1	
	Mokosi	1,2	1,3	2,1	2,6	2,7	3,4	3,2	3,0	2,9	
	Baigė	0,9	0,7	0,2	0,5	0,8	0,4	0,9	0,8	0,8	
	Universitetuose (institutuose)										
	Priimta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	
	Mokosi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	
	Baigė	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	

3 PRIEDAS (TĘSINYS)

	1996 m.	1997 m.	1998 m.	1999 m.	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	
Telšių apskritis	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	4,6	5,7	6,2	5,8	5,1	5,4	5,5	7,0	8,9
	Mokosi	14,6	15,4	16,4	16,9	17,3	18,2	17,3	18,3	19,5
	Baigė	3,1	3,6	4,0	3,5	3,6	4,3	4,4	4,4	4,6
	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	0,6	1,2	1,5	1,7	2,3	2,9	1,9	3,5	5,2
	Mokosi	1,9	2,4	2,9	3,8	5,1	6,3	6,7	8,4	10,4
	Baigė	0,7	0,4	0,7	0,4	0,7	1,0	1,0	1,4	1,5
	Universitetuose (institutuose)									
	Priimta	0,0	0,0	0,0	0,3	0,3	0,4	0,4	2,8	5,2
	Mokosi	0,0	0,0	0,0	0,3	0,6	1,2	1,4	4,1	8,3
	Baigė	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,4
Utenos apskritis	1996 m. 1997 m. 1998 m. 1999 m. 2000 m. 2001 m. 2002 m. 2003 m. 2004 m.									
	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	6,7	6,6	7,8	8,4	7,7	9,1	9,8	13,7	10,0
	Mokosi	17,2	18,1	20,2	22,6	23,2	26,0	26,9	31,6	30,1
	Baigė	4,0	4,0	3,7	4,1	4,8	4,7	6,5	6,6	10,1
	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	2,5	2,3	2,6	3,2	4,7	5,4	4,9	7,9	3,4
	Mokosi	5,7	6,5	7,4	8,4	10,8	13,4	15,0	18,9	16,1
	Baigė	1,9	1,2	1,5	1,6	1,9	2,0	2,3	3,3	6,5
	Universitetuose (institutuose)									
	Priimta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,4	3,8	6,5	3,4
	Mokosi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,4	6,9	13,0	13,4
Baigė	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,8	
Vilniaus apskritis	1996 m. 1997 m. 1998 m. 1999 m. 2000 m. 2001 m. 2002 m. 2003 m. 2004 m.									
	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	18,8	20,7	23,2	25,3	25,9	29,2	33,3	37,3	39,4
	Mokosi	49,2	52,8	60,1	66,6	72,1	78,9	87,0	97,3	106,1
	Baigė	12,2	12,8	12,0	12,5	14,3	16,1	17,9	18,5	22,0
	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	14,2	15,8	18,4	19,9	22,2	25,4	28,5	32,6	34,0
	Mokosi	37,8	41,1	47,8	53,4	60,1	68,0	76,5	86,8	95,3
	Baigė	9,2	9,4	8,6	9,3	10,6	12,4	14,0	15,0	18,4
	Universitetuose (institutuose)									
	Priimta	9,8	11,1	13,1	14,5	16,7	21,4	25,8	31,2	33,8
	Mokosi	27,5	29,8	35,2	39,7	45,3	54,3	65,6	79,5	91,0
Baigė	6,5	6,7	6,2	6,7	7,8	9,1	10,7	11,5	16,3	
Vidutiniškai šalyje	1996 m. 1997 m. 1998 m. 1999 m. 2000 m. 2001 m. 2002 m. 2003 m. 2004 m.									
	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	13,8	15,0	16,5	17,6	17,3	18,5	20,8	23,1	24,8
	Mokosi	36,3	39,1	43,2	47,1	50,0	52,6	55,8	61,3	65,8
	Baigė	8,9	9,4	8,9	9,4	10,4	11,5	12,2	12,5	14,2
	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)									
	Priimta	8,2	9,0	10,7	11,5	12,9	14,3	15,4	17,6	18,9
	Mokosi	22,3	24,3	27,8	31,0	35,1	39,1	42,9	48,5	53,0
	Baigė	5,4	5,3	5,0	5,5	6,3	7,2	7,9	8,6	10,0
	Universitetuose (institutuose)									
	Priimta	5,3	5,8	7,0	7,6	8,6	10,9	13,1	16,4	18,7
	Mokosi	15,4	16,8	19,2	21,3	24,1	28,4	33,7	42,0	49,4
Baigė	3,5	3,5	3,3	3,8	4,3	4,9	5,5	5,9	8,0	

3 PRIEDAS (TĘSINYS)

Apskritys	Alytaus	Kauno	Klaipėdos	Marijampolės	Panevėžio	Šiaulių	Tauragės	Telšių	Utenos	Vilniaus	
Vidutiniškai nagrinėtu laikotarpiu	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)										
	Priimta	9,2	27,6	16,9	8,5	9,3	14,7	4,5	6,0	8,8	28,1
	Mokosi	23,9	74,6	46,4	21,6	25,1	41,7	12,8	17,1	23,9	74,4
	Baigė	6,6	15,8	10,1	5,3	5,9	9,3	2,9	3,9	5,4	15,4
	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)										
	Priimta	2,3	21,6	10,4	3,0	4,1	8,2	1,0	2,3	4,1	23,4
	Mokosi	6,0	59,2	29,2	8,2	11,5	24,8	2,5	5,3	11,3	62,9
	Baigė	1,2	11,3	5,2	1,4	2,3	4,7	0,7	0,9	2,4	11,9
	Universitetuose (institutuose)										
	Priimta	1,0	18,4	6,4	1,1	1,9	6,3	0,1	1,0	1,9	19,7
	Mokosi	2,3	49,6	18,7	1,9	5,0	19,1	0,1	1,8	4,0	51,9
	Baigė	0,2	8,8	2,7	0,0	0,7	3,2	0,0	0,1	0,4	9,0
Lyginant su šalies vidurkiu vidutiniškai per visą laikotarpį	Profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)										
	Priimta	49,5%	148,7%	90,7%	45,9%	50,1%	79,2%	24,0%	32,4%	47,5%	151,1%
	Mokosi	47,7%	148,9%	92,7%	43,2%	50,1%	83,3%	25,6%	34,1%	47,8%	148,5%
	Baigė	61,5%	146,3%	93,2%	49,4%	54,9%	86,2%	26,5%	36,5%	49,6%	142,1%
	Aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose (institutuose)										
	Priimta	17,7%	164,7%	79,4%	22,5%	31,1%	62,7%	7,8%	17,6%	31,2%	178,3%
	Mokosi	16,7%	164,8%	81,3%	22,7%	32,1%	69,0%	7,0%	14,8%	31,4%	175,0%
	Baigė	17,3%	166,3%	77,2%	20,3%	33,7%	68,9%	9,7%	12,7%	36,0%	174,6%
	Universitetuose (institutuose)										
	Priimta	9,9%	178,1%	62,0%	10,7%	18,5%	60,9%	1,1%	10,1%	18,0%	190,3%
	Mokosi	8,3%	178,7%	67,3%	7,0%	18,0%	68,7%	0,4%	6,3%	14,4%	187,0%
	Baigė	3,6%	186,4%	57,4%	0,2%	15,5%	68,4%	0,0%	1,6%	8,6%	191,0%